

Matyuu

Oligaa Buᅇa Matyuunonᅇ ooro.

Jen-asa-asari

Matyuu qa iikawaa kania ii Pombaanonᅇ kalenᅇ. Qata monᅇ Liwai. Room gawmambaa takis meme ejaga laligoro. Gawonᅇ ii menᅇ laligoro Jiisasnonᅇ kanᅇ oono uuta meleema gowoko 12 yonᅇoo batu-gianonᅇ laligoro.

Oligaa Buᅇa koi Jiisaswaa kania iyanᅇaa kanagesouruta Juuda yonᅇoojonᅇ jenᅇ asarinᅇ onᅇomambaajonᅇ ama ooro. Qaa kota wana ii kokaenᅇ, “Jiisas Kraistnonᅇ Hamoqeqe Tonana ano Kinᅇ Ponᅇnana kolooja.” Juuda ejemba yonᅇoojonᅇ qaa ii mende sokono uugianonᅇ boliro amamaagi. Kawaajonᅇ Matyuunonᅇ Jiisas gawonᅇaa kania ii asuganonᅇ jenᅇ asarinᅇ tororo kuma onᅇono. Soomonᅇgo Walaganonᅇ hamoqeqewaa soomonᅇgo qaa (promis) eji, ii kuuya Jiisaswaajonᅇ ama asuganonᅇ asuginᅇ qebulugonᅇ honᅇawo koloodabororo. Hamoqeqe Toya ii Hibruu qaanonᅇ Mesaia ano Griik qaanonᅇ Kraist.

Jiisasnonᅇ uuwaa gawonᅇ bakaya karoonᅇ menᅇ laligoro: Iinonᅇ Oligaa Buᅇa ejemba kuma onᅇoma uugia iikanonᅇ kuunᅇ omejiilanᅇ konjoma onᅇoma jigia menᅇ qeangonᅇ laligoro. Kaenᅇ menᅇ keno anᅇoletoko kolooro laligonᅇ maripoonᅇ gerenonᅇ uma komuro ronᅇ konᅇgi mombo waaro. Iikanonᅇ Anutuwaa bentotonᅇaa kania qendeema nonono. Kaenᅇ ano anana letoma Anutuwaa meraboraanaᅇ koloowombaa kania kolooro. Jiisaswaanonᅇ

qaaya waŋa 5 ii kokaen: 1) Boŋ 5-7, 2) Boŋ 10, 3) Boŋ 13, 4) Boŋ 18 ano 5) Boŋ 24-25

Buk kokawaa bakaya waŋa 7 ii kokaen:

Jiisaswaa ambosakonuruta ano kolokolooya
1.1-2.23

Jon Oomulu ejanon uuwaa gawon mero 3.1-12
Jiisas oomulu mero Satanon angobato men
muro 3.13-4.11

Jiisasnon Galili uutanon qenjaaro gawon mero
4.12-18.35

Jiisasnon Galili mesaon Jerusalem keno
19.120.34

Sonda konoga Jerusalem laligon komuro 21.1-
27.66

Koomunonga waama laligon Siwenon uro 28.1-
20

*Jiisas Kraistwaa ambosakona yonoo qa arengia
Luuk 3.23-38*

¹ Jiisas Kraistwaa ambosakona yonoo qa arengia ii kokaen: Aabahambaa gbili mon Deiwid. Deiwidwaa gbili mon Jiisas.

² Aabahambaa meria Aisak. Aisakwaa meria Jeikob. Jeikobwaa merauruta Juuda ano iwaa daremunuruta. ³ Juudawaa merawoita Perez ano Zera, nemungara Taamar. Perezwaa meria Hezron. Hezrombaa meria Ram. ⁴ Rambaa meria Aminadab. Aminadabwaa meria Naason. Naasombaa meria Salmon. ⁵ Salmombaa meria Boaz, nemunja kantri mombaa embiaga Raahab. Boazwaa meria Oobed, nemunja kantri mombaa embiaga Ruut. Oobedwaa meria Jesi. ⁶ Jesiwaa meria kin Deiwid. Deiwidwaa meria Solomon, nemunja wala Uriawaa embiaga laligoro. Juuda

kin kuuya ii Deiwidwaa gbiliuruta koloon laligogi.

⁷ Solomombaa meria Rehoboam. Rehoboambaa meria Abija. Abijawaa meria Asa. ⁸ Asawaa meria Jehosafat. Jehosafatwaa meria Jehoram. Jehorambaa meria Usia. ⁹ Usiawaa meria Jootam. Jootambaa meria Aahaz. Aahazwaa meria Hezekia. ¹⁰ Hezekiawaa meria Manase. Manasewaa meria Aamon. Aamombaa meria Joosia. ¹¹ *Joosiawaa merauruta Jekonia ano iwaa daremunuruta. Kamban iikanon Babilon yononon Israel kanageso unuangi Babilon kema kapuare miri laaligo tani kaana welenqeqegiaga laligogi.

¹² Babilon kapuare miri laaligo tani kaana laligon iikanon Jekoniawaa meria Sealtiel kolooro. Sealtielwaa meria Jerubaabel. ¹³ Jerubaabelwaa meria Abiud. Abiudwaa meria Eliakim. Eliakimbaa meria Azor. ¹⁴ Azorwaa meria Jaadok. Jaadokwaa meria Akim. Akimbaa meria Eliud. ¹⁵ Eliudwaa meria Eleazar. Eleazarwaa meria Matan. Matambaa meria Jeikob. ¹⁶ Jeikobwaa meria Joosef, Mariawaa loya. Marianon Jiisas merota qata Kraist Hamoqeqe Toya jenkejon.

¹⁷ Kamban Aabrahambaanonga kanain laligon kougii kin Deiwid kolooroti, isi iyonoo jango arengia ii 14. Mombo kin Deiwidwaanonga kanain laligon kougii Israel kanageso unuangi Babilon kema kapuare miri laaligo tani kaana laligogiti, isi iyonoo jango arengia ii kaanagadeen 14. Babilon kapuare miri laaligo tani kaana

* **1:11:** 2 Kin 24.14-15; 2 Hist 36.10; Jer 27.20

laligogiti, kambaŋ iikanondeen kanaiŋ laligon kougi Kraist kolooroti, isi iyonoo jaŋgo arenjia ii kaanagadeen 14.

Jiisas Kraist ii kokaen kolooro:

Luuk 2.17

¹⁸ *Jiisas Kraist koloorotiwaa sunduya ii kokaen: Iwaa nemuŋa Maria ii Joosefwaa buŋaga laligon mende mindirin aon laligori kambaŋ iikanon Uŋa Toroyanon meŋ letoma muro korowo laligoro kania mokoloogi. ¹⁹ Kaen mokoloogi eja buŋaya Joosef iinon laaligo dindiŋa laligorotiwaaŋon Mariawaa kanianon asuganon asugiro gamuyawo koloowaatiwaaŋon togoro. Kaen togon uutanon ii olon mesaomambaa momo arenja ano.

²⁰ Kaen romonŋon ero Pombaa gajoba monon gaonon asugin muŋ kokaen ijoro, “Joosef Deiwidwaa gbili, Uŋa Toroyanon mono Maria meŋ letoma muro koroyawo laligoja. Kawaajon gii mono ii wama miriganon kan embaga koloowaatiwaaŋon toroko mende moba.

²¹ *Marianon koko meraga mewaa. Eja iikanon kanagesoya siŋgisonŋogianonŋa hamo qen onono solananiwuya. Kawaajon giinon mono qata Jiisas qaba.” Kaen ijoro.

²² Ponon gejatootoo eja mon sololoo qaa mon jeroti, iikanon honawo koloowaatiwaaŋon iwoi kuuya ii kolooro. Gejatootoo qaa ii kokaen,

²³ *“Emba saraŋ jumun monon koroyawo koloon mera ejaga mero qata Imanuel qabuya.”

* **1:18:** Luuk 1.27 * **1:21:** Luuk 1.31 * **1:23:** Ais 7.14

Qa iikawaa kania ii kokaen, “Anutunonj ananawo laligoja.”

²⁴ Joosefnonj uuta tooro waama Pombaa gajobanonj jenj kotonj muroti, iikawaa so ama Maria embia koloowaatiwaajonj wama mirianonj keni. ²⁵ *Kema laligorito, kambanj biiwianonj iikanonj motoonj mende eri kema meria mero Joosefnonj qata Jiisas qaro. Mera mero iikawaa gematanonj loemba laligori. Kianj.

2

Momakooto eja weenj koukoutanongga kagi.

¹ Jiisasnonj eja ponj Herodwaa kambanonj Judia prowinswaa taonj qata Betlehem kanonj kolooro. Koloroti, kambanj kanonj sengelaowaa momo eja weenj koukoutanongga Jerusalem siti-nonj kagi. ² Kanj kokaenj qisigi, “Juuda onjononj eja ponj koloowaati, mera ii koloonj dakanonj eja? Nono weenj koukoutanonj laligonj iwaanonj widi asugiro iima kania kaenj moma waeya menj mepe-seewombaaajonj kajonj.”

³ Kaenj qisigi eja ponj Herod ano Jerusalem kanageso iwo laligogiti, iyonjononj korebore qaa ii moma aarugi. ⁴ Aarugi kinj Herodnonj qaa ama kanagesowaa jigo gawonj galenj wanj ano Kana qaawaa boi kuuya koma horonj onono kagi. Kanj ajoroogi kokaenj qisinj onono, “Hamoqeqe Toya Kraistnonj mono dakanonj koloowaatiwaajonj jegita eja?”

⁵ Qisinj onono kokaenj meleema mugi, “Inonj Judia prowinswaa taonj qata Betlehem iikanonj

* 1:25: Luuk 2.21

koloowaa. Iikawaa qaaya ii gejatootoo eja Maikanonj kokaenj oorota eja,

6 *‘Oo Betlehem kanageso Juuda gomanonj laligojuti, onoo batugianonja ponj somata koloonj neenaa Israel kanageso mindinjonj kalanj koma nonombaa.

Kawaajonj onjo Juuda gomambaa jotamemeya yonoo batugianonj laligogi qabunagianonj kamaanqeeta mende toontoonj koloowaa.’ ”

7 Kaenj meleema mugi momakooto eja ii olonj onoono kagi kokaenj qisinj onono, “Widia ii naa kambanonj asugiro kanainj iigi?” Iikawaa kania tororo momambaaonj moma kaenj qisinj onono.

8 Iikawaa qaaya moma wasinj kokaenj jenj kotonj onono, “Onjo mono Betlehem kema mera ii tororo qisinj mokoloonj iikanondeenj buju qaa angj noononj kawa. Niinonj ii moma kaanjadeenj kema ii waeya menj mepeseenj mumaŋa.”

9 Kinjonj kaenj injijonjonj jenj kotonj onono moma kanaanonj kenji. Kema widi weenj koukoutanonj laligonj iigiti, iikanonj wanjianonj waladeenj keno kosinj otaanj Betlehem kema miri koko mera eroti, iikanonj nano. 10 Widi ii nano iima korisoro somata qatawo mogi. 11 Korisoro moma miri uutanonj uma mera ano nemuŋa Maria iriigi. Ii iriima siminj kuma usugonj waeya menj mepeseenj mugi. Mepeseenj muŋ wayanjesogia qenŋama iikanonja goul, jininj paora ano sanda qata mor ii unjuma kalenj mugi.

* 2:6: Mai 5.2

12 Gomantiina mon egi Anutunon gaonon asugin kin Herodwaanon mombo mende kembutiwaajon qotogon onono. Kawaajon kana mongen iyangiaa goman balongianon eleema kenji. Kian.

Herodwaajon asangon Joosef embameria Iijipt kenji.

13 Momakooto eja yononon kenji Joosefnon gaon iiro Pombaanon gajoba monnon asugin mun kokaen ijoro, “Herodnon mera qero komuwaatiwaajon mongama mubaa. Kawaajon mono waama mera ano nemunja uruama olon koma Iijipt kantrinon kembu. Iikanon kema laligogi kanagen niinon kawutiwaa kamban jemanati, iikanon mono eleema kawu.”

14 Kaen ijoro waama gomantiina iikanondeen koko mera ano nemunja uruama Iijipt kenji.

15 *Iijipt kema laligogi kin Herodnon komuro kamban iikanondeen eleema kagi. Wala Ponnon gejatootoo eja Hoosea sololoo qaa kokaen jerota eja, “Niinon merana oombe Iijipt goman mesaon karo.” Gejatootoo qaa iikanon mono kaen asugiro honawo kolooro. Kian.

Mera Betlehem gomanon unjugi komugi.

16 Momakooto eja yononon Juuda goman olon mesaon kenji Herodnon iikawaa kania iima “Tiligon nongi,” jen irina mamaga soono jenkooto kokaen ano, “Manjaqege eja, onjo Betlehem ano goman kuuya ii liligon raji, iikanon kema mera gbanigia woi ano iikawaa baatanon koloojuti,

* 2:15: Hoos 11.1

ii mono kuuya unugi komuwu.” Momakooto eja widi asugirotiwaa kambaŋaajon tororo qisin onono ijogiti, iikawaa so mera gbanigiaajon jenkooto ii ano. ¹⁷ Gejatootoo eja Jeremaianon qaa mon jerota eji, iikanon mono kaen asugiro honjowo kolooro. Qaa ii kokaen,

¹⁸ **“Betlehem kosianon goman mon qata Rama iikanonga saagujugia mogi qama sil-ama ambureren somata meju.*

Reizel embawaa gbiliuruta yononon gbiliurugia qaongi saaju.

Kawaajon saagi ulunkolen men onombombaaajon angi uukonduncondungadeen momakeju.” Kian.

Iijipt mesaon Joosef embameria Nazaret eleengi.

¹⁹ Joosefnon Iijipt laligoro kin Herodnon komuro iikanondeen Pombaanon gajoba monon gaonon asugin mun ²⁰ kokaen ijoro, “Mera qegi komuwaatiwaaajon embongiti, iyononon mono komudaborogi. Kawaajon mono waama mera nemunawo uruama eleema Israel gomanon kembu.” ²¹ Kaen ijoro Joosefnon waama mera nemunawo uruama eleema Israel gomanon kenji.

²² Kananon kema qaa kokaen moro, “Herodwaa meria Arkelausnon manaa kitianon Judia prowins galen koma laligoja.” Kaen moma iikanon kemambaajon toroko moro. Moma laligoro Anutunon gaonon Galili prowinsnon kembutiwaaajon jen koton muro waama iikanon kenji.

* **2:18:** Jer 31.15

23 *Galili prowinsnonj keuma taonj qata Nazaret iikanonj laligogi. Kaenj laligogi gejatootoo eja yonononj Hamoqeqe Toyaajonj qaa jegiti, iikanonj honawo kolooro. Qaa ii kokaenj, “Iwaa qata ii Nazaret ejaga qama laligowuya.” Kianj.

3

Jon Oomulu ejanonj Jiisaswaa kana meleuro.

Maak 1.1-8; Luuk 3.1-18; Jon 1.19-28

1 Gbani tosia tegoro Jon Oomulu ejanonj kanj Judia prowinswaa balonj qararanjonjonononj liligonj ejemba uugia Buᅇa qaanonj kuunj kokaenj injonj laligoro, 2 **“Siwe Toyanonj bentotonj ambaatiwaa kambaᅇanonj mono kanj kuuja. Kawaajonj mono uugia meleema iikanonj keubu.”*

3 **Jombaajonj gejatootoo eja Aisaianonj qaa monj kokaenj jenj ooro,*

“Qele gajoba monjonj balonj qararanjonjonononj qama laligoro kema qaa otonj kokaenj mobuya,
 ‘Poᅇnonj kawa-oo! Kawaajonj mono jojorinj kania meleuwu. Mono uugia mindinjonj kania qeleleewu.’ ”

4 **Jombaanonj selekopaa ii kamel juyanonj memetaga ano batuyanonj iinkasa oro selianonj memetaga ii somonjonj laligoro. Nembaneneya ii ᅇaagiso borotaanj ano duuyaa moronj apuya. Ii kuuya gejatootoo eja Elaija iwaa soga. 5 Jononj gawonj mero ejemba tuunjeleembe yonononj*

* 2:23: Maak 1.24; Luuk 2.39; Jon 1.45 * 3:2: Mat 4.17; Maak 1.15 * 3:3: Ais 40.3 * 3:4: 2 Kinj 1.8

Jerusalem siti ano Judia prowinswaa goman tosaana kuuya yoŋoonoŋga iwaanonj horonj kagi. Kaanjiadeen Jordan apu leelele gomanj kuuya rama kenjiti, iikanonja kagi. ⁶ Kanj kouma singisonjgogia jokoloogi Jononj ii Jordan apu berenanonj oomulu menj onono.

⁷ *Menj ononoto, Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) ano Sadusii (Jigo gawombaa kaparanjonkonj) ejemba tuunjeleembe yoŋononj oomulu menj onombaatiwaajonj kagi injiima kokaen injijoro, “Oo qato mokolembaa gbiliuruta, onjo uugia mende meleengi Anutuwaawaa irinanonj mono soono ironja meleema onjomambaajonj anja. Ii oloŋ kombombaa gejanono qaaya ii mono morononj injijoro sombugia moma koi kaju? ⁸ Kawaajonj mono onanonj uugia meleembu. Kilenjagia mesaonj uugia meleengi honja kolooro ii mono nanamemenjianonj asuganonj qendeema laligowu.

⁹ *Uugianonj mondomondo qaa kokaen jewombaaajonj mende romonjgowu, ‘Nonononj Aabrahambaa gbiliga laligoninj Anutunonj mende tiwilaan nonombaa.’ Kaen jenj totogianonj qenkejuto, honja ii mende koloonkeja. Niinonj iikawaajonj kokaen injijomana, Anutunonj jamo koi saanonj jenj kotonj onono letoma Aabrahambaa gbiliuruta koloonj Anutu mepeseenkebuto, onjo nomaenj?

¹⁰ *Uugia mende meleembuti eenj, Anutunonj mono onjo gere kaanja kono kamaawombaaajonj

* **3:7:** Mat 12.34; 23.33 * **3:9:** Jon 8.33 * **3:10:** Mat 7.19

anju. Gere kuuya honja awaa mende kuunkejuti, ii mono kono kamaagi gere gagirinoj giliro kemebuya. Gere kaanja komambaa wenja ii jeta sunja ama gere kaniaonj ano jojorinj eja. Anutunonj mono kilenagiaa ironja meleema onjombaa.

¹¹ Niinonj onjo uugia meleembutiwaajonj apu toononj mulu menj onjonjento, noo gemananonj eja ku-usunja kotakota monj kawaa. Iwaa ku-usunja uutaga ii mono noononj uuguwaa. Iinonj eja uuta koloowaatiwaajonj niinonj iwaanonj kana esuya ilaan munj gesononj mouma besaamambaajonj amamaamaña. Iinonj mono Unja Toroya uugianonj ano gere bolananonj koma konjoratinj onono iikaanja kanonj mulu menj onjombaa.

¹² Iinonj honja ano kaawoya mendeema oromambaa saraya menj kouma kosonj korereñgonj gosiwaa. Gosinj wiit kota menj kululuunj kowianonj ambaato, kaawoya ano bulaaya ii mono usuno gere gagirinoj kemenj gere tetegoya qaa kanonj jewaa.” Kiañ.

Jononj Jiisas oomulu menj muro.

Maak 1.9-11; Luuk 3.21-22

¹³ Kambanj kanonj Jiisasnonj Galili prowins mesaonj Jordan apu berenanonj Jombaanonj kanj oomulu menj mubaatiwaajonj qisiro. ¹⁴ Qisiroto, Jononj qotogonj munj kokaenj ijoro, “Giinonj saanonj nii oomulu menj nonagato, giinonj singisonjo mende ama mono nomaembaajonj noononj kajanj?”

¹⁵ Kaenj ijoro Jiisasnonj kokaenj meleeno, “Kambanj kokaamba ii saanonj amba. Kaenj anjoti,

iikanonj Anutunonj nanamemenj dindinja otaawombaa qaa jeroti, iikawaa honja kolooro sokombaa.” Kaenj meleeno Jononj moro sokono uumotoonj ano.

¹⁶ Uumotoonj ama oomulu menj muro tegoro iikanondeenj apunonga kouro kokaenj asugiro: Sombinonj aantano Jiisasnonj uuñ iiro Anutuwaa Unja Toroyanonj meleema kewo koonj kaanja koloonj Jiisaswaa wajanonj kamaanj mero. ¹⁷ *Kamaanj mero Siwenonga aro monj kokaenj kolooro, “Inonj mono neenaa komunjua meranaga koloojiwaajonj kerana qeangoro iimasiinja mojenj.” Kianj.

*Satanonj Jiisas angobato menj munj laligoro.
Maak 1.12-13; Luuk 4.1-13*

4

¹ *Kawaa gematanonj Unja Toroyanonj Jiisas kuunj wasinj muro balonj qararanjkonjononj Kilenjaa Toyanonj angobato menj mubaatiwaajonj ama keno. ² Kanonj kema gomantiinja asaga 40 Anutuwaajonj nene singi laligonj nenewaa komuro. ³ Nenewaa komuro omejiilanj wangia qata angobato Toya iinonj asuginj kokaenj ijoro, “Gii Anutuwaa Meria koloojanj eenj, gii mono esunja qendeema jamo koi jenj kotona letoma bered kolooro newa.”

⁴ *Kaeñ ijoroto, Jiisasnonj qaa kokaenj meleeno, “Qaago! Bunja Terenonj qaa monj kokaenj oogita

* **3:17:** Jen 22.2; Ond 2.7; Ais 42.1; Mat 12.18; 17.5; Maak 1.11; Luuk 9.35 * **4:1:** Hib 2.18; 4.15 * **4:4:** Dut 8.3

eja, ‘Nenenondeen ejemba laaligo mende nono-makejato, Anutuwaa jetanonḡa qaa kankeji, ii kuuya ten konin iikanon mono nunuagiroti in laligowonḡa.’”

⁵ Kaen ijoro Kilenḡaa Toyanon Jiisas wama Jerusalem siti toroya kanon kema jiwowon jigowaa waarenanon eu uma ano nano. ⁶ *Kaen nano kokaen ijoro, “Gii Anutuwaa Meria koloojani een, mono kokanonḡa lugun emu kemeba. Buḡa Terenon qaa mon kokaen oogita eja,

‘Anutunon goojon ama gajobauruta jen koton onono saanon kobibiigi kemen jamonon kanaga mende gun mijimiji ambaa.’

Kawaajon kemen mende tiwilaan gombaa.”

⁷ *Kaen ijoro kokaen meleeno, “Qaago! Buḡa Terenon qaa mon kaanagadeen kokaen eja, ‘Gii mono Pon Anutuga mende anḡobato men muba.’”

⁸ Kaen meleeno Kilenḡaa Toyanon mombo wama baḡa koriga palonpalon monon uma namo kuuya yonoo kantri totonḡa totonḡa ano yonoo esuhina iwoigia damugiawo kuuya qendeema muro. ⁹ Qendeema mun kokaen ijoro, “Giinon simin kuma noma waena men mepeseen nombagati een, niinon ilawoila kuuya koi mono togon gombe buḡa qen aon galen koma onomba.”

¹⁰ *Kaen ijoro Jiisanon kokaen meleeno, “Qaago! Satan gii mono togowa. Buḡa Terenon qaa mon kokaen oogita eja, ‘Gii mono Pon

* **4:6:** Ond 91.11-12 * **4:7:** Dut 6.16 * **4:10:** Dut 6.13

Anutuga, ii motoonngo siminj kuma mun waeya meŋ mepeseewa.”

¹¹ Kaen meleeno Kilenaa Toyanon iikanondeen Jiisas mesaon togoro. Kaen kolooro gajoba yononon kan Jiisas ilaan mugi. Kian.

Jiisasnon kanain Galili uutanon uuwaa gawon mero.

Maak 1.14-15; Luuk 4.14-15

¹² *Kawaa gematanon Jon Oomulu eja kapuare mirinon* anji raro Jiisasnon ii moma Judia prowins mesaon Galili keno. ¹³ *Kema prowins iikanon keuma gomanon Nazaret mesaon Kaperneam kema laligoro. Kaperneam taon ii Zebulun ano Naftali gomanon Galili apu angon kooronon eja. ¹⁴ Iikanon laligon gawon mero Anutunon qaa mon gejatootoo eja Aisaia sololooro jeroti, iikanon honawo kolooro. Qaa ii kokaen,

¹⁵ *“Ejemba Zebulun ano Naftali gomanon Jordan leegenon laligogi batugianon kana somata kowe waagen kema nanji, ii Juuda qaagoto, tuun tosianon Galili prowinsnon laligojuti,

¹⁶ kanageso yononon pangamanon laligon asasaga somata iibuya.

Koomunon ejemba ii angon koma onono pangaman gomanon laligojuti, iyonoojon mono goman wengeran suluwaa.”

* **4:12:** Mat 14.3; Maak 6.17; Luuk 3.19-20 * **4:12:** Kin Herodnon emba mon oloŋ mero Jon Oomulu ejanon ii kawaajon jen muro irina soono jero opotoro yononon Jon somonon kapuare mirinon anji raro. * **4:13:** Jon 2.12 * **4:15:** Ais 9.1-2

17 *Jiisasnoŋ Kaperneam laligoŋ kamban iikanondeeŋ kanaiŋ Buŋa qaa jeŋ asariŋ ejemba uugia kuunŋ kokaenŋ jeŋ laligoro, “Siwe Toyanoŋ bentotoŋa ambaatiwaa kambana mono kanŋ kuuja. Kawaajoŋ mono siŋgisoŋgo laaligogia mesaŋ uugia meleembu.” Kianŋ.

Jiisasnoŋ gowokouruta mutuya oŋoono.

Maak 1.16-20; Luuk 5.1-11

18 Kaenŋ jeŋ liligoŋ laligoŋ Galili apu anŋonŋ goraayanonŋ metetereenŋ kema daremuŋ woi Saimon qata moŋ Piito ano koga Andruu iri-iro. Yorononŋ sora hoooro ejaga laligoŋ misagara apu anŋononŋ sora horowowaajoŋ giliŋ laligori.

19 Jiisasnoŋ iriima kokaenŋ irijoro, “Ejawoi, oro mono nii notaanŋ kari kuma orombe ejemba sora kaanŋ horonŋ oŋombao.” 20 Kaenŋ irijoro iikanondeeŋ misagara mesaŋ kanaiŋ Jiisas otaanŋ keni.

21 Jiisasnoŋ yorowo boronŋ moŋ toroqenŋ kema mombo daremuŋ woi Zebediwaa merawoita Jeims ano Jon iri-iro. Yorononŋ maŋgara Zebediwo waŋgononŋ rama misagia meagoŋ somoŋgoŋ laligogi injiima oroono. 22 Kaenŋ injiima oroono iikanondeeŋ waama waŋgo ano maŋgara mesaŋ kanaiŋ Jiisas otaanŋ gematanonŋ keni. Kianŋ.

Jiisasnoŋ ejemba kuma oŋoma meŋ qeaŋgoŋ oŋono.

Luuk 6.17-19

* 4:17: Mat 3.2

²³ *Jiisasnoŋ kema Galili prowins uutanonŋ kuya liligonŋ qamakooli mirigianonŋ uma bentotombaa Oligaa Bunaya jen asarinŋ uugia kuunŋ kuma onoma laligoro. Kaenŋ ama batugianonŋ ejemba ji ano jepajerepa kania kania injiro laligogiti, ii menŋ qeaŋonŋ onoma laligoro.

²⁴ Kaenŋ menŋ laligoro Jiisaswaa Bunayanonŋ seinŋ Siria kantri uutanonŋ sokoma tuma keno. Kaenŋ tuma keno ii moma ji ejemba kuuya unuama iwaanonŋ kagi. Tosianonŋ ji wiji ano jepajerepa kania kania injiro laligogi. Tosianonŋ omejiilanonŋ uugianonŋ kemero qaamuunŋ me kokojinjimbo laligogi. Tosianonŋ tama kamaanŋ unuro pipinjo motonŋ sembenŋ aonŋ laligogi. Tosianonŋ selegiaa bakaya koomuya laligogi. Kaanŋa kaanŋa yonononŋ Jiisaswaanonŋ kagi menŋ qeaŋonŋ onono.

²⁵ Kaenŋ ama onono iigitiwaajonŋ ejemba kanageso somata yonononŋ Jiisaswaa gematanonŋ otaanŋ kagi. Tuunŋlelembi ii Galili prowins ano Ten-Taonŋ distriknonŋga kagi. Tuunŋ tosanonŋ Jerusalem siti ano Judia prowinswaa gomanŋ tosanonŋga kagi. Tuunŋ tosanonŋ Jordan apu leegenŋga kagi. Kianŋ.

5

Jiisasnoŋ baananonŋ nama kuma onono.

¹ Jiisasnoŋ ejemba tuunŋ somata injiima baananonŋ uma raro gowokourutanonŋ kouma liligonŋ mugi. ² Liligonŋ mugi kanainŋ ejemba tuunŋa tuunŋa kuma onoma kokaenŋ jero:

Daenŋ yonononŋ simbawonawo kolooju?

* **4:23:** Mat 9.35; Maak 1.39

³ “Daen yononon iyan giaaajon Anutuwaa jaanon kamaan qeqeta kaana moju, iyononon Siwewaa bentotona buna qen aowutiwaajon mono simbawonawo kolooju.

⁴ *Daen yononon jingen qama saajuti, Anutunon ii ulunkolen onombaatiwaajon mono simbawonawo kolooju.

⁵ *Daen yononon gumbonjonjon laligonkejuti, Anutunon namo koi ii yonoo buna qen onombaatiwaajon mono simbawonawo kolooju.

⁶ *Daen yononon Anutuwaa jaanon solananiwombaajon kaparan koma ii nene ano apuwaa kaana komun qenjen qen laligojuti, Anutunon mono siingia ii unuagiwaa. Kawaajon yononon mono simbawonawo kolooju.

⁷ Daen yononon tosaana kiankomun onomakejuti, Anutunon ii kiankomun onombaatiwaajon iyononon mono simbawonawo kolooju.

⁸ *Daen yonoo uugianon soraaya kolooji, iyononon saanon Anutu iibuya. Kawaajon iyononon mono simbawonawo kolooju.

⁹ Daen yononon luae qenkejuti, iyonoo qagia ii Anutuwaa meraboraana qabuya. Kawaajon iyononon mono simbawonawo kolooju.

¹⁰ *Anutunon qaagia jen tegoro solananijutiwaajon sisiwerowero ama onomakejuti, iyononon Siwewaa bentotona buna qen aowuya. Kawaajon iyononon mono simbawonawo kolooju.

* **5:4:** Ais 61.2 * **5:5:** Ond 37.11 * **5:6:** Ais 55.1-2 * **5:8:** Ond 24.3-4 * **5:10:** 1 Piito 3.14

11 *Ejebanon ononoo noojon ama uuqeqe qaa tokoronkota jen onoma sisiwerowero ama qaa bologa kania kania selegianon kuun qolonmolongonkejuti, ononon mono simbawonawo kolooju.

12 *Mobu, Anutunon tawagia uuta Siwe gomanon ano ejiwaajon mono otokorian maama korisoro qaganon laligowu. Ii kokaembaajon: Gejatootoo ejemba wala laligogiti, ii sisiwerowero tania kaaniadeen ama ononon ononon iyonoo gemagianon asugin iyonowo ororon laligoju.” Kian.

Ono balombaa sii ano kiwa kaana kolooju.

Maak 9.50; Luuk 14.34-35

13 Jiisasnon jero, “Onon balon ejemba yonoo sii tani koloojuto, sii naananon titiikota koloowaati een, ii mono nomaen meagonin mombo aijawo koloonaga? Iikawaa kania mon qaago. Toroqen iwoi mon anin mende sokombaato, ii kikisi kaana giligi kemero ejebanon ii kanagianon riimeme-laawuya.

14 *“Onon balona balona yonoo kiwa kaana koloon laligoju. Siti mon baananon uma megiraji, iikanon aasangoyanon ramambaajon amaankeja. 15 *Monon kiwa ootirin monjon baatanon mende ambaato, kiwawaa dun rarayanon ano rabaa. Kaen rama asariro ejemba miri uutanon rajuti, mono kuuya iyonoo jaagia kuuro اساسا iimakebuya.

* **5:11:** 1 Piito 4.14 * **5:12:** 2 Hist 36.16; Apo 7.52 * **5:14:** Jon 8.12; 9.5 * **5:15:** Maak 4.21; Luuk 8.16; 11.33

16 **“Kaanjadeen mono onoo asasagagia qendeengi ejemba batugianon asariro iimakebu. Ejembanon nanamemengia awaa iima kawaajon Mangia Siwe gomanon laligoji, mono ii mepeseen mun laligowuya.”* Kian.

Jiisasnon Kana qaawaa kania kuma onono.

17 *“Niinon Mooseswaanon Kana qaa ano gejatootoo ejemba yonoonon Buju Tere ii qewagomambaajon ama mende kan laligojen. Iikaen tondu mende romongowu. Niinon qewagomambaajon qaagoto, qaa ii ten kondaborowe iikawaa honanon pondan koloowaatiwaaajon ama kan laligojen.* 18 **Niinon qaa hona mon kokaen injiowe mobu, Mooseswaa Kana qaanon tere melaazilin mon me kirifi on-oombaa jimbolana motoongo ii mende toton aliwaato, qaa kuuya ii wala hongiwawo kolooro Siwe namo yoronon goron qewaota.*

19 *“Kawaajon monon Kana qaawaa jenkooto melaada iikawanonga qaa mon kolonani ejemba kaen kuma onomakeji, iinon Siwewaa bentotonon keuro qata melaada daaburuya qabuya. Kaen qabuto, monon ii ten koma otaan ejemba kaen kuma onomakeji, iinon Siwewaa bentoton uutanon keuro qata Somatanana qabuya.*

20 *“Niinon iikawaa so kokaen injiowe mobu: Onoo nanamemengia solana kanon mono Kana qaawaa boi ano Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) yonoo siligia kaana ororon koloowabo. Siligianon yonoo sili mamaga mende*

* 5:16: 1 Piito 2.12 * 5:18: Luuk 16.17

uuguwaati eenj, onjononj mono Siwewaa bentotonj uutanonj mende keubuya.” Kianj.

Yonj kazi ano unjugi koomuwaa kania.

²¹ *Jiisasnonj toroqenj jero, “Onjononj wala eenjanonj qaa monj kokaenj injjonkegi, ‘Ejemba monj mende qegi komuwa,’ ano ‘Monjonj kazia qero komuwaati, ii mono distrikwaa qaa jakeyanonj oonji qaaya jenj tegowuya.’

²² “Kaenj injjogito, niinonj qaa ii kokaenj jenj asariwe mobu: Monjonj aliawo anjgowowo ama irinja soono yonj kazi anji, ii mono kaanagadeen distrikwaa qaa jakeyanonj oonji qaaya jenj tegowutiwaa so kolooja. Kaanjadeen monjonj alia jejewili qaanonj jenj bolinj ‘Gii nekonja uuga qaa koloojan,’ jeji, ii mono kantriwaa jigo kaunsol yonjoo jaagianonj oonji qaaya jenj tegowutiwaa so kolooja. Monjonj alia qaa saganonj jenj bolinj ‘Gii anjonjoragawo koloojan,’ jeji, iinonj mono gere sianonj kemebaatiwaa so koloowaa.

²³ “Kawaajonj giinonj mamatewoo nandunga menj kanj alatanonj amambaajonj ana iikanonj qaa kokaanjanonj momoganonj kounaga: Alagaa uutanonj qaa ero iinonj kazi ama gomambaajonj moja. Qaa kaanja romonjgowagati eenj, ²⁴ kalenja ii mono alata baatanonj ama wala alagaanonj kema iwo qaagara jenj solananinj uumotoonj ama iikawaa gematanonj mombo kanj mamatewoo nandunga Anutuwaajonj amba.

²⁵ “Kereganonj seleganonj kuunj qaa jakeyanonj horonj gomambaajonj ano komitiwaanonj kema kana somatanonj iikanonj mono kaparanj koma

* **5:21:** Eks 20.13; Dut 5.17

uumotoonj ama qaagara jenj solananiwao. Kaenj mende ambaoti eenj, kereganonj saanonj oronj gono (jas, majistreit) jenteego toyaa jaanonj keuna moma jero opotorowaa borononj kena kapuare mirinonj goombabo. ²⁶ Niinonj qaa honja monj kokaenj injjowe mobu: Gii iikanonj wantaaga kuya ambaatiwaa so osinj rabaga. Toiyaga konoga kaanagadeenj andoboronjo mono wantaaga menj kamaawaga.” Kianj.

Sero yonjorowaa kania

²⁷ *“Qaa monj kokaenj injjonkegi, ‘Serowilinj mono mende amba.’ ²⁸ Kaenj injjogito, niinonj qaa ii kokaenj jenj asariwe mobu: Monjonj serowaa siinj kombombanjaa qaganonj emba uunj iiji, iinonj mono uutanonj iwo serowilinj anja.

²⁹ *“Jaaga dindinganonj singisonjo ambaatiwaa kongoro ama gombaati eenj, ii mono qonjoma gilina kemba. Sele kitiga monjonj tiwilaaro kaanjonj Siwenonj una sokombaato, sele busuga jumunja laligona hagogi gere sianonj kemenj tiwilaawabo. ³⁰ *Boro dindinganonj singisonjo ambaatiwaa kongoro ama gombaati eenj, ii mono kotonj gilina kemba. Sele kitiga monjonj tiwilaaro Siwenonj una sokombaato, sele busuga jumunja laligonj gere sianonj kemenj tiwilaawabo.” Kianj.

Loemba mesaonj aoaowaa kania

³¹ *“Qaa monj kokaenj jegita eja, ‘Monjonj embia mesaowaati, iinonj mono mesaonj aoaowaa

* **5:27:** Eks 20.14; Dut 5.18

* **5:29:** Mat 18.9; Maak 9.47

* **5:30:** Mat 18.8; Maak 9.43

* **5:31:** Dut 24.1-4; Mat 19.7;

Maak 10.4

papiaya oon embia muba.’ ³² *Kaen jegita ejato, niinon kokaen injjowe mobu: Monon embia olonkalu ano mesaonagato, kania mombaajon embia mesaowaati, iikaana kanon mono embianon olonkalu ambaatiwaajon kondoon singisongowaa qaayawo koloona. Kaen kolooro eja mombo mero eja dologa iikanon mono kaanagadeen olonkalu ambaa.” Kian.

Qaagia jojopon qaanon mende jen kotiiwu.

³³ *“Qaa mon ii kaanagadeen wala eenanon kokaen injjonkegi, ‘Qaagia jojopon qaanon jen kotiigiti, ii mono mende uuguwu. Pombaajon iwoi ambonatiwaa qaaya jojopon qaanon jen somongogiti, ii mono otaagi honawo koloowa.’

³⁴ *“Kaen injjogito, niinon qaa ii kokaen jen asariwe mobu: Qaagia mono jojopon qaanon mende totoon jen kotiiwu. Siwe ii Anutuwaa jinkaron duja koloojiwaajon ama qaa kokaen mende jewu, ‘Qaa hona mende jemanati een, Siwe Toyanon saanon irona meleeno qananon ubaa.’

³⁵ *“Namo ii Anutuwaa kaniaa doya koloojiwaajon ama qaa kokaen mende jewu, ‘Qaa hona mende jemanati een, namonon saanon qen turun nomba.’ Jerusalem ii Kin Takkootoyaa sitia koloojiwaajon ama qaa koi kaana ii kaanagadeen mende jewu, ‘Qaa hona mende jemanati een, Kin Somata iinon saanon qemasologenaa irona meleeno qananon ubaa.’ ³⁶ Gii

* **5:32:** Mat 19.9; Maak 10.11-12; Luuk 16.18; 1 Kor 7.10-11

* **5:33:** Lew 19.12; Jan 30.2; Dut 23.21 * **5:34:** Jei 5.12; Ais

66.1; Mat 23.22 * **5:35:** Ais 66.1; Ais 48.2

wanj juga injanja mena taanja koloowaatiwaajon amamaawaga ano wanj juga taanja mena injanja koloowaatiwaajon amamaawaga. Kawaajon qaa kokaen mende jewa, ‘Qaa honja mende jemanjati een, Anutunonj saanonj wanjaa juya mundanonj qero utegowaa.’ ³⁷ Jojopanj qaa mende jewuto, oonj-qaawaajonj mono ‘Oonj!’ jewu ano qaagowaa-jonj ‘Qaago!’ jewu. Qaa dindinja iikanonj qaa iwoi torogewuti, ii mono Kilenjaa Toyanonj sololoonj onono koloowaa.” Kianj.

Jena jewe ana ambe ii mende ambu.

Luuk 6.29-30

³⁸ * “Qaa monj kokaen injijonkegi, ‘Monjonj jaaga qisigowaati, gii mono ironja meleema iwaa jaaya qisigowa. Monjonj jega qemburatiwaati, gii mono ironja meleema iwaa jeta qemburatiwa.’

³⁹ “Kaen injijogito, niinonj qaa ii kokaen jenj asariwe mobu: Monjonj bologa ama onjombaati, ii mono mende qetegonj tuarenjenj ama mubu. Kaen qaagoto, urunja dindinja qetaaliwaati een, mono urunja lee kaanagadeen qetaaliwaatiwaajonj meleemba. ⁴⁰ Monjonj ‘Selekopaaga memanja,’ jenj qaanonj goomambaajonj moji een, mono mesaonj malekuga qaga kaanagadeen muna bunja qen aowa.

⁴¹ “Kaanagadeen monjonj gesoya kilomiita mo-tongowaa so elaan kembagatiwaajonj kuunj gombaati een, mono saanonj tenj koma kilomiita woi-waa so elaan iwo kempa. ⁴² Monjonj goononj iwoi mombaajonj qisinj gombaati, ii mono muba.

* **5:38:** Eks 21.24; Lew 24.20; Dut 19.21

Mononon 'Iwoi nona kitia era meleemaŋa,' jen qisin gombaati, ii mono gema mende qen muba. Kian.

Kaziuruga mono uuganon jopagon onomba.

Luuk 6.27-28, 32-36

⁴³ * "Qaa mon kokaen injionkegi, 'Ejemba kosogianon laligon alaurugia koloojuti, ii jopagon onomakebuto, kaziurugia mono meleema kazi ama onoma laligowu.'

⁴⁴ "Kaen injjogito, niinon qaa ii kokaen jen asariwe mobu: Ono mono kaziurugia jopagon onoma nama sisiwerowero ama onomakejuti, iyonoojon mono qama koolin laligowu. ⁴⁵ Kaen amakebuti een, iikaana kanon Mangia Siwe gomanon laligoji, mono iwaa kania qendeema meraboraana koloon laligowuya. Iwaa kania ii kokaen: Iinon weena mende angon kono kouma ejemba awaa ano bologa kaanagadeen men asarin onomakeja ano kon anota ejemba dindina ano doogoya yonoo nene gawongia kaanagadeen bedu menkeja.

⁴⁶ "Ononon mono nona gomambaa tania uugun Anutuwaa kania qendeema onkebu. Takis tiliqiligiawo megii sisigia menkejuti, iyononon alaurugianon jopagon onongi ii meleema jopagon onomakeju. Ii uumeleembaa silia qaago. Ono yonoo sili iikayadeen otaan onkebuti een, Anutuwaanon tosa mon mende kolooro iinon siligiaa tosaya mende onono tawa mon mende bunja qen aowuya. Kawaajon mono ejemba korebore jopagon onoma laligowu.

* **5:43:** Lew 19.18

47 “Uumeleembaa gadokopa ejembanon kaanagadeen batugianon jolongia jen aon laligojuto, ii uumeleembaa aiweseya qaago. Ono yonoo so alaurugia onoo batugianonga jolongia jen aonkebuti een, iikanon mono gadokopa ejemba kaana kolooju. Gadokopa ejemba yonoo siligia mono uugun awaa soro koloon laligowu?
48 *Onoo Siwe Mangianon akadamu soro kolooji, ononon mono iikawaa so akadamu sorogiawo koloon laligowu.” Kian.

6

Memeqemean ejemba ii kalen onomakebu.

1 *Jiisanon kokaen kuma onono, “Mono kokaembaajon galen men aon laligowu: Nanamemengia solana dindina ii ejembanon iima onoojon mogi ubaatiwaajon ama mende amakebu. Kaen amakebuti een, onoo Mangia Siwenon laligoji, iinon mono siligiaa tosaya mende onono tawa mende buna qen aowuya.

2 “Kawaajon memeqemean ejemba kalen onomanjen ii qenjaaronon koman romombo uun qele ambutiwaajon mende amba. Uumeleembaa ejemba seleseya yononon ejembanon men biwiin onombutiwaajon moma qamakooli mirinon ano kana somatanon kema ejemba injiima kaen amakeju. Niinon qaa hona toon mon kokaen injjowe mobu, Yononon mono siligiaa tawaya kuuya buna qen aodaborogi Siwe Toyanon ii mende toroqewaa.

* 5:48: Lew 19.2; Dut 18.13 * 6:1: Mat 23.5

³ “Giinonj kaenj mende ambato, memeqemean ejemba kalenj onjomanjenj boro dindinganonj no-maenj anji, boro qaniganonj ii mende moba.*

⁴ Kalenja iikanonj aasangoyanonj ero Manjanonj nanamemenj aasangoya iimakeji, iinonj mono tawa gombaa.” Kianj.

Qamakooli gawombaa kania kokaenj:

Luuk 11.2-4

⁵ * “Kawaajonj Anutuwaa qama kooliwuti, ii mono uumeleembaa ejemba seleseleya yonoo so mende ambu. Yonononj ejembanonj injiibutiwaajonj moma siingianonj qamakooli mirinonj ano kana sosoononj nama qama koolinjeju. Niinonj qaa honja toonj monj kokaenj injijowe mobu, Yonononj mono siligiaa tawaya kuuya bunja qenj aodaborogi Siwe Toyanonj ii mende toroqewaa.

⁶ “Giinonj kaenj mende ambato, Anutuwaa qama koolimanjenj mono geengaa miri uuta melaanonj uma nagu koma Manja aasangoyanonj laligoji, ii qama koolin muba. Kaenj ana Manjanonj nanamemenj aasangoya iimakeji, iinonj mono tawa gombaa.

⁷ “Qama kooliwuti, iikanonj mono uumeleembaa gadokopa ejemba yonoo tani kaanja† qaa

* **6:3:** Boroga qaniganonj ii mende mobaati, qaa iikawaa kania ii kokaenj: Ii mono aasangoyanonj ana komunjua alaganonj kaanagadeenj ii mende moba. Anutunonj sololoonj gono gawonj awaa afaangonj menjejanj, ii mono geenggo duduunjejanj. * **6:5:** Luuk 18.10-14 † **6:7:** Waba kantri yonononj Anutu mende moma munj bensakonjgia morota morota qama koolin qaa omayajulujulu ii tondu jenj laligoju.

julujulu ii mende jer laligowu. Yononon qaa je seiseiya jegi Anutunon iikawaajon ama geja ama moma onombaatiwaajon romonjonkeju. ⁸ Mono kokaembaajon yonoo so mende koloon laligowu: Ono naa iwoiwaajon amamaan mozoqozoron anjuti, Mangianon ii mende qama kooligi waladeen modaboronkeja. ⁹ Mono kokaen qama koolinkebu:

Nonoo Manana, gii Siwenon laligojan. Goo qaga mono toroya ewa.

¹⁰ Mono galen koma nonona bentotonгаа hona koloowa.

Goo uusiinga Siwenon ten komakejuti, ii mono namonon kaanjadeen koloowa.

¹¹ Ketewaa nenenana ii mono sonananon nonomba.

¹² Tosia yonoonon tosa nonoonon eji, nono ii mesaon onjonon ee, gii mono iikawaa so nonoonon tosa songbama nonomba.

¹³ Angobatonon kamaan nunuwabotiwaajon mono anjon koma nonoma Kilenгаа Toyaa borianonga‡ metogon nonomba. (Gii geengo bentoton Toya, ku-usun Toya ano asamararan Toya ii kambaŋa kambaŋa laligon kouma laligona ano tetegoya qaa laligon ubaga. Ii onanon.)

¹⁴* Ono ejemba yonoo singisonggogia mesaowuti ee, Siwe Mangianon mono kaanagadeen onoo singisonggogia mesaowaa. ¹⁵ Mesaowaato, ejemba yonoo singisonggogia mende mesaowuti

‡ **6:13:** “Bologa Toyaa borianonga metogon nonomba,” tosonian qaa ii kokaen meleenju: bologanonga metogon nonomba.

* **6:14:** Maak 11.25-26

een, Manġianonj mono kaanġagadeen onġoo sinġisonġogogia mende mesaowaa. Kianj.

Nene sinġi laaligo ii kokaen amakebu:

¹⁶ “Nene sinġi laligowuti, iikanonj mono uumeleembaa ejemba seleseleya kaanġa kubosobosole mende ama laligowu. Yoġononj Anutuwaajonj nene sinġi laligonġkejuti, ejembanonj ii iibutiwaajonj ama zilinġzolonj ama jaasewanġianonj saabesaabe koloonġkeja. Niinonj qaa honġa toonj monj kokaen injijowe mobu, Yoġononj mono siligiaa tawaya kuuya buġa qen aodaboroġi Siwe Toyanonj ii mende toroqewaa.

¹⁷ “Giinonj kaen mende ambato, Anutuwaajonj nenewaa sinġi laligonj kanonj mono tononj gbabulunonj me saifenonj jaasewanġa songbama wanj juga qen laligowa. ¹⁸ Kaen ama nenewaa sinġi laligona ejembanonj qaagoto, Manġa aasanġoyanonj laligoġi, iinonj ii iibaa. Kaen ana Manġanonj nanamemenj aasanġoya iimakeġi, iinonj mono tawa gombaa. Kianj.

Iwoi sewanġa somata ii mono Siwenonj menj kululuuwu.

Luuk 12.33-34

¹⁹ * “Moneġ hina iwoi ii mono namononj en onġombaatiwaajonj mende menj kululuuwu. Kaen menj kululuugi kanonj dumunjanj ġejalolonj ii kitogi kasukerajuju rost (kufenj) menj boliro kikekakasililinj yoġononj miri qosoma uma yoġgoro menjkeju.

²⁰ “Namononj qaagoto, Anutuwaa uusiinġa tenj koġġi qabuġanġianonj somariiwaatiwaajonj mono

* **6:19:** Jei 5.2-3

kaparanj komakebu. Kaen anji maa suangia qaita monj ii Siwe gomanonj ero gurenj dumunjanonj ii mende kitogi kasukerajuju rost (kufenj) ii mende menj boliwuya. Kikekakililinj yonononj eu uma miri qosoma iwoi yongoro mende mewuya.
²¹ Iwoiwaajonj akadamuya menj mona uji, iikanonj miri mongenj ero giinonj mono uuga kaanagadeenj iikanonj qokotaan laligowaga. Kianj.

Selewaa اساسا ii jaanana.

Luuk 11.34-36

²² “Goo jaaga ii uu selegaa kiwaya kolooja. Kawaajonj ji monononj jaaga mende menj boliji eenj, iikanonj mono toonj asaridabororo Anutu waa اساسانонج saanonj uuganonj menj asariro laaligoga kuuya اساسانонج laligowaga.

²³ “Asasaganonj laligowaato, siinj kombombanja bologanonj me iwoi monononj jaaga menj bolinj اساسا kojanjiji eenj, iikanonj selewaa laaligoga kuuya kaanagadeenj menj tiiro pangamanj uutanonj umbuqumbianj laligowaga. Kaen kolooro pangamanonj uugaa اساسا kojanjgiro tiiji eenj, geenjaa pangamanonj mono ‘Yei!’ damubiribiri-awo kolooja. Kianj.

Anutuga me monenja moma laariwaga?

Luuk 16.13; 12.22-31

²⁴ “Monononj ponj woi welenj qenj oromambaajonj amamaankeja. Monononj kaenj amambaajonj moji, iinonj mono monj kazi ama munj monj uutanonj jopagowaa. Mombaanonj qokotaan monj jejewili ama mubaa. Kawaajonj onononj Anutu ano monenj hina ii mindirinj welenj qenj orombombaa-jonj amamaawuya. Kianj.

Anutu moma laariŋ majakaka mende mobu.

²⁵ “Kaen kolooro niinonj kokaen injiŋowe mobu: Ono namononj laligowutiwaa majakakaya ii kokaen jeŋ mende mobu, ‘Mono naa iwoiga aŋguŋ aonj newonaga ano naa iwoinonj selenana esuuwonaga?’ Jaagiawo laligojuti, iikanonj iwoi honja kolooro nenenonj iikawaa qerewenja kolooja. Selegiawo laligojuti, iikanonj iwoi honja kolooro opo surunonj iikawaa qerewenja kolooja. Mono ii romonjgowu.

²⁶ “Kanakeewanj koonja koonja ii mono injiibu. Yoŋononj nene kota mende qosoma kororoonjeju. Dumunj honja ii mende kotonj kowi mirigianonj mende meŋ kululuunjeju. Ii qaago totoonj ano onjo Siwe Manjanonj mono kileŋ ii unuaginjeja. Ono koonj yoŋoo so qaagoto, onjo sewanjanonj mono koonj sewanja unuugunj uuta kolooja me qaago? Mono ii romonjgogi kamba.

²⁷ “Onoononga mononj majakaka moma iikaanja kanonj namononj laligowaatiwaa kambaŋa ii weenj motoonjgowaa so meŋ torogewaa me qaago? Ii qaago totoonj!§ ²⁸ Opo surugiaajonj mono nomaembaajonj majakaka moju? Ii mende sokonja. Sombembaa japu jariŋ juraya somariinjejuti, mono ii uunj injiibu. Yoŋononj opo surugiaajonj beweso mende lonjbamakeju ano gawonj tosaanja mende meŋjeju.

²⁹ *“Ii kileŋ niinonj kokaen injiŋowe mobu, Kin

§ **6:27:** Tosianonj jawo 27 ii kokaen meleema jeju: Onoononga mononj majakaka moma iikaanja kanonj selia wan fiitwaa so toroqen meŋ korimambaajonj amamaawaa. * **6:29:** 1 Kin 10.4-7; 2 Hist 9.3-6

Solomonon goul silwaya qeragon asombilibili-awo laligoroto, iwaa malekuya ii lein firindua me jura mombaa so iimasiinsiinawo mende kolooro.

³⁰ Sombembaa japu jarin juraya toon kete kosonananon ero woran kongi kamaaro men kululuun gilin oogi jewaato, ii kilen Anutunon ii awaagadeen menjerenjonkeja. Kawaajon iinon on kaanagadeen saanon esuun onombaa. Ononon japu jarin jurayaa so qaago. Anutunon kalan koma onomambaaajon moma iikawaajon siin a uuta momakeja. Oo ejemba, momalaarianon mono naambaajon een toontoon melaada kolooja?

³¹ “Kaen kolooro on mono laaligogiaa majakaka ano motoqoto mende momakebu. Ii moma bimoon kokaen jewubo, ‘Nono mono naa nene apuga newonaga?’ ano ‘Naa iwoinon seleana esuwonaga?’

³² “Ii kokaembaajon: Uumeleembaa gadokopa yononon iwoi kuuya ii bun a qen aowombaaajon kaparan koma uugere momakeju. Ononon iwoi kuuyaajon memeqemean men osinkejuti, onoo Siwe Mangianon mono ii modaboroja.

³³ Iikawaa uugereya mende mobuto, wala mono Anutuwaa bentotonon keuma iwaa jaanon solananiwombaaajon kaparan komakebu. Uugia iikanon angi ero iinon mono galen koma onoma iwoi iikaan a kuuya ii kaanjadeen onombaa.

³⁴ “Kaen ama ononon mono woran laligowutiwaa majakakaya ii mende momakebu. Worambaa majakakaya ii worambaajon. Ween motomotoombaa majakakagia mono an a an a bosinin

sogianonj koloowaa.” Kianj.

7

Jenteego toya kaanja mende koloowu.

Luuk 6.37-38, 41-42

¹ Jiisanonj toroqenj kokaenj injijoro, “Anutunonj qaagia gosinj jenj tegoro kamaawubotiwaajonj mono tosaanja yonoo qaagia mende gosinj jenj tegowu. ² *Kawaa kania ii kokaenj: Onononj tosaanja yonoo qaagia gosinj jenj tegowuti, Anutunonj mono keda motoonjonondeen onoonjiaa qaagia gosinj jenj tegowaa. Onononj tosaanja yonoojonj jenjkooto ama menj uma kamaanj gosinj onomakejuti, Anutunonj mono iikawaa so onoonjiaa ama onono uma kamaanjkebuya.

³ “Gii alagaa jaanonj godomaruru melaada iijanto, geengaa jaaganonj gere tapia somata eji, ii mono naambaajonj mende iima kotojan? ⁴ Me no-maembaajonj ama afaanjonj alaga kokaenj ijojan, ‘Alana moba, nii saanonj jaaganonjga godomaruru itagowe kamaawa?’ Kaenj afaanjonj jejanto, gere tapia somata ii geengaa jaaganonj eja.

⁵ “Oo gii uumeleembaa selesele ejaga, gii mono wala geengaa jaaganonjga gere tapia somata menj giliwa. Ii menj gilingo tororo iima kotonj alagaa jaanonjga godomaruru melaada ii saanonj itagona kamaawaa. ⁶ Iwoiwaajonj mogi tak-kootoya qaita monj kolooji, ii mono kasu mende onombu. Maa damandanj qegeta ii mono bao bagianonj mende giligi kemba. Kaenj ambuti eenj, iyonononj mono

* **7:2:** Maak 4.24

ii kanagianon tilalaan onoma mombo meleema onjoangia injin kitomiton onjombubo. Kian.

Mono qisin mongama Anutuwaa nagunon qenjebu.

Luuk 11.9-13

⁷ “Mono Anutu qama koolinkebu. Qama kooligi gosin iwoi onombaa. Mono iwoiwaa Anutuwaanon borojan men mongamakebu. Ii mongangi qendeen iwoi mokoloowuya. Mono nama nagunon qenjebu. Qegi nagu horon onombaa. ⁸ Monon Anutu qama koolinkeji, Anutunon mono iwaa kitia meleen bunja qen aowaa. Iwoiwaa mongamakeji, iinon mono iwoi mokoloowaa. Nagunon qenjejiwaajon mono nagu horon mubaa.

⁹ “Mobu, ejemba onoononga moronon kokaen anaga: Merianon bisketwaajon qisiro jamo mubaa? ¹⁰ Me merianon sorawaajon qisiro qato mubaa?

¹¹ “Kaen kolooro onjo ejemba bologa koloon kilenj kalen awaa awaa meraboraurugia onjombombaa so koloojuti een, onjo Mangia Siwe gomanon laligoji, iinon mono kalen nomaen anjon konaga? Iwaa uuta nanamemenja ii nunuugun qaita mon kolooja. Kawaajon onjo iwoi awaawaajon qama koolin qisin mubuti een, iinon mono siinanon ii onombaa.

¹² * “Kawaajon ejembanon onjo iwoi kuuya ama onjombutiwaajon momakejuti, iikawaa so mono ii kaanagadeen ama onjmakebu. Kaen anji Mooseswaa Kana qaa ano gejatootoo ejemba

* **7:12:** Luuk 6.31

yoŋoo Buju Tere qaagia iikanon̄ mono hongiawo kolooro mindimindiri kanianon̄ asuganon̄ koloowaa. Kian̄.

Mono kiropo nagu gon̄gon̄a koton̄ kembu.

Luuk 13.24

¹³ “Gere sianon̄ kemebombaa kania ii afaan̄goya ano naguya ii laan̄ania. Ejemba seiseiyanon̄ nagu ii koton̄ kana ii metetereen̄ kembuya. Kawaajon̄ on̄o mono kiropo nagu gon̄gon̄a koton̄ iikawaa uutanon̄ kembu.

¹⁴ “Laaligo kombomban̄an̄on̄ keukeutaa kania ii opopon̄goya osiqosiawo ano naguya ii gon̄gon̄a. Ejemba afaan̄goyanon̄ nagu ii mokoloowuya. Kian̄.

Gerewaa kania ii hon̄a iima moma kotowu.

Luuk 6.43-44

¹⁵ “Gejatootoo ejemba takapolakaya yoŋonon̄ lamawaa sele esuya mouma on̄oonon̄ kan̄kejuto, uugianon̄ kasu kawalia kaan̄a kolooju. Kawaajon̄ on̄o mono yoŋoojon̄ ama toogia moma galen̄ men̄ aon̄ laligowu. ¹⁶ Gawon̄giaa hon̄a iigi kanagia qendeeno saanon̄ moma kotowu. Nejon̄ hon̄a ii kasuneselanon̄ koloon̄keja me qaago? Warun̄ hon̄a ii koworonon̄ kolooro men̄ kululuun̄kejon̄ me qaago? Qaago!

¹⁷ “Kawaa so gere awaa kuuya yoŋonon̄ hon̄gia awaa kuun̄kejato, gere bologanon̄ mono hon̄gia bologa kuun̄keja. ¹⁸ Gere awaanon̄ hon̄a bologa kuumambaajon̄ amamaan̄keja ano gere bologanon̄ hon̄a awaa kuumambaajon̄ amamaan̄keja.

19 **“Gere kuuya hona awaa mende kuunkejuti, ii mono galejanon koton menj gerenon giliro kemebuya. 20 *Iikawaa so ejemba yonoo gawongiaa hona iigi kanagia qendeeno saanon moma kotowuya. Kian.*

Gowoko honaa kania

Luuk 13.25-27

21 *“Noo Siwe mannaa uusiina ten komakeji, iinon mono iwaa bentotonon keubaa. Mamaga yononon noojon ‘Pon, Pon!’ een qama jenkejuto, kuuya yononon Siwewaa bentotonon mende keubuya.*

22 *“Jenteegowaa kaman somata iikanon mamaga yononon kan noojon kokaen nijowuya, ‘Oo Pon Pon, nononon mono goo qaganon iwoi koloowaatiwaa gejatootoo qaa waladeen jen laligonin. Nononon mono goo qagaa esujanon omeya omeya onotaan laligonin. Goo qaganon mono nemun koma nonono angoletoesunmumugiawo mamaga menj laligonin. Ii duduujan me?’ 23 *Kaen nijogi kaman kanon kaniagia asuganon kokaen injowe mobuya, ‘Niinon kaman mononon on mende moma onombe. Ejemba jeulalan aana, on mono nomesaon togowu.’ Kian.*

Miri memewaa momakooto awaa ano kaapiroha

Luuk 6.47-49

24 *“Kaen koloojiwaajon daen yononon noo qaa jena jejeni, ii moma iikawaa so ten koma*

* 7:19: Mat 3.10; Luuk 3.9 * 7:20: Mat 12.33 * 7:23: Ond 6.8

menkejuti, niinon kuuya iyonoo kaniagia qendeema momakooto ejawaa so ama kokaen jemaŋa: Iinon miria jamo kowonjin qaganon mero. ²⁵ Kaen mero konjuru kambanon kon rombuŋ gilin kamaaro apu luguro musu somata qero apu gboulu somata waama miri sopayanon kuuroto, miri ii jamo kowonjin qaganon mero nanotiwaaŋon ama mende kuno.

²⁶ “Daen yononon noo qaa jena jejenj, ii moma iikawaa so mende tej koma menkejuti, niinon kuuya iyonoo kaniagia qendeema eja nekonaa so ama kokaen jemaŋa: Iinon miria sakasin banare qaganon mero. ²⁷ Kaen mero konjuru kambanon kon rombuŋ gilin kamaaro apu luguro musu somata qero apu gboulu somata waama miri sopayanon kuuro gororonon kamaaro.” Kianj.

Ejebanon Jiisaswaa ku-usuŋaajon waliŋgogi.

²⁸ *Jiisasnon qaa ii jedabororo ejemba tuuŋa tuuŋa yononon mogi kuma ononoti, tani iikawaaŋon aaruŋ waliŋgogi. ²⁹ Iinon yonoo Kana qaawaa boiurugiaa tani mende kuma ononoto, ku-usuŋ Toya koloojiwaa so ejemba kuma onono moma tani kawaaŋon waliŋgogi newogia tegoro. Kianj.

8

Jiisasnon eja mon manimbayawo men solanairo.

Maak 1.40-45; Luuk 5.12-16

¹ Jiisasnon baanŋa ii mesaon kamaaro kanageso tuunleembe somatanon gematanon otaagi.

* **7:28:** Maak 1.22; Luuk 4.32

² Kaen kagi kanon eja manimbayawo monnon kan simin kuma Jiisaswaa wosoyanon kemen kokaen ijoro, “Oo Pon, giinon siinganon men qeangon nomambaajon mojan eeñ, mono nii saanon men solananin nomba.”

³ Kaen ijoro boria boraama selia oosirin ijoro, “Niinon ii amambaajon mojen. Gii mono solananiwa.” Kaen ijoro manimbaya ii iikanondeen solananiro awaa kolooro. ⁴ *Solaniro kokaen jen koton muro, “Moba, kokawaa buju qaaya ii mon mende jena moba. Qaagoto, mono jigo gawon galembaanon kema selega qendeema muba ano Mooseswaanon jen kootoya otaan solananijaniiwaa dangisen nandunja ama siimolon oowa. Ii oona iiro ejembanon kaniaga moma kotowu.” Kian.

Jiisasnon kawali galen mombaa gawon ejia men qeangoro.

Luuk 7.1-10

⁵ Jiisasnon Kaperneam taonon kouro Room kawali galen monnon iwaanon kan qama koolin kokaen ijoro, ⁶ “Oo Pon, noo gawon ejanaa seliaa bakayanon koomuya kolooro siimbobolo kanjanawo moma mirinon eja.”

⁷ Kaen ijoro kokaen jero moro, “Niinon mono kema ii men qeangomana.” ⁸ Ii moma kokaen meleema ijoro, “Oo Pon, nii kaandiaga laligowe noo miri waarenanon gualeembaatiwaajon gamuna mojen. Kawaajon qaa jeganondeen jena welen ejananon qeangowaa.

* **8:4:** Lew 14.1-32

⁹ Ii kokaembaajonja: Nii neeno kaanagadeen galenaa ku-usun baatanonj ama nonji laligojen. Noo baananonj manjaqeqe eja laligogi ii jen koton onjomakejen. Yonoononga mombaajon 'Kemba,' jen kotowe iinonj kembaa. Mombaajon 'Kawa,' jen kotowe iinonj kawaa ano welenj ejana mombaajon 'Gawonj koi mewa,' jewe iinonj ii mewaa."

¹⁰ Jiisasnonj qaa ii moma walingonj ejemba otaanj kagiti, iyonoononj eleema kokaen injjoro, "Niinonj qaa honja monj kokaen injjowe mobu: Israel kanageso batugianonj kaanagadeen momalaari somata kaanja ii mombaa uutanonj mende mokoloowe.

¹¹ *Niinonj qaa kokaen injjowe mobu: Ejemba tuunj somasomatanonj mono weenj koukoutanonga ano weenj kemekemetanonga kanj Siwewaa bentotonj uutanonj kouma Aabraham, Aisak ano Jeikob yonowo nembanene nenj korisoro ama laligowuya. ¹² *Yonononj kaen laligowuto, bentotombaa meraboraanja ii mono onjomesaonj hagonj ononji pangamanonj seleenjenj kemebu. Iikanonj laligowuti, iyonononj mono saama gigilaan gobugia kigi qaro laligowuya."

¹³ Kaen injjonj kawali galenj kokaen ijoro, "Gii mono miriganonj kemba. Momalaarigaa honja mono koloonj gomba." Kaen ijoro welenj ejianonj mono aua iikanondeen qeangoro. Kianj.

Jiisasnonj ji ejemba mamaga menj qeangonj onono.

Maak 1.29-34; Luuk 4.38-41

* **8:11:** Luuk 13.29 * **8:12:** Mat 22.13; 25.30; Luuk 13.28

14 Jiisasnoŋ Piitowaa mirinoŋ kema Piitowaa seunanoŋ selegere ji kiro ero iiro. 15 Ii iima borianoŋ oosiro selegereya mesaoro waama kanaiŋ Jiisas nene oon wagiŋo.

16 Kaen laligogi gomaŋ tiiro kanon ejembanon alaurugia omegiawo ii mamaga unuama iwaanon kagi. Kagi ome ii qaayanon jen konjoma onono kouma kenŋi ano ji ejemba kuuya ii men qeangon onono. 17 *Iikaan ano Anutunon qaaya gejatootoo eja Aisaiawaa uutanon ano jerota eji, iikanon honawo kolooro. Qaa ii kokaen,

“Iinoŋ ananaanon ji wijinana mero qaganon uro bosino.” Kiaŋ.

Jiisas otaawombaa mondomondo qaaya

Luuk 9.57-62

18 Jiisasnoŋ ejemba tuun somata liligon mug iiniima kambaŋ kanon gowokouruta yoŋowo apu angon koton leegen keubombaaŋon jen kotoŋo.

19 Kana qaawaa boi monon Jiisaswaanon kan kokaen ijoro, “Boi, gii daen daen kembagati, niinoŋ mono iikanon gii gotaan kamaŋa.”

20 Ii moma Jiisasnoŋ kokaen ijoro, “Duuyaa kasuya yoŋonon jamo kobaagianon egi kanakeewambaa koonŋa yoŋonon saraŋ bambagianon laligonkejuto, Siwe gomambaa Eja honanon mono dakanon kema waŋa naa qembonon qen laariŋ haamo menaga?”

21 Kaen ijoro gowoko yoŋoononga monon kokaen ijoro, “Ii saanonto, mannanon komumambaa anjiwaaŋon mono jena wala kema galen kombe komuro ron kombego.” 22 Kaen

* 8:17: Ais 53.4

jeroto, Jiisasnoŋ meleema ijoro, “Mono mesaowa, koomuya yoŋonoŋ qamogia koomuya ii saanoŋ roŋ kombuto, giinoŋ mono kaŋ nii notaawa.” Kiaŋ.

Jiisasnoŋ jero raidimboŋ goronŋ qero.

Maak 4.35-41; Luuk 8.22-25

²³ Jiisasnoŋ kema waŋgo uutanonŋ uro gowokouruta yoŋonoŋ otaanŋ iwo motoonŋ kenŋi. ²⁴ Kenŋi raidimboŋ somatanonŋ obabaŋkota apu anŋonoŋ koloonŋ giliro. Giliro sirinoŋ waŋgo uutanonŋ kemenŋ saa qemambaajonŋ anoto, Jiisasnoŋ gaonŋ ero. ²⁵ Gaonŋ ero gowokouruta yoŋonoŋ kema mindiinŋ ijogi, “Hei Poŋ, mono ilaanŋ nonomba. Nono anŋonoŋ tiwilaawombaajonŋ anjonŋ.”

²⁶ Kaenŋ ijogi meleema kokaenŋ inijoro, “Oo onŋo momalaarigia melaada, mono naambaajonŋ toroko momo eja kolooju?” Kaenŋ inijonŋ waama musu ano siri jeŋ kotonŋ orono sirinoŋ goronŋ qenŋ ero.

²⁷ Kaenŋ kolooro awawalinŋ qisiŋ aonŋ jeŋi, “Yei, maŋgaa siita! Eja koi naa ejaga laligoja? Iinoŋ musu ano kowe jeŋ kotonŋ orono jeta teŋ konjao.” Kiaŋ.

Omenonŋ bao uugianonŋ kemegi ejanonŋ qeaŋgori.

Maak 5.1-20; Luuk 8.26-39

²⁸ Kaenŋ kolooro apu anŋonŋ kotonŋ leegenŋ Gadara yoŋoo gomanonŋ keuro. Iikanonŋ keuma eja omegarawo woi yorononŋ qasirinoŋga kaŋ Jiisas mokolori. Yorononŋ irinŋsoonŋ eja uugeregarawo koloori kuuyanonŋ kana iikanonŋ kembombaajonŋ amamaagi. ²⁹ Yorononŋ Jiisas mokoloonŋ

silama kokaen qama gigilaari, “Ae! Gii Anu-tuwaa Meria koloojan. Gii mono nomaen ama nonomambaajon kajan? Siimbobolo momo kambanon mende kan kuuro waladeen ii geriawo ama nonomambaajon koi kajan me?”

³⁰ Iikanondeen koriganon qaagoto, kosogianon kanon bao tuun somata mon gbojoja uutanon kuluuma laligogi. ³¹ Kawaajon ome yononon kokaen jen Jiisas welema mugi, “Giinon nono konjoma nonombagati een, mono wasin nonona saanon bao tuun yonoo uugianon kemebona.”

³² Welema mugi Jiisasnon “Mono kema kemebu,” jen jen koton onono. Kaen jen koton onono iikanondeen eja uugaranonga kouma kema bao uugianon kemegi. Kemegi bao tuun jumuna yononon mono lugun newonewoyanon (siasianon) kema jororongon apu angonon kemej nemoton komudaborogi.

³³ Komudaborogi bao galen yononon koko koma unjurama taonon kema qaa bujugia kuuya jegi. Eja omegarawo yoroonon iwoi kolooroti, iikawaa bujuya kaanagadeen injjogi. ³⁴ Injjogi moma taon ejemba jaasoongo yononon mesaon Jiisas mokolon iibombaajon kagi. Kan iima Jiisasnon yonoo mindimindiri sopa goman mesaon kemaatiwaaajon welema mugi. Kian.

9

Jiisasnon eja sele bakaya koomuya meagoro.

Maak 2.1-12; Luuk 5.17-26

¹ Jiisasnon wanjo uutanon uma mombo apu angon koton leegen keuma iyanaa taonon keno.

² Kamban kanon eja tosonian alagia sele bakaya koomuya tambomaenen eroti, ii demberunon ama angon kagi. Kaen kan Anutu moma laarin mugiti, Jiisasnon iyonoo tanigia iiro sokono ji eja ii kokaen ijoro, “Merana, niinon goo singisonogoga mesaojen. Kawaajon mono kotiin qaqaabunabunagawo satiin laligowa.”

³ Kaen ijoro Kana qaawaa boi tosonian nama uugianon kokaen romongogi, “Eja koi kanon mono Anutu mepaqepae ama muja.”

⁴ Kaen romongogito, Jiisasnon roromongogia ii moma koton kokaen injoro, “Ono mono naambaajon qaa bologa uugianon romongoku?”

⁵ Niinon ‘Singisonogoga mesaojen,’ jejenj, qaa ii mono afaanagadeen jejetaga. Monon kaen jero tosonian qaa iikawaa hona mende iibu. Kawaa-jon qaa ii afaana so. Niinon qaa mon kokaen ijomambaajon mojen, ‘Mono waama kamba.’ Qaa ii lombotawo jejetaga kolooja. Kaen jewe hona koloowaa me qaagoti, ii mono asuganon asugiro iibu.

⁶ Mobu, balonon singisonogo mesamesaowaa ku-usuna ii Siwe gomambaa Eja honaajon eji, ono iikawaa kaniaajon umbuqumbuyan laligowubo. Kawaajon qaa lombotawo ii eja koi ijowe hona iibu.” Kaen jen eja sele bakaya koomuyaa jaayanon iima ijoro, “Gii mono waama tambomaega men miriganon kamba. Qaa binawo ii honawo koloowaati een, qaa afaana ii mono kaanagadeen nomaambaajon omayo koloonaga?”

⁷ Kaen ijoro iikanondeen waama mirianon keno. ⁸ Kaen kolooro ejemba tuun yononon ii

iima waliŋgoŋ Anutu mepeseŋ mugi. Balon ejawaajon ku-usuŋ kaŋa murotiwaajon Anutu mepeseegi. Kianj.

Jiisasnonj Matyuu (Liwai) oono.

Maak 2.13-17; Luuk 5.27-32

⁹ Jiisasnonj iikanondeen kema takis ofis uugu-mambaajon ano iikanonj eja qata Matyuu raro iima ijoro, “Gii mono noo gemananonj kawa.” Kaen ijoro waama takis gawonj mesaonj Jiisaswaa gematanonj keno.

¹⁰ *Kema Matyuuwaa mirinonj kema nene nenj ragiti, kambaŋ iikanonj takis meme eja tiliqili-giawo ano singisonjo eja mamaganonj kaŋ Jiisas ano iwaa gowokouruta yonowo rama nene motoonj negi. ¹¹ Kaen negi Farisii (Kana qaawaa kaparaŋkonjkonj) yonononj ii iima Jiisaswaa gowokouruta kokaen jen ononji, “Ae! Onoo boigianonj mono naambaajonj takis meme tiliqiligiawo ano singisonjo ejemba yonowo rama nene neja? Ii mende sokonja.”

¹² Kaen jen ononji Jiisasnonj kitia kokaen injjoro, “Ejemba jigia qaa yonononj doktawaa siin mende amakejuto, ji ejembanonj mono doktawaanonj kemakeju. ¹³ *Niinonj singisonjo ejemba onoomambaajonj kaŋ laligojento, ejemba iyanjiaajonj mogi solanja kolojuti, ii qaago. Kawaajonj qaa kokawaa kania mono kema kuma aonj mobu, ‘Niinonj siimolonj oowombaajonj qaagoto, kiankomuŋ aowombaa siin mojen.’ Kianj.

* **9:10:** Luuk 15.1-2 * **9:13:** Mat 12.7; Hoos 6.6

*Nene sinji laaligowaa qaaya
Maak 2.18-22; Luuk 5.33-39*

14 Kamban kanon Jon Oomulu ejawaa gowokouruta yononon Jiisaswaanon kan kokaen qisigi, “Nononon ano Farisii (Kana qaawaa kaparanƙonƙon) yononon Anutuwaajon nene sinji mamaga laligonkejon. Geengaa gowokouruganon mono naambaajon nene sinji mende laligoju?”

15 Kaen qisigi kokaen meleenon, “Onanon, nono naa kambanon nene sinji laligonkejon? Emba meme kambananon ejawaa gemakootanurutanon gereya angi embawaa sakitiurutanon iwoi ii togonkeju me qaago? Niinon neenaa gowokouruna yonoo eja bunagia koloon yonoo batugianon ainjolon ramakejen. Rabe yononon kawaaajon ainjolon aisoon rama nene sinji laligowombaajon amamaankeju. Amamaankejuto, Anutunon laaligona nuano komuwe yononon mono kamban iikanon saanon nene sinji laligonkebuya.

16 (Ono laaligo walaga ano korisoro Buɗa gbilia ii mindirin orombombaajon amamaawuya. Kawaa qaa gemata ii kokaen injjomaɗa:) Moumou walaga jurano monon opo gbilia mende soongbana moton iikanon opo jakaɗa mende ama uumbinaankeja. Opo jakaɗa gbilia kaananon mono waziin moumou walaga hororo mombo riiron ootanon somariin boliqoliwabo.

17 Kaanjiadeen monon wain apu gbilia ii bokon me taru walaga lama selianon memeta kanon mende kosoro kemenkeja. Kaen anagati een,

wain apu gbilianonj mono somariinj taru qenjumenjurama molaaro namononj kamaanj sooro taruyanonj kileqileewubo. Kawaajonj wain apu gbilia ii taru gbilianondeen molaaninj kemero sokombaa. Kaenj aninj yorononj awaa koloowao. (Kaanjadeen apu awaa ii kononj qamoganonj mende kosonkejonj. Kaenj kosowonagati eenj, iikanonj mono juma siisororo kamaaro nenj jiniwabo. Kaenj koloowabotiwaaajonj apu awaa ii kononj awaanonj kosonkejonj. Ono kaanjadeen laaligo walaga ano Oligaa Buŋa gbilia ii mindirinj orombombaajonj amamaawuya.) Kianj.”

Jairusnonj borataajonj Jiisas qama kooliro.

Maak 5.21-43; Luuk 8.40-56

¹⁸ Jiisasnonj qaa ii injjoro qaa galenj monjonj kouma Jiisaswaa batanonj kemenj siminj kuma kokaenj qama koolinj muro, “Noo borana keteda koi komujato, mono kanj boroganonj selianonj oosirina gbilinj toroqenj laligowa.” ¹⁹ Qama koolinj muro waama gowokouruta yonjowo ii otaanjenj.

Emba jiawononj Jiisaswaa malekuya oosiro.

²⁰ Kenjgi kambanj iikanonj batugianonj emba monj laligoro. Iinonj koinŋsa gbani 12:waa so iima ji kiro laligoro. Emba iikanonj Jiisaswaa gematanonj kanj malekuyaa kiti susuya oosiro. ²¹ Ii oosirinj iyaŋaajonj kokaenj jero, “Niinonj ii oosirimambaajonj moma bimoonj malekuyanondeen boronja monj oosiriwenagati eenj, mono saanonj qeangomanja.”

²² Kaen jen oosiro Jiisasnoŋ iikanondeen eleema ii iima kokaen ijoro, “Borana, moma-laariganonŋ mono menŋ qeaŋgoŋ gonja. Mono kotiinŋ qaqaɓuŋaɓuŋagawo satiinŋ laligowa.” Kaen ijoro moma aua iikanondeen qeaŋgoro.

Jiisasnoŋ Jairuswaa borata menŋ gbiliro.

²³ Toroqenŋ kenŋi Jiisasnoŋ qaa galembaa mirinonŋ uma ejemba jinŋenŋ qama awelo uugiti ano ejemba tuuŋ guju giligiti, ii injiima kokaen jenŋ kotonŋ oŋono, ²⁴ “Mono seleenŋenŋ kembu. Emba melaanonŋ mende komujaato, gaŋga eja.” Kaen jenŋ kotonŋ oŋono mogi jononŋsisi kaanŋa kolooro jomoma mugi.

²⁵ Jomoma mugito, ejemba tuuŋ somata ii injijoro seleenŋenŋ kenŋi emba melaa iikawaa ee miri uutanonŋ uma borianonŋ mero waaro.

²⁶ Waaro iikawaa buju qaayanonŋ seiŋ mindi-mindiri sopa gomanŋ ii kuuya sokoma keno. Kianŋ.

Jiisasnoŋ jaagoo eja woi menŋ qeaŋgoŋ orono.

²⁷ Jiisasnoŋ gomanŋ balonŋ ii mesaonŋ kemambaa-joŋ keno eja jaagoo woiyanonŋ otaanŋ gematanonŋ kanŋ kokaenŋ qari, “Deiwidwaa gbilia, gii mono kiankomuŋ noromba.”

²⁸ Kaenŋ qari miri mombaa uutanonŋ uro jaagoo eja yorononŋ Jiisaswaanonŋ kari kokaenŋ qisiŋ orono, “Jaagara menŋ toomambaa ku-usuŋa noononŋ eji, ii moma laarijao me qaago?” Qisiŋ orono kokaenŋ meleema muri, “Poŋnara, ii saanonŋ moma laarijo.” ²⁹ Kaenŋ meleema muri jaa dawogaranonŋ oosirinŋ irijoro, “Momalaarigaraa so mono koloowa.”

³⁰ Kaen irijoro jaagaranon tooro. Kaen kolooro galen meme qaa kotakota oroma kokaen irijoro, “Mobao, kokawaa bujuya ii mono mon mende jeri mobu.” ³¹ Kaen irijoroto, yoronon mesaon kema iikawaa bujuya jen seiri mindimindiri sopa goman ii kuuya sokoma keno. Kian.

Jiisasnon eja qaamuun mon men qeangoro.

³² Jaagara tooro keni qaamuun eja mon ii wama Jiisaswaanon kagi. ³³ Kagi Jiisasnon omeya konjono eja qaamuun iinon qaa jero ejemba tuun yononon ii iima walingon jegi, “Tani koi kaanja ii Israel uutanon wala eenanon kamban mongen mende iinin. Qaago. Keteda koi jaa morotaga iijon.”

³⁴ *Kaen jegito, Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) yononon jegi, “Iinon mono omejilan yonoo pongiaa esunanon ome onotaankeja.” Kian.

Jiisasnon kanageso yonoojon wosoya moro.

³⁵ *Jiisasnon kema goman ano taon so liligon ejemba qamakooli mirigianon kuma onoma bentombaa Oligaa Buna jen asarin iikanon uugia kuun ji wiji ano jepajerepa kania kania men qeangon onoma laligoro. ³⁶ *Kaen laligon ejemba tuuna tuuna injiuro lama galengia qaa tanihaen deenqeema ilinwalin qen qeqelala laligogi yonoojon wosoya moro.

* **9:34:** Mat 10.25; 12.24; Maak 3.22; Luuk 11.15 * **9:35:** Mat 4.23; Maak 1.39; Luuk 4.44 * **9:36:** Jan 27.17; 1 Kin 22.17; 2 Hist 18.16; Eze 34.5; Maak 6.34

³⁷ *Kaen injiima gowokouruta kokaen injjoro, “Anutuwaa gawonon nene hona mamaga osasaan momogon ejato, ii men kululuuyaa gawon meme ejembanon mono afaangia laligoju. ³⁸ Kawaajon nene hona masuqegetaa Ponanon gawon meme ejemba wasin onombaatiwaajon mono qama koolin laligowu. Qama koolin mugi gawon ejemba asugin hona ii men kululuuwu.” Kian.

10

Aposol 12 yonoo qagia

Maak 3.13-19; Luuk 6.12-16

¹ Jiisanon gowokouruta 12 onono iwaanon kagi omejiilan konjoma onombutiwaa ku-usuna onono. Kaanagadeen ji wiji qenjeymanjen kania kania men qeangowutiwaa ku-usuna onono. ² Wasiwasi eja aposol 12 yonoo qagia ii kokaen: Mutuya ii Saimon, qata mon Piito qagi ano iwaa koga Andruu. Kawaa gematanon Jeims ano koga Jon, mangara qata Zebedi.

³ Filip ano Bartolomyuu, Tomas ano Matyuu takis meme eja, Jeims Alfiuswaa meria ano Lebeus qata mon Tadius, ⁴ Saimon Zelot-politik ejaga* ano Juudas Iskariot. Kariot eja kanon kanagen Jiisas memelolo men muro.

Jiisanon gowokouruta 12 wasin onono.

Maak 6.7-13; Luuk 9.1-6

* **9:37:** Luuk 10.2 * **10:4:** Nesenel paati Zelot yononon Room gawman tuarenjen ama iyangiaa nanan mewombaajon tompe men laligogi.

⁵ Jiisasnoŋ eja 12 ii wasiŋ oŋoma kokaen jeŋ kotonŋ oŋoma injoro, “Oŋo waba kantriwaa ejemba yoŋoonoŋ mende kembu. Kaŋagadeen Samaria prowins yoŋoo taŋgia moŋnoŋ mende kembu. ⁶ Iikanonŋ mende kembuto, Israel kan-agesowaa lama soogiti, mono iyoŋoonoŋ kembu. Ii gawoŋgia mutuya. ⁷ *Daen daen kembuti, iikanonŋ mono Buŋa qaa kokaen injonŋ jeŋ asariwu, ‘Siwewaa bentotononŋ mono kosere kaja. Mono iikawaa uutanonŋ keubu.’

⁸ “Ejemba jigawo mono meŋ qeangonŋ oŋoma koomuya ii meŋ gbilinŋ oŋoma laligowu. Ejemba manimbagiawo ii mono meŋ solananiŋ oŋoma omejiilanŋ ii konjoma oŋoma laligowu. Anutunonŋ iwoi kalenŋ oŋonoti, ii mono toroqenŋ kalenŋ oŋoma laligowu.

⁹ “Kana kembutiwaajonŋ soojaakota goul me silwa me aenŋ kopanonŋ memeta ii mono irimujŋ kasagianonŋ mende somoŋgowu. ¹⁰ *Ejembanonŋ gawonŋ meme ejemba oŋoo laaligogia nanŋowutiwaa so kolooju. Kawaaŋonŋ kana kembuti, iwoi koi mende meŋ kembu: geso mende, maleku samonŋa mendeto, motooŋgo mewu, kana esu mende ano taa gbaru mende mewu.

¹¹ “Kema taonŋ me gomanŋ dakanonŋ keubuti, iikanonŋ mono morononŋ eja geria qabuŋayawo kolooji, iikawaajonŋ qisigi miri oŋombuti, mono iikanondeenŋ laligonŋ gawonŋ meŋ taonŋ ii mesaonŋ kana kembu. ¹² Miri moŋnoŋ uma luaenonŋ yoŋowo ewaatiwaa jewu. ¹³ Kaenŋ jegi luaegia

* **10:7:** Luuk 10.4-12 * **10:10:** 1 Kor 9.14; 1 Tim 5.18

anjon kombutiwaa so koloojuti een, luaegianon mono iyonoo qagianon ubaato, ii anjon kombutiwaa so mende koloojuti een, luaegianon mono eleema onoangiaanon kawaa.

14 **“Kema laligon miri monjon keugi mende koma horon onoma qaagia mende mogi telambelangia mono kokaen jen qendeema onombu, ‘Nono onoo gomanon kaniñ sububun kana tambonananon mokotaaji, ii mono riin konjoratinin onoangiaanon eleema kemebaa.’ Kaen jen saanon goman me taon ii mesaon toroqen kembu.*

15 **Niinon qaa hona mon kokaen injowe mobu: Anutunon kamban somatanon qemasologengiaa irona meleeno taon iikawaa qaganon ubaati, so iikanon mono Sodom ano Gomora goman yonoo so uugun toroqen onombaa. (Sodom Gomora yononon bologa kanjanawo men uugia mende meleenji Anutunon gerenon kondeema onooro.) Kian.*

Kema gawon megii sisiwerowero koloowaa.

Maak 13.9-13; Luuk 21.12-17

16 **“Mobu, lama yononon duuyaa kasu kawalia yonoo batugianon kemegi lugun injiwubo, niinon onjo iikawaa tani kaanja wasin onombe kembu. Kawaaon mono mokolen† kaanja momakooto qaganon galen men aon laligon kewo kaanja*

* **10:14:** Apo 13.51 * **10:15:** Mat 11.24; Jen 19.24-28 * **10:16:** Luuk 10.3 † **10:16:** Mokolen ano raskol yononon asuganon manja qegi uulanawo mokolon somonjon onombuyaga. Iikawaa so bimoowabotiwaaon gowoko nononon maslim, komyunist ano tosaan yonoo batugianon qanana misinari ii asuganon mende jenkejon. Momakooto ii awaa.

ejemba bonjonā koposowaa qaagia qaa laligowu. ¹⁷ *Ejembanon onjo horon qaa jakegianon ama onoma gamakooli mirigianon qaa gawongia men ooli waayawonon onootiwuya. Kawaajon ejemba kaanā yonoojon mono galej men aon laligowu.

¹⁸ “Tosianon noojonā ama unuanji kantria kantria yonoo eja pon ano gawana yonoo jaesewangianon nambuya. Kaen nama noo kaniana nanjon jegi eja geria ii ano waba kantri kanageso yononon ii mobuya. ¹⁹ Ii mobuto, qaa jakeyanon ama ononji nambuti, kamban kanon naa qaaga nomaen jewonaga, iikawaa majakaka mende mobu. Qaa jewuyati, ii Unā Toroyanon aua iikanondeen onombaa. ²⁰ Onoangiaa uugiaajonga qaa mende jewuyato, Amagiaa Unā Toroyanon mono uugia sololooro qaa jewuya.

²¹ * “Umeleembaa gadokopa monjon daremujanon uuta meleenotiwaajon ama ii memelolo mero qaa jakeyanon anji qegi komuwaa. Kaanagadeen man monjon meraborata memelolo mero komuwaa ano merabora yononon nemunmanurugia qetama onoma jegi unugi komuwuya. ²² *Noo qanaajon ama kantria kantria yononon kuuya kazi ama ononji laligowuto, monjon kaparan koma kamban tegowaatiwaa so kotiin bon qen nambaati, iinon mono oyanboyan bunā qen aowaa.

²³ “Taoj monjon sisiwerowero ama onombuti, ii mono kok koma taoj monjen kembu. Niinon

* **10:17:** Maak 13.9-11; Luuk 12.11-12; 21.12-15 * **10:21:** Maak 13.12; Luuk 21.16 * **10:22:** Mat 24.9, 13; Maak 13.13; Luuk 21.17

qaa honja monj kokaen injowe mobu: Onjo Israel taonja taonja mende liligodaborogi Siwe gomambaa Eja honjon eleema kawaa. ²⁴ *Gowoko monjon boiya ugun momoyawo mende koloaja ano welenqege monjon somataya ugun gawombaa momo mende menj laligoja.

²⁵ *“Gowokonon boiya kaanja momoyawo kolooro sokombaa ano welenqeqenon somataya kaanja gawombaa momo menj laligoro sokombaa. Miri uuta mombaa eja jen bolin qata Iimolan‡ qajuti een, iwaa embameraanuruta yonoo qagia mono afaanagadeen iikaan qamakebuya. Kian.

Qaagiaajon mono galen menj aon laligowu.

Luuk 12.2-7

²⁶ *“Ejemanon iwoi unun megij eji, ii kuuya mono kotunji asuganon koloowaa. Kaanideen qaa aasangoya eji, ii kuuya mono inisaangi moma kotowuya. Kawaaajon ejemba yonoojon toroko mende moma laligowu. ²⁷ Niinon qaa pangamanon olon jemañati, ii mono asasaganon jewu. Qaa sañe anji gejagianon kemero mobuti, ii mono sombenon asuganon jewu. Kawaaajon mono qaagiaajon galen menj laligowu.

Morowaajon toroko monij sokombaa.

²⁸ “Tosianon selegia qen komuwuyagato, unjagia qen komuwombaaajon amamaawuyati,

* **10:24:** Luuk 6.40; Jon 13.16; 15.20 * **10:25:** Mat 9.34; 12.24; Maak 3.22; Luuk 11.15 ‡ **10:25:** Juuda yonoonon Iimolan qata Beelzebul. Ii omejiilan yonoo somatagia. Matyuu 9.34 kanon Jiisaswaaajon qa bologa ii qagi. Iikawaa so Jiisaswaa alauruta ananaajon qa bologa kania kania qamakebu. * **10:26:** Maak 4.22; Luuk 8.17

iyonoojon toroko mende moma laligowu. Ii qaagoto, iwoi jegenja koi: Monjon ku-usun menj una ano sele kaangadeen tiwilaan orono gere sianon kemebaoti, iwaajon mono toroko moma laligowu. ²⁹ Tosianon arion (me wilisi) woi monen kota motoongodanon sewana mewutiwaajon amakejuto, iridogi Mangianon ‘Oon!’ mende jero iyeroononga motoongonon balonon mende kamaawaa.

³⁰ “Anutunon kalan koma onoma wan jugia kuya kaangadeen weengodaboron jaנגogia moja. ³¹ Ejemba onoo sewangia ii arion wilisi mamaga unuugun uuta kolooja. Kawaajon mono toroko mende moma laligowu. Kian.

Kraist jokoloowu me qakoombu?

Luuk 12.8-9

³² “Kaen kolooro monjon nii ejemba jaagianon jokolon nombaati, niinon mono kaangiadeen ii Manja Siwe gomanon laligojiwaa jaanon jokoloomana. ³³ *Kaento, monjon nii ejemba jaagianon qakooma nombaati, niinon mono kaangiadeen ii Manja Siwe gomanon laligojiwaa jaanon qakoomana.” Kian.

Jiisaswaajon luae qaagoto, kazi koloowaa.

Luuk 12.51-53; Luuk 14.26-27

³⁴ Jiisanon toroqen kokaen injoro, “Kokaen mende romongowu: Jiisanon luae qemambaajon ama namonon kamaaro. Niinon luae qemambaajon qaagoto, noojon ama juma deengi manjawaa soo somatanon aowuya.

* **10:33:** 2 Tim 2.12

35 **“Ii kokaembaajon jejen: Noo Buᅇa qaananon ejemba uugia kuuro meleenᅇitiwaajon ama kokaen koloowaa: ‘Maᅇ mera yoronon juma kerekere ani nemuᅇ bora yoronon riitama aori enaronon enaroya qetama aon deembaota. 36 Ejemba iyaᅇgiaa sumanurugianon mono kereurgia koloowuya.’*

37 *“Moᅇnon nii gogoraagen ama noma nemuᅇa me maᅇa jeᅇᅇa ama jopagowaati, ii noonon mende sokombaa. Moᅇnon nii gogoraagen ama noma meria me borata jeᅇᅇa ama jopagowaati, ii noonon mende sokombaa.*

38 **Sisigia meᅇi moᅇnon nii notaan siimbobolo moma maripoonon komumambaajon mende joriwaati, ii noonon mende sokombaa.*

39 **“Moᅇnon iyaᅇaa laaligo siiseweweya qaa ii mokoloowaati, iwaa laaligoyanon mono soowaa. Moᅇnon noojon ama laaligoya qeleeno soowaati, iinon mono oyanboyan laaligo mokoloowaa.”*
Kiaᅇ.

Anutunon gawonᅇgiaa tawaya onᅇmbaa.

Maak 9.41

40 **Jiisasnon jero, “Moᅇnon onᅇ mirianon koma horon kalaᅇ koma onᅇmbaati, iinon mono nii koma horon nombaa. Moᅇnon nii koma horon nombaati, iinon wasin nonoti, mono ii mirianon koma horon mubaa. 41 Moᅇnon gejatootoo ejemba moᅇ gejatootoo gawonᅇaajon ama mirianon koma horon kalaᅇ kombaati, iinon mono*

* **10:35:** Mai 7.6 * **10:38:** Mat 16.24; Maak 8.34; Luuk 9.23 * **10:39:** Mat 16.25; Maak 8.35; Luuk 9.24; 17.33; Jon 12.25

* **10:40:** Maak 9.37; Luuk 9.48; 10.16; Jon 13.20

gejatootoo ejembawaa tawaya buņa qeņ aowaa. Moņnoņ ejemba solaņa moņ solaņa koloojiwaa-joņ ama mirianonņ koma horonņ kalaņ kombaati, iinonņ mono ejemba solaņaa tawaya buņa qeņ aowaa.

⁴² “Moņnoņ merabora koi yoņoononņa mombaajonņ noo gowokona koloojiwaajonņ ama apu sanņonņa qambiawo newaatiwaajonņ mubaati, Anutunonņ mono iikawaa tawaya meleema mubaa. Niinonņ qaa hoņa moņ kokaeņ injjowe mobu: Nanņonņ oņombuti, iyoņononņ mono tawa mewuya.” Kianņ.

11

Jombaanonņ gowoko woi Jiisaswaanonņ kari.

Luuk 7.18-35

¹ Jiisasnoņ jeņkooto qaaya kaanņ gowokouruta 12 oņono tegoro gomanņ ii mesaonņ toroqeņ Galili prowinswaa taonņ tosianonņ kema Buņa qaa kuma oņoma iikanonņ uugia kuunņ laligoro.

² Kambaņ kanonņ Jon Oomulu ejanonņ kapuare mirinonņ rama Kraistnoņ gawonņ kaeņ meroti, ii moma gowokowoita woi wasinņ orono Jiisaswaanonņ keni. ³ Kokaeņ qisinņ mubaotiwaa-joņ wasinņ orono kema jeri, “Meņqeeanņgo eja kawaatiwaajonņ mamboninņ giinonņ ii koloojanņ me eja moņ kanageņ kawaatiwaajonņ mambombonņa?”

⁴ Kaeņ qisinņ muri kokaeņ meleeno, “Iwoi iima mojaoti, iikawaa sunduya mono kema Jon kokaeņ ijori moba: ⁵*Jaagoo yoņononņ jaagia uunņ

* **11:5:** Ais 35.5-6; 61.1

iigi meendanḡoya yoḡonoḡ kana kema kagi man-imbagiawo yoḡonoḡ solananiḡi gejaduu yoḡonoḡ qaa mogi koomugiti yoḡonoḡ ḡbiliḡ waagi ka-maanḡeqeta yoḡooḡoḡ Oligaa Buḡa jeḡ asariwe momakeju. ⁶ Kaenḡ kolooro iigi mombaa uutanonḡ mende boliro gema nuwaati, iinonḡ mono simba-wonawo kolooja.”

⁷ Kaenḡ meleeno Jombaa gowoko yorononḡ keni Jiisanonḡ kanainḡ Jombaa kania ejemba tuunḡ yoḡooḡoḡ kokaenḡ jeḡ asariro, “Onḡ balonḡ qararanḡkonḡkonḡanonḡ naama iibombaajonḡ kenḡi? Haamononḡ bowo utugonḡ metano wansanḡ-wansanḡ amakeji, onḡ eja iikaanḡa kaya iibombaajonḡ kenḡi me? ⁸ Me naa iwoiḡa iibombaajonḡ kenḡi? Eja malekuya akadamuyawo mouma laligoroti, ii iibombaajonḡ me? Mobu, ejemba malekugia iimasiinḡsiinḡawo moumakejuti, iyonononḡ mono kinḡ yoḡoo jinḡkaronḡ mirigianonḡ laligoju. Ii balonḡ qararanḡkonḡkonḡanonḡ qaago.

⁹ “Me naa iwoiḡa iibombaajonḡ kenḡi? Gejatootoo eja monḡ iibombaajonḡ me? Onḡanonḡ, niinonḡ kokaenḡ inḡjowe mobu: Eja iigiti, iinonḡ mono gejatootoo ejemba tosaanḡa unḡugunḡ qaita monḡ kolooja. ¹⁰ *Iwaa kania ii wala eenanondeenḡ kokaenḡ oogita eja, ‘Moba, niinonḡ qelena gajoba monḡ wasiwe waladeenḡ kema ejemba uugia mindinḡonḡ goo kana meleuro giinonḡ mono iwaa gematanonḡ namononḡ emu kemebaga.’

¹¹ “Qaa kaenḡ ejato, niinonḡ qaa honḡa monḡ kokaenḡ inḡjowe mobu: Embanonḡḡa merabora kolooḡiti, kuuya iyonḡoo batugianonḡ Jononḡ mono

* **11:10:** Mal 3.1

kuuya unuugun qabuŋayawo nanja. Nanjato, Siwewaa bentoton uutanon keuma Anutuwaa qabuŋaya mokolonkejuti, iyonoo batugianon kamaanqeqeta konoga iinon mono Jon uuguja.

¹²*“Jon Oomulu ejanon Buŋa qaa jero kamban iikanondeen kanain Siwewaa bentotona geriawo tuarenjen ama manja qenkejuto, kilen uulanawo kema somariinkeja. Manja geregiawo qenkejuti, iyononon mono bentoton ii iyangiaajon horon buŋa qen aonkeju. ¹³ Bentotombaa kania ii Mooseswaa Kana qaanon ano gejatootoo ejemba kuuya yonoo Buju Terenon oogi weenon laligon kounin Jonon koloon hona asuganon injisaano.

¹⁴*Qaa koi moma analin angon kombombaajon mojuuti een, Elaija koloowaatiwaa so anoti, Jonon mono ii kolooja. ¹⁵ Mononon uugejiawo laligoji, iinon mono qaa ii geja ama moma kotowa.

¹⁶ “Ejemba kete namonon laligojuti, ii mono naa iwoiwo so ama onombenaga? Yononon naa-made kaan kolooju. Yononon maaket sombenon rama qaa jomo men tondu qama kokaen jenkeju,

¹⁷ ‘Nono rii gbawe men awelo uunin onjo mende orogi.

Nono jingen qanin onjo mende saagi.’

¹⁸ “Iikawaa kania ii kokaen: Jon Oomulu ejanon kan nene singi laligon wain apu mende nero iwaajon jenkeju, ‘Ome mononon uutanon kemero laligoja.’

¹⁹ “Siwe gomambaa Eja honanon kan nembanene nen korisoro ano iwaajon kokaen jenkeju,

* **11:12:** Luuk 16.16 * **11:14:** Mal 4.5; Mat 17.10-13; Maak 9.11-13

‘Mobu, iinon baonon newageen nene qozozonon neŋ wain apu suulan neŋ takis eja tiliqili-giawo ano bologa meme yoŋoo alagiaga laligoja.’ Anutuwaa momakooto koma gbilinkejuti, iyoŋoo nanamemengiaa hoŋanon mono momakootogianon sokonji, ii qendeemakeja.” Kian.

*Jiisasnon taon 3 yoŋoojon ‘Yei wosobiri!’ jero.
Luuk 10.12-15*

²⁰ Kawaa gematanon Jiisasnon kanain taon tosaana temboma onono. Taon tosaana iikanon angoletoya ku-usunawo seiseiya mero kolooroto, kilen uugia mende meleengi. Kawaajon ii temboma kokaen jen onono, ²¹ **“Oo Korazin toya, niinon onoojon ‘Yei!’ jen saajen ano Betsaida toya, onoojon kaanagadeen ‘Yei!’ jen saajen. Niinon yoŋoonon kema qaana jewe sasoniro angoletona ku-usunawo kolooroto, uugia kilen mende meleengi. Angoleta ii waba gomanon Taia ano Saidon sitinon koloonagati een, iyoŋonon mono kambaŋ koriga uugia meleembombaa kaisareya qendeema resa ano too arin saabuyaga.*

²² *“Saabuyagato, niinon kokaen injiowe mobu: Anutunon kanagen Korazin ano Betsaida yoŋoo qaagia jen tegon irona meleeno siimbobolo mobuti, kambaŋ somata kanon ii mono Taia ano Saidon iyoŋoo siimbobolo soya uugun mobuya.*

²³ **“Ano Kaperneam toya, Anutunon onon saanon metaama onono Siwe gomanon ubuyaga me qaago? Qaago totoon! Ono mono koomuwaa*

* **11:21:** Ais 23.1-18; Eze 26.1-28.26; Joel 3.4-8; Aam 1.9-10; Zek 9.2-4 * **11:23:** Ais 14.13-15; Jen 19.24-28

senjon gomanonj kemebuya. Niinonj yonoononj kema qaana jewe sostoniro angoletona kusunawo mewe kolooroto, uugia kilenj mende meleengi. Angoleta ii Sodom taononj koloonagati eenj, taonj iikanonj mono kambanj kokaamba kaanagadeenj toroqenj nanaga.

²⁴ *“Nanagato, niinonj kokaenj injjowe mobu: Anutunonj kanagenj Kaperneam onoo qaagia jenj tegonj ironja meleeno siimbobolo mobuti, kambanj somata kanonj mono Sodom yonononj siimbobolo iikawaa soya uugunj mobuya.” Kianj.

Lombogiawo onononj mono noononj kanj haamo mewu.

Luuk 10.21-22

²⁵ Kambanj kanonj Jiisasnonj qaa kokaenj jero, “Oo Amana, giinonj Buŋa qaaga momakooto ejemba momo somata megiti, iyonoononj mesanjonato, ejemba iyanjiaajonj moma kamaanj merabora kaanja poumapou laligojuti, ii mono iyonoononj injisaana moma asariju. Kawaajonj niinonj Siwe namowaa Poŋa gii mepeseenj gonjenj. ²⁶ Oo Amana, gii geenjo kaenj koloowaatiwaaajonj mona sokono awaa kolooro.

²⁷ *“Amananonj mono iwoi kuuya jenj kotooro noo buŋa kolooro. Amananonj Meriaa kania anjodeenj moma yagoro monjonj ii mende moja. Kaanagadeenj Merianonj Amayaa kania moma yagoro monjonj ii mende moja. Kaanagadeenj monjonj Amanaa kania mende moma yagoro Merianondeenj ii moja ano ejemba meweengonj

* **11:24:** Mat 10.15; Luuk 10.12 * **11:27:** Jon 3.35; 1.18; 10.15

onoma yonoojon ii inisaambaati, iyononon mono Ama moma mubuya.

²⁸ “Gawon menj uulombogiawo laligojuti, onjo kuuya mono noonon kagi uugia menj afaanjon onjombe haamo mewu. ²⁹ *Noonon qaqañ ii mono sawingianon ama angowu ano niinon nanamemena kuma onjombe ii mono moma sorogon laligowu. Niinon uuna menj kamaan ama gumbonjonjon ejaga koloojenywaajon mono saanon uugia menj afaanjon onjombe haamo mokoloowuya. ³⁰ Noonon qaqañ menj angogi sogianon kolooja ano lombo onjombe bosimbuti, iikanon mono afaan kolooja.” Kian.

12

Jiisasnon Sabat kendombaa Ponja kolooja.

Maak 2.23-28; Luuk 6.1-5

¹ *Kawaa gematanon Sabat kendon monjon Jiisasnon wiit dumun gawon koria somata koton keno. Keno gowokourutanon wosogia injiro wiit hona motomotoon kanain borogianon kuma negi. ² Negito, Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) tosanon ii iima Jiisas kokaen ijogi, “Moba, goo gowokouruganon mono Sabat kendombaa gawon meme songoya uuguju?”

³ *Kaen ijogi kokaen meleeno, “Kin Deiwidnon manjaqeqe ejauruta yonowo liligon wosogia injiro iwoi angit, ii weengogi me qaago? ⁴ *Iinon Anutuwaa opo sel jigonon uma bered kowoga Anutuwaa jaasewananon alatanon angi

* **11:29:** Jer 6.16 * **12:1:** Dut 23.25 * **12:3:** 1 Sml 21.1-6

* **12:4:** Lew 24.9

raro esuŋanon tururo qetegogiti, ii mero negi. Bered kowoga mesamesaoya ii jigo gawon galen yoŋonondeen nej laligogi. Iinon ano iwaa kerasuru-urutanon ii newubotiwaa songo eroto, ii kilen negi. ⁵ *Kaanjadeen jigo gawon galen yoŋonon Sabat kendonon jiwowon jigonon nama gawon men gawon mewutiwaa songo uugun kilen qaagiawo mende koloonkeju. Qaa ii Kana qaanon weengogi me qaago?

⁶ “Ii weengogi, kaen mojento, niinon kokaen injiomaŋa: Koi nanji, iinon mono jiwowon jigo uugun uuta kolooja. ⁷ *Buŋa Terewaa qaa mon kokaen eja, “Niinon siimolon oowutiwaajon qaagoto, batugianon kiankomun aowutiwaajon mojen.” Ono qaa iikawaa kania mobuyagati een, ejemba koposowaa qaanana qaa nonoo qaanana mono tondu mende jen tegowuyaga.

⁸ “Ii kokaembaajon jejen: Siwe gomambaa Eja honanon mono Sabat kendombaa Ponŋa kolooja.” Kian.

Jiisasnon eja boria soorŋogoya men qeaŋgoro.

Maak 3.1-6; Luuk 6.6-11

⁹ Jiisasnon goman ii mesaon qamakooli mirigianon uro. ¹⁰ Iikanon eja boria soosoolia mon raro. Ejembanon Jiisas qaa jakeyanon ama mubombaajon kokaen qisin mugi, “Eja Sabat kendonon meagon Kana qaa uguwonŋa me qaago?”

¹¹ *Qisin mugi kokaen meleeno, “Onoononŋa moronon kokaen kolooja: Eja mombaanon lama

* **12:5:** Jan 28.9-10 * **12:7:** Mat 9.13; Hoos 6.6 * **12:11:** Luuk 14.5

motoonjonon Sabat kendonon ronjon kemebaati een, iinon ii mende menj hororo koubaa?
¹² Ejawaa sewanjonon mono lamawaa sewanja mamaga uuguji, mono ii romonjonowu. Kawaa-jon Sabat kendonon gawon awaa menj kaanjonon Kana qaa mende uguwonja.”

¹³ Kaen meleema eja ii ijoro, “Gii mono boroga qetetereewa.” Kaen ijoro qetetereero wala anoti, iikawaa so awaa koloon boria alia kaanja kolooro. ¹⁴ Kaen kolooro Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonjon) yonjonon seleenjen kema ajoajoroo ama Jiisas nomaen ama qenin komuwaatiwaa qaa jen monjanji. Kian.

Anutuwaa gawon meme eja tak-kootoya ii kokaen:

¹⁵ Jiisasnon qaagia ii iima koton iikanondeen goman ii mesaon monjen keno. Keno mamaganon iwaa gematanon otaan kenji yonoo batugianon ji ejemba kuuya menj qeangon onono. ¹⁶ Ii menj qeangon onoma kania asuganon jewubotiwaaajon kotakota qotogon onono. ¹⁷ Kaen kolooro Anutunon gejatootoo eja Aisaia sololoo qaa mon jeroti, iikanon mono honawo kolooro. Qaa ii kokaen jerota eja,

¹⁸ **“Iibu, koi mono noo gawon ejana kolooro ii mweenjon mube.*

Niinon wombo alana iwaajon mobe kerana qeangoro uunanon iwaajon aisoonkejen.

Niinon Unana Toroya iwaa uuta sokombaatiwaaajon wasiwe kemero iinon qaa dindinagadeen jen tegonkejeniwaa Buna

* **12:18:** Ais 42.1-4

qaaya injisaama jen seiro kantria kantria
yonoonon kembaa.

19 Iinon angowowo mende ama qaa toko-
ronkota mende gamakebaa.

Ejemba monon iwaa qa otona ii roonqeqe
kananon mende mobaa.

20 Bowo ologogiti, iinon ii mende qosombaa.*
Lambewaa wikyanon jen koton sokoya
kolooro bolananon jen bobo amakeji, iinon
ii mende qebgowaa.

Gawona kaen men ejembanon qaa dindina
otaawutiwaajon manja qen laligoro qaa
iikanon haamo ano otokorian ambuya.

21 Kantria kantria yononon mono iinon
ilaan onombaatiwaajon mamboma
joronqorongia iwaa qatanon ama
laligowuya.” Kian.

*Jiisasnon ome yonoo esungia uugun qero ka-
maaja.*

Maak 3.20-30; Luuk 11.14-23

22 Omenon eja mon qaamuun men muro jaaya
gooro moto laligoroti, ii wama Jiisaswaanon kagi.
Jiisasnon ii men qeangoro omeya kouma keno
neselana lolooro mombo qaa jen uun iiro. 23 Uun
iiro ejemba tuun kuuya yononon ii iima aarun
jegi, “Eja koi kanon mono Deiwidwaa gbilia
kolooja me?”

* **12:20:** Bowo ano lambewaa wik ii ejembawaajon jeja. Ejem-
banon mon qen jaabamagege ama mugi momalaarianon janjon
qaomambaajon anji, Jiisasnon ii men qeangowaa.

24 *Kaen jegito, Farisii (Kana qaawaa ka-paran̄kon̄kon̄) yoŋonoŋ ii moma kokaen̄ jegi, “Eja koi kanon̄ mombaa ku-usunon̄ qaagoto, omeji-ilan̄ yoŋoo Pon̄gia Iimolan̄ iwaa esunon̄ ome on̄otaan̄keja.”

25 Kaen̄ jegito, Jiisasnon̄ uuroromon̄gogia modaboron̄ kokaen̄ injoro, “Kantri daen̄ yoŋoo galen̄urugianon̄ batugianon̄ an̄gowowo ama jumbuti, iyoŋonoŋ mono tiwilaan̄ aogi kantrigianon̄ bolin̄ saoyagadeen̄ koloon̄ qeqelalan̄ ewaa. Kaan̄agadeen̄ siti me goman̄ mombaa kanageso yoŋonoŋ batugianon̄ an̄gowowo ama jumbuti, iyoŋonoŋ mono galen̄kon̄kon̄ gawon̄gia men̄ nambombaaon̄ amamaawuya.

26 “Mobu, Satanon̄ mono alia Satan mon̄ otaan̄agati een̄, iyoŋonoŋ mono batugianon̄ an̄gowowo ama jumbuyaga. Kaen̄ kolooro galen̄kon̄kon̄ gawon̄gia mewombaaon̄ amamaagi ometoton̄gianon̄ mono nomaen̄ nanaga?

27 “Mobu, niinon̄ Iimolambaa esunon̄ omejiilan̄ kon̄joma on̄ombenagati een̄, on̄oo alaurugianon̄ mono morowaa esunon̄ ii kon̄joma on̄ombuyaga? Kawaajon̄ yoŋonoŋ mono qaagia hon̄a me qaagoti, ii gosin̄ jen̄ tegowu.† 28 Ii jen̄ tegowuto, Anutuwaa ku-usunon̄ noo boro susuna sololoooro omejiilan̄ on̄otaan̄kejen̄i een̄,

* **12:24:** Mat 9:34; 10:25 † **12:27:** Iyan̄giaa sele galen̄urugianon̄ Anutuwaa qata qama kilen̄ ome ii Iimolambaa esunon̄ kon̄joma on̄on̄gi niinon̄ ii Anutuwaa ku-usunon̄ kon̄joma on̄omakejen̄. Ororon̄ mende nan̄on̄iwaajon̄ moronon̄ hon̄a ano moronon̄ qaa qolon̄molon̄goya otaan̄keja? Yoŋonoŋ me niinon̄?

Anutuwaa bentotonon mono onoonon kan kuuja. ²⁹ Monnon eja kotiga iimolambaa kana boria waladeen mende somongowaati een, iinon mono nomaen mirianon uma qengama esuhinaya menaga? Waladeen ii somongoro rarogo mono saanon mirianonga ilawoilaya kuuya tagon men kembaa. (Iikawaa so niinon kaanagadeen Satan somongon gematanon omeya onotaankejen.)

³⁰ **“Monnon niwo mende laligoji, iinon mono qetegon nomakeja. Monnon ejemba noo qanon ajoroowutiwaajon mende horon onomakeji, iinon mono mendeema onomakeja. ³¹ Kawaajon niinon qaa mon kokaen injomaŋa: Ejemba singisongo ama mepaqepae kuuya amakejuti, ii Anutunon saanon mesaonkejato, monnon Unja Toroya mepaegowaati, iikawaa singisongoya Anutunon mono kambaŋ monnon mende mesaowaa. Qaago totoon!*

³² **“Monnon Siwe gomambaa Eja hona mepaegon qaa jewaati een, Anutunon ii saanon mesaowaato, monnon Unja Toroya mepaegon qaa iwoi jewaati, iwaa singisongoya ii Anutunon namonon laligowaatiwaa so me koomu gematanon kanon mende mesaowaa.*

Gerewaa kania ii hona iima gosin moma kotonu.

Luuk 6.43-45

³³ **“Gerewaa kania ii hona iima gosin monjon. Kawaajon mono gere galen kongi awaa kolooro hona awaa koloonkebaa me gere men*

* **12:30:** Maak 9.40 * **12:32:** Luuk 12.10 * **12:33:** Mat 7.20;
Luuk 6.44

boligi hona bologa koloonkebaa. ³⁴ *Eja uutanon iwoi saa qen eji, ii mono buutanon asuganon jenkeja. Kawaajon onjoangio qatowaa merauruta kolooju. Bologa kaan koloon mono nomaen qaa awaa jewuyaga? ³⁵ Eja awaawaa uu kowianon iwoi awaawaa moriana eji, iinon mono awaa ii asuganondeen jenkeja. Eja bologaa uu kowianon iwoi bologaa moriana eji, iinon mono bologa ii asuganon jenkeja.

³⁶ “Kaen jenkejato, niinon qaa hona mon kokaen injowee mobu: Ejembanon sonjo waleema qaa je omayaa omayaa jewuti, iyononon mono qaa jegia kuuyaa kania ii jenteegowaa kamban somatanon Anutuwaajon jen asarigi gosiwaa. ³⁷ Iikawaa kania ii kokaen: Anutunon mono qaa jega gosin iikawaa so qaaga jen tegoro solananiwaga me qaagawo koloon lombo mokoloowaga. Kian.

Boi tosianon angoletowaajon kaparan koma welenji.

Maak 8.11-12; Luuk 11.29-32

³⁸ *Kamban kanon Farisii (Kana qaawaa kaparanononon) ano Kana qaawaa boi tosianon Jisaswaajon kokaen ijogi, “Boi, gii saanon angoletomon mena ii iibombaaajon mojon.”

³⁹ *Kaen ijogi kokaen meleema onono, “Ejemba kete namonon laligojuti, ii tuun somata bologa koloon serowilin amakeju. Yononon Anutuwaa aiweseyaajon kaparan komakejuto,

* **12:34:** Mat 3.7; 23.33; 15.18; Luuk 3.7; 6.45 * **12:38:** Mat 16.1; Maak 8.11; Luuk 11.16 * **12:39:** Mat 16.4; Maak 8.12

aiwese monj gejatootoo eja Joonawaanonj mono koloodabororo. Anutunonj aiwese morota monj mende ama onjombaa. ⁴⁰*Joonanonj gomamboria karoonj kowe osombaa (gajugaju) tomenanonj laligoroti, kawaa so Siwe gomambaa Eja honjanonj kaanagadeen gomamboria karoombaa so balonj uutanonj ewaa.

⁴¹*“Joonanonj Niiniwe ejemba batugianonj kema Anutuwaa qaanonj uugia kuuro moma iikanondeen uugia meleenjito, mobu, niinonj batugianonj asuginj nama Joonawaa nanamemenja uugunj amakejenj. Kaen amakejento, onj kilenj telambelanj ama nomakeju. Kawaaonj Niiniwe ejembanonj jenteegowaa kamban somatanonj ejemba tuun somata koi nanjuti, onjowo ororonj koomunonjga waama onjoo kooronjgianonj motoonj nambu. Motoonj nama Niiniwe yonononj qaa kokaen onjoo selegianonj kuuwuya, ‘Onj Siwe gomambaa Eja honja telambelanj ama mugi Anutunonj ironja meleema onjono siimbobolo uuta mobuya.’ Niiniwe yonononj kaen jegi nanamemenjgianonj onjooanjiaa kaniagia injisaanjgi gamugia mobuya.

⁴²*“Kaniagiaa kaisareya monj ii kokaen: Anutunonj kerugenj momakooto uuta somata ii kinj Solomon muro Saut waagenjga kantri mombaa kwiin embanonj Solomombaa momakootoya momambaajonj siinja moro. Siinja moma gomanj goraayanonjga waama kana koriga tintinj kanj laligonj Solomombaa momoya moro.

* **12:40:** Jon 1.17 * **12:41:** Jon 3.5 * **12:42:** 1 Kinj 10.1-10; 2 Hist 9.1-12

“Ii moroto, mobu, kamban kokaamba niinon batugianon koloon nama Anutuwaanon momakooto uuta men kajeni, ii Solomombaa momakootoya uuguja. Uugujato, onjo kilen telambelan ama noma tompin laligogi mende sokonja. Kawaajon Anutunon kanagen ejemba korebore horon onoma qaagia jen tegowaatiwaajon jaayanon kebuti, kamban iikanon Saut kantriwaa kwiin emba iikanon mono kaanagadeen keubaa. Iinon ejemba tuun somata koi nanjuti, onowo ororon koomunonga waama onoo koorongianon motoon nambaa. Motoon nama qaa kokaen onoo selegianon kuuwaa, ‘Onjo Jiisas telambelan ama mugi Anutunon irona meleema onono siimbobolo uuta mobuya.’ Iinon kaen jero ononon siligia gosin onoanngiaajon gamugia mobuya. Kian.

Ome yononon eja uutanon eleembombaaajon kaparan konju.

Luuk 11.24-26

⁴³ “Omenon eja uutanonga kouma balon qararankonkononon kema lan liligon laligon haamo memambaajon miri mongama mon mende mokoloowaa. ⁴⁴ Ii mende mokoloon mojoya tiro kokaen jewaa, ‘Mirina mesaon kaweti, iikanon mono mombo eleema.’ Kaen jen eleema miria usuma menjerengoro eroti, ii gbameña ero mokoloowaa.

⁴⁵ “Kaen mokoloon kema omejiilan tosaña 7 unuambaa. Omejiilan 7 ii iyana uugun bologa totoon kolooju. Iinon ii unuano kan miri ii uma iikawaa uutanon laligowuya. Kaen kolooro eja

iikawaa kania wala kilenkilen kolooroto, kangen boliqolidaborowaa. Ejemba tuun somata bologa koi kete namonon laligojuti, onoonon kaanagadeen kaen koloowaa.” Kian.

Jiisaswaa nemunjouruta

Maak 3.31-35; Luuk 8.19-21

⁴⁶ Jiisasnon toroqen ejemba tuun qaa injion laligoro nemunoganon kan seleengen nama iwo qaa jewombaaion mogi. ⁴⁷ Mogi mononon kokaen ijoro, “Moba, goo nemunoganon mono seleengen nama giwo qaa jewombaaion moju.”

⁴⁸ Qaa ii ijoroto, iwaajon meleema kokaen jero, “Noo nemuna ii moronon? Noo kouruna ii moronon?” ⁴⁹ Kaen jen boria gowokouruta yonoonon baagen boraama jero, “Iibu, noo nemuna ano kouruna hona mono koi. ⁵⁰ Daen yononon noo Siwe Mannaa uusiina ten komakejuti, kuuya yononon mono noo nemuna ano naanjouruna kolooju.” Kian.

13

Qosomakororo ejawaa sareqaa.

Maak 4.1-9; Luuk 8.4-8

¹ Kamban iikanondeen Jiisasnon goman ii mesaon apu angon goraayanon kemen raro. ² *Raro ejemba tuunlembenon iwaanon kema ajoroogi wanonon uma raro. Raro ejemba tuun kuuya yononon angon goraayanon sakasinon ajoroogi.

* 13:2: Luuk 5.1-3

³ Kaen ajoroogi sareqaa mamaga jen kokaen jero, “Mobu! Eja moŋnoŋ nene kota qosoma kororoomambaajon gawonon keno. ⁴ Kema qosoma kororooro kota tosanon kana goraayanon kemen konŋi. Kemen konŋi (warawen) koonŋa koonŋa kouma ii nedaborogi.

⁵ “Kota tosanon jamo kowonjinon kemen konŋi. Kemen koma kanon namo mamaga mende mokoloogi. Namo dusiita qaa erotiwaajon kuragagia uulanawo kougi. ⁶ Kougito, weenon kouma injiima jen koton onono tiigia qaagotiwaajon soolin gororonogi.

⁷ “Kota tosanon kumuntiri waayawonon kemen konŋi. Kemen konŋi iikanon kouma qen turun bibiloko men ononŋi. ⁸ Kaen janŋon qaonoto, kota tosanon namo awaanon kemen konŋi. Kemen koma tosaŋŋa kogia 100 koloogi. Tosia kogia 60, tosia 30 iikawaa so koloon seigi. ⁹ Moŋnoŋ uugejiawo laligoji een, iinon mono sareqaa koi geja ama moma kotowa.” Kian.

*Jiisasnon naambaajon sareqaa jero.
Maak 4.10-12; Luuk 8.9-10*

¹⁰ Kaen jero gowokourutanon kan Jiisas kokaen qisin mugi, “Gii mono naambaajon ejemba yoŋoo qaa jemanjen sareqaanon ama jenkejan?” ¹¹ Qisin mugi kokaen meleema injoro, “Ii kokaembaajon: Siwewaa bentotonon keuma laligowonatiwaa qaa aasangoya ii onon asuganon injiowe moma kotojuto, iyonoonon ii kaen qaago.

12 **“Kawaa kania ii kokaen: Monnon mo-makootoyawo laligoji, Anutunon mono ii toroqen muro koma gbilin morianawo laligowaato, monnon momakootoya qaa laligoji, Anutunon mono momoya melaa eji, ii kaanagadeen qetegon wambaa.*

13 *“Ejemba yonoo qaa jemanjen kokaembaajon sareqaanon ama jenkejen: Yononon iyangiaa jaagianon iwoi iimago kania kilen mende iima kotowuya. Iyangiaa gejagianon qaa tororo momago kania kilen mende moma asariwuya.*

14 **Gejatootoo eja Aisaianon waladeen qaa mon jen ooroti, iikanon ejemba kaanja yonoojon honawo kolonkeja. Qaa ii kokaen,*

‘Qaa moma bimbimngongo kania kilen mende moma asariwuya.

Iwoi iima bimbimngongo kania kilen mende iima kotowuya.

15 *Ejemba tuun somata koi yonoo uugianon mono kotakota gojoma eja.*

Gejagianon qaa moma bimbimngongo jaagia komujulaan laligoju.

Kaen mende ambuyagati een, mono jaagianon iwoi iima koton gejagianon qaa moma uugianon kania moma asarin uugia meleengi niinon ii saanon men qeangon onombenaga.’

16 **“Qaa kaen ejato, onoo jaagianon iwoi iima kotojiwaajon mono simbawonawo kolooju. Gejagianon qaa moma kotojiwaajon mono simba-*

* **13:12:** Mat 25.29; Maak 4.25; Luuk 8.18; 19.26 * **13:14:** Ais 6.9-10 * **13:16:** Luuk 10.23-24

wonawo koloouju. ¹⁷ Niinon qaa hona toon mon kokaen injjomaŋa: Gejatootoo ejemba ano Anutuwaanon ejemba solana mamaganon ono iwoi koi iijuti, ii iibombaajon awelegon laligogito, ii mende iigi. Ono qaa koi mojuti, yononon ii mobombaajon uuqeeango somata moma laligogito, ii mende mogi. Kian.

Jiisasnon sareqaawaa kania jero.

Maak 4.13-20; Luuk 8.11-15

¹⁸ “Qosomakororo ejaawaa sareqaa jejeni, iikawaa kania ii mono geja ama mobu. ¹⁹ Nene kota qosoma kororooro kana goraayanon kemen konoti, ii kokaen: Monon bentotombaa Buŋa qaaya moma kania mende moma asariro Kilenaa Toyanon kan uutanon kota komogiti, ii qetegowaa. ²⁰ Nene kota qosono jamo kowonjinon kemen konoti, ii ejemba sareya mon. Yononon Buŋa qaa moma ii iikanondeen uuqeeango qaganon moma anjon komakeju.

²¹ “Kaen amakejuto, uugianon tiita mende en onombaato, kamban torodaamongadeen nama kotiin laligowuya. Buŋa qaawaajon ama kakasililin me sisiwerowero kolooro kamban iikanondeen mono tama unuwaa. ²² Nene kota qosono kumuntiri waayawonon kemen kongiti, ii kokaen: Yononon Buŋa qaa mogi uugianon kemejato, balonon laaligowaa majakakaya ano monen hina memewaa ugereya koloon bimonon onomakeja. Qabuŋagiawo koloowombaajon koposongogi siin kombombaŋa bologa tosonianon kaanagadeen uugianon dungun Buŋa qaa

bibiloko menj munjeja. Kaen kolooro hongia qaa auta (gipeya) koloowuya.

²³ “Nene kota namo awaanonj qosono kemenj konjiti, ii ejemba koi kaanja: Yonononj Buja qaa geja ama moma moma asarinj pondan nama hongia mokolonjeju. Tosianonj qaa je motonjononga kota 30 mokolonjeju. Tosianonj hongia 60, tosanonj qaa kota motomotoonj yonoo hongia 100 menj seinj mokolonjeju.” Kianj.

Qinqiliwaa sareqaa

²⁴ Jiisanonj sareqaa monj kokaen jero, “Siwe-waa bentotonjaa kania ii eja kokaanja so ama jemaña. Iinonj gawonjonj kema nene kota awaa qosoma kororooro. ²⁵ Qosoma kororooro, gomantiinjonj egi kanonj kere ejanonj kanj wiit dumunj batugianonj kanonj qinqiliwaa kota qosoma kororoonj mesaonj keno. ²⁶ Wiit dumunj kotanonj juma waama uma honja asugiroti, kambanj iikanonj qinqilinonj kaanagadeen asuganonj asugiro.

²⁷ “Asuganonj asugiro welenqeQurutanonj ii iima gawonj toyaanonj kanj kokaen ijogi, ‘Somatanana, gawonjonj nene kota awaa qosoma kororoona me qaago? Qinqiliwaa kota ii mono daanjaya iikanonj asugija?’

²⁸ “Kaen ijogi kokaen injoro, ‘Kere ejanonj ii qosoma kororooro.’ Kaen injoro welenqeqe yonononj kokaen jegi, ‘Nono saanonj kema qinqili ii qonjoma menj kululuwonatiwaajon mojanj me qaago?’ ²⁹ Kaen jegito, kokaen injoro, ‘Qaago! Ono qinqili qonjoma menj kululuun iikanonj dumunj tosaanja ii kaanagadeen qonjombubo.

30 “Mono mesaogi motoonj somariinj honja memeyaa kambaŋa kaŋ kuuro niinonj kambaŋ iikanonj dumunj kunjunj ejemba ii kokaenj injjomaŋa: Mono wala qinqili menj kululuunj angijewaatiwaaajonj boranjonj kasanonj somonjgowu. Ii somonjonjgo mono wiit dumunj honja ii menj kululuunj menj kaŋ noo kowi mirinonj ambu.”³⁰ Kianj.

Nejonj kotaa sareqaa

Maak 4.30-32; Luuk 13.18-19

31 Jiisasnonj sareqaa monj kokaenj toroqen injijoro, “Siwewaa bentotoŋa ii kokaenj: Eja monjonj nejonj kota menj aŋaa gawonj namoyanonj kema ano.³² Kota ii melaa kazupuleenda. Ii nene kota kuuya iyonjoo kamaanqegetagia koloojato, juma waama logoya kuuya unjuugunj somariinj gere koloojaa. Kaenj koloonj nano kanakeewambaa koonja koonja kouma haigia gere iikawaa borianonj amakeju.” Kianj.

Yiistwaa sareqaa

Luuk 13.20-21

33 Jiisasnonj duŋanonj mombo sareqaa monj kokaenj jero: “Siwewaa bentotoŋa ii yiist me flaua menj somasomariiwaa so kokaenj kolooja: Emba monjonj bered oomanjenj yiist menj flaua konde karoonj kanonj mindirinj melenjeleenj ama kema raro korebore somariiro.” Kianj.

Jiisasnonj nomaembaajonj sareqaaya qaaya jero?

Maak 4.33-34

34 Jiisasnonj qaa kuuya ii kanageso yonjoojonj sareqaanonj jero. Sareqaaya qaa kaenj qaa monj

mende injoro. ³⁵ *Kaen kolooro Anutunon geja-tootoo eja mon sololooro qaa mon jeroti, iikanon honawo kolooro. Iinon qaa ii kokaen jero eja,

“Noo buunanon mono afaangoro sareqaaya qaaya jemaŋa.

Anutunon namo mokolooro asugiroti, kamban iikanondeen qaa aasangoyanon ero laligon kouniji, niinon mono qaa ii asuganon jen inisaamaŋa.” Kian.

Qinqiliwaa sareqaawaa kania

³⁶ Jiisasnon sareqaa ii jedaboron ejemba tuun somata onomesaon miri uutanon uro. Uro gowokourutanon iwaanon kan kokaen qisin mun ijogi, “Qinqili nene gawonon asugiroti, gii mono sareqaa iikawaa kania jen asarin nonomba.”

³⁷ Kaen ijogi kokaen meleema injoro, “Siwe gomambaa Eja honanon mono nene kota awaa awaa qosoma kororonkeja. ³⁸ Nene gawon ii namowaa kantri kuuya. Nene kota awaa ii bentotombaa meraboraana onoojon jejen ano qinqili ii eja bologaa meraboraana yonoojon jejen. ³⁹ Kerenon ii qosoma kororoorti, ii Kilenaa Toyaaon jejen. Dumun kunjun kambaŋa ii namowaa kambaŋa tegowaatiwaa kambaŋa somata ii. Dumun kunjun ejemba ii Siwe gajoba yonoojon jejen.

⁴⁰ “Qinqili men kululuun gerenon angi jewaati, iikawaa so mono namowaa kambaŋa tegowaatiwaa kambaŋa somatanon koloowaa. ⁴¹ Siwe gomambaa Eja honanon mono gajobauruta wasin onono kan qaa aren bologa Kraistwaa bentoton

* 13:35: Ond 78.2

uutanonj singisonjo ambombaajon kondoonkeji, ii qewagonj mindingowu ano ejemba jeulalana kuuya ii kululuunj onombuya.*

⁴² “Kaenj mindinqindinj ama ejemba ii hagonj ononj gere tombo tanjururunj jen eji, iikanonj kemebuya. Iikanonj kemebuti, iyonononj mono saama gigilaan gobugia kigi qaro laligowuya. ⁴³ Kambanj iikanonj ejemba solana yonononj mono weenj kaanja koloonj Mangiaa bentotonj uutanonj asarinj laligonj ubuya. Mononj uugejiawo laligoji, iinonj mono qaa ii geja ama moma kotowa. Kianj.

Maa suanj mesamesangoyaa sareqaa

⁴⁴ “Siwewaa bentotonja ii maa damandanj sewanja uuta iikawaa so kokaen kolooja: Ii gawononj mesangogi ero eja mononj ii mokoloonj anjalinj angonj koma mombo namononj mesangoro. Mesangonj iikawaajonj aisoonj kema esuhinaya kuuya sewanja mewutiwaajonj ano monenj karo iikanonj gawonj balonj ii sewanja mero.” Kianj.

Soronj kotaa sareqaa

⁴⁵ “Siwewaa bentotonja ii stua ejawaa so ama sareqaa monj kokaen jemaña: Iinonj soronj kota mongama laligoro. ⁴⁶ Mongama laligonj soronj kota motoonjo sewanja somata ii mokoloonj kema esuhinaya kuuya sewanja mewutiwaajonj ano monenj karo iikanonj soronj kota ii sewanja mero.” Kianj.

* **13:41:** Qaa arenj (ideology) bologa ii nja (yawen) gawonj momo, komyunist, maslim ano momo arenj tosaanja ii ejemba somongonj ononj osigi laaligogianonj bolinj soonkeji, gajoba yonononj mono ii kuuya qewagonj mindingowuya.

Misa hoorowaa sareqaa

⁴⁷ “Siwewaa bentotoŋa ii misawaa so ama sareqaa monj kokaen jemaŋa: Ii apu angononj giligi kemero sora tanigia kania kania kemegi onoma menj kululuuro. ⁴⁸ Menj kululuuro saa qero ejembanonj ii horogi goraayanonj kouro kamaan rama sora awaa gosinj kondenonj menj kululuugito, soro bologa ii giligi keno. ⁴⁹ Qaa iikawaa so mono namowaa kambaŋa tegowaatiwaa kambaŋa somatanonj koloowaa. Siwe gajoba yonononj kanj ejemba bologa ii solanŋa yonoononŋa gosinj onombu. ⁵⁰ Gosinj onoma ejemba bologa ii giligi gere tombo tanjururunj jen eji, iikanonj kemebuya. Kanonj kemebuti, iyonononj mono saama gigilaan gobugia kigi qaro laligowuya.” Kianj.

Qaa kota walaga ano gbilia

⁵¹ Jiisasnonj sareqaa ii jedaboronj kokaen qisin onono, “Qaa kuuya jejenj, ii moma asariju me qaago?” Qisin onono meleema “Oon!” ijogi. ⁵² “Oon!” ijogi kokaen injoro, “Miri toyanonj miriaa kowianonŋa hina iwoi walaga ano gbilia unjuma amakeja. Iikawaa so Kana qaawaa boi kuuya Siwe bentotombaa gowokouruta koloogiti, iyonononj mono kaanagadeen uugiaa kowianonŋa qaa akadamugiawo donjgoga ano qaa awaa soro walaga unjuma jenkeju.” Kianj.

Nazaret yonononj Jiisas gema qegi.

Maak 6.1-6; Luuk 4.16-30

⁵³ Jiisasnonj sareqaa ii jedaboronj goman balonj ii mesaonj keno. ⁵⁴ Kema nensoomari taonononj keuma qamakooli mirigianonj uma Buŋa qaa

kuma onono. Kuma onono aarun walingon kokaen jegi, “Yei, gejajuju! Iinon momakooto koi ano angoletu ku-usunawo ii mono daenkaya meja? ⁵⁵ Eja koi mono goman kokawaa motonqeqe ejawaa meriaga. Nemunaa qata Maria ano kouruta Jeims, Joosef, Saimon ano Juuda. Ii saanon mojon. ⁵⁶ Naanurutanon kuuya baturananon koi laligoju. Kawaajon iwoi kuuya koi mono daenkaya men kan anja?”

⁵⁷ *Nazaret yononon kaen jegi uugianon boliro iikanon osigi. Osigito, Jiisasnon kokaen injoro, “Gejatootoo eja ii iyanaa taanon ano iyanaa mirinon jejewili ama munkejuto, goman tosonian iikaana qaago.” ⁵⁸ Kaen injoro momalaarigianon mende kolooro yangisenjiaajon ama angoletu ku-usunawo ii iikanon mamaga mende mero. Kian.

14

Jombaa aroya kotogi komuro.

Maak 6.14-29; Luuk 9.7-9

¹ Kamban kanon balon bakayaa (Galili prowinswaa) kin Herod iinon Jiisaswaa bujuya moro.

² Ii moma welenqeuruta ii kokaen injoro, “Ii mono Jon Oomulu ejaga. Iinon mono koomunonga waama gawon mero angoletu ku-usunawo koloonkeju.” Majakaka moma kaen injoro.

³ *Ii kokaembaajona jero: Herodnon koga Filipwaa embia Herodias olon mero Jon Oomulu ejanon kin jen muro opotoro wasin onono kema

* **13:57:** Jon 4.44 * **14:3:** Luuk 3.19-20

Jon menj somonjon kapuare mirinon oonji.
4*Jonon Herodwaajon qaa kokaen jero, “Gii qam-boga menj laligon Kana qaa uugujan.” 5 Kaen jero Herodnon Jon qegi komuwaatiwaa moroto, kanageso yononon Jombaajon mogi gejatootoo ejaga laligoroti, iikawaajon kanageso yonoojon toroko moro.

6 Toroko moroto, Herodwaa kolokoloo kambanon karo somaturutanon ajoronon ragi Herodiaswaa boratanon yonoo jaagianon danis ano Herodnon iikawaa iimasiina mamaga moro.
7 Kawaajon emba saran iikanon naa iwoiwaajon qisinaga, kinjon ii togon mumambaajon qaa somonjon qaaya ii jojopan qaanon jen kotiiro.
8 Kaen jen kotiiro nemunanon emba saran ii kuun muro kokaen ijoro, “Mono qisina Jon Oomulu ejawaa aroya koton wana kondenon ama men kan nomba.”

9 Kaen ijoro kimbaa uutanon kobooro wosobiri moroto, jojopan qaaya jero somaturutanon ii mogiti, iyonoo jaagianon kamaan qewabotiwaa-jon ama Jombaa wana mubutiwaajon jen koto-ro.
10 Kaen jen koton opotoroya mon wasin jero, “Gii mono kapuare mirinon kema Jombaa aroya koton wana men kawa.” 11 Kaen jero Jombaa wana kondenon ama men kan emba saran ii muro men kema nemuna muro. 12 Jombaa gowokourutanon iikawaa bujuya moma kema qamoya men qasiri-waa jamo kobaanon ama ron konji. Ron koma kema qaa ii Jiisas ijogi moro. Kianj.

* 14:4: Lew 18.16; 20.21

Jiisasnoŋ eja 5,000 nene unuagiŋo.

Maak 6.30-44; Luuk 9.10-17; Jon 6.1-14

¹³ Jiisasnoŋ Jombaa sunduya moma gomaŋ ii mesaŋ waŋŋonoŋ uma baloŋ gbameŋa moŋŋonoŋ iyaŋgiodeeŋ laligowombaajoŋ keŋgi. Ejemba tuuŋ yoŋŋonoŋ iikawaa bujuya moma taŋ ano gomaŋgia mesaŋ Jiisaswaa gematanoŋ otaŋ baloŋ kana keŋgi. ¹⁴ Keŋgi Jiisasnoŋ waŋŋonoŋga kamaŋ ejemba tuuŋ somata iniima yoŋŋooŋ woŋŋoŋ moro. Woŋŋoŋ moma batugianoŋ ji injiro laligogiti, ii meŋ qeaŋŋoŋ oŋŋo.

¹⁵ Kaeŋ ama laligoro mare kolooro gowokourutanoŋ Jiisaswaanonoŋ kaŋ kokaeŋ jegi, “Boi, nono baloŋ gbameŋa kokanoŋ laligoniŋ weeŋ jaaya teŋoŋ kememambaajoŋ anja. Kawaaŋ gii saanoŋ ejemba tuuŋ koi wasiŋ oŋŋoŋ gomaŋga komaŋga kanoŋ kema nembanenegia sewaŋa meŋ newu.”

¹⁶ Kaeŋ jegito, Jiisasnoŋ kokaeŋ injiŋoro, “Yoŋŋonoŋ saanoŋ kokanoŋ rabu. Oŋŋonoŋ mono oŋŋoŋgio ii nene unuagiwu.” ¹⁷ Kaeŋ injiŋoro jegi, “Nono bered 5 ano sora woi iikaŋ meŋ laligoŋŋoŋ.” ¹⁸ Kaeŋ jegi injiŋoro, “Mono ii meŋ kaŋ nombu.”

¹⁹ Kaeŋ injiŋoŋ ejemba tuuŋ somata ii jiŋoro lolonoŋ kamaŋ rabutiwaaŋŋoŋ jeŋ kotoŋ oŋŋoŋ rago. Rago bered 5 ano sora woi ii meŋ Siwenonoŋ uuro uro kotueŋoŋ bered motoŋ gowokouruta oŋŋoŋ ejemba tuuŋ so mendeema oŋŋoŋgi. ²⁰ Mendeema oŋŋoŋgi ejemba korebore neŋ neŋ timbiriŋgogi. Neŋ timbiriŋŋoŋ nene kitia rere-moŋga mesaogiti, ii gowoko yoŋŋonoŋ meŋ kululuugi konde 12 kanoŋ kemeŋ saa qero. ²¹ Eja bered

negiti, iyonoo jaŋgogia ii 5,000. Emba merabora yonoo jaŋgogia ii mende megii. Kianj.

Jiisasnoŋ apu aŋgoŋ qaganonj riinj riinj keno.

Maak 6.45-52; Jon 6.15-21

²² Negi tegoro Jiisasnoŋ iikanondeen gowokouruta jeŋ koton onoma kokaen jero, “Ono mono waŋgononj uma waladeen apu aŋgoŋ koton leegen kembu. Niinonj saanonj kamban biiwianonj ejemba tuunj koi onoombe kenjigigo kamaŋa.”

²³ Kaen jeŋ ejemba onoono kenji baananonj uma anodeen laligonj qama kooliro. Qama koolinj laligoro mare kolooro baananonj yaŋabuju raro.

²⁴ Raro waŋgogianonj apu aŋgoŋ biiwianonj koriganonj keno haamononj kenjiti, iikaan baagenja qen karo sirinonj waŋgo kuunj giliro keqelanj kema karo.

²⁵ Kaen ano gomanj aworaŋgoro (3-6 kilok) iikanondeen Jiisasnoŋ apu aŋgoŋ qaganonj riinj riinj gowokouruta yonoononj karo. ²⁶ Kanj apu aŋgoŋ qaganonj riinj riinj karo gowokourutanonj ii iima aarunj toroko moma jenengia ororo “Kowe Songorinonj kaja,” jeŋ sombugia moma qama qa gigilaagi.

²⁷ Qama qa gigilaagito, Jiisasnoŋ iikanondeen qaa jeŋ kokaen injjoro, “Alauruna, mono qaqaabuŋabuŋagiawo satiinj laligowu. Neeno ka-jeŋ. Toroko mende mobu.” ²⁸ Kaen injjoro moma Piitononj meleema kokaen ijoro, “Giinonj Ponja koloojani eenj, mono saanonj jena niinonj apu qaganonj riinj riinj goononj kamaŋa.”

²⁹ Jiisasnoŋ ii moma “Saanonj kawa,” ijoro. Kaen ijoro Piitononj waŋgo mesaonj apu aŋgoŋ

qaganonj riinj riinj kanainj Jiisaswaanonj keno. ³⁰ Kanainj kenoto, haamononj mamaga qenj siri karo iima toroko moma jeneña ororo kanainj apu uutanonj kemenj kokaenj qaro, “Ponj, mono ilaanj nomba!” ³¹ Qaro Jiisasnonj iikanondeenj boria boraama Piitowaa borianonj menj kokaenj ijoro, “Momalaariga ii melaada. Mono naambaajonj uuwoi anjanj?”

³² Kaenj ijonj ilaanj muro wanjononj uri haamononj goronj qero sirinonj nonj qero. ³³ Nonj qero eja wanjononj ragiti, iyonononj waeya menj mepe-seenj munj kokaenj jegi, “Onjanonj, gii Anutuwaa meriaga.” Kianj.

Jiisasnonj Genesaret laligonj menjqeeango gawonj mero.

Maak 6.53-56

³⁴ Apu anjonj kotonj leegenj Genesaret gomanonj keuma wanjo mesaonj sakasinonj kemegi. ³⁵ Sakasinonj kemegi gomanj iikawaa ejembaya Jiisas moma kotonj mugij. Moma kotonj munj qaa anji gomanj kuuya kosianonj ragiti, iikanonj keno bujuya moma ji ejemba kuuya unuama Jiisaswaanonj kagi. ³⁶ Kanj nama Jiisaswaa maleku susuyanonj oosiriwombaajonj welema munj laligogi. Oosirigiti, kuuya iyonononj mono qeangodaborogi. Kianj.

15

Ambosakonj yonononj qaa kuma soogi.

Maak 7.1-13

¹ Kawaa gematanonj Farisii (Kana qaawaa kaparanjonjonj) ano Kana qaawaa boi tosianonj

Jerusalem sitinonja Jiisaswaanonj kanj kokaen qisinj mugi, ² “Goo gowokouruganonj mono naambaajonj kana uugunj ambosakonjurunana yonoononj sili mende otaaju? Yonononj mono borogia songbama hamo mende qenj kilenj kanain nembanene neju?”

³ Kaen qisinj mugi kokaen injijoro, “Onoangio mono naambaajonj ambosakonana yonoononj sili otaawombaajonj kana uugunj Anutuwaanonj joponj qaa qenjeju? ⁴ *Kawaa qaaya monj ii kokaen: Anutunonj kokaen jenj kotoro, ‘Nemunj manja mono goda qenj oromakeba,’ ano ‘Monjonj manja me nemunja qasuaanj orombaati, ii mono qegi komuwa.’

⁵ “Kaen jenj kotoroto, onjo qaa ii uugunj kokaen jenjeju, ‘Monjonj manjaajonj me nemunjaajonj kokaen jewaa: Wosona mojenj. Noo nanjonanjo iwoina bunja qenj aonaga, ii mono Anutuwaa mamatewoo nandumbaajonj gosinj ambeta eja. Monjonj kaen jenj manja me nemunja goda qenj mubaatiwaa so mende kolooja.’

⁶ “Kaen jenj siligia walagaajonj ama Anutuwaa joponj qaaya itagogi omaya koloonj janjonj qao-makeja. Ii mende sokonja. ⁷ Oo uumeleembaa ejemba selesele, gejatootoo eja Aisaianonj onjo kaniagia tororo waladeen injisaama kokaen jerota eja,

⁸ *‘Ejemba tuunj koi kanonj mono je buugianonj awaagadeen goda qenj nomakejuto, uugianonj mono telambelanj ama noma monjenj koriganonj anji eja.

* **15:4:** Eks 20.12; 21.17; Dut 5.16; Lew 20.9 * **15:8:** Ais 29.13

9 “Kaen ero noo waena een toontoon men mepeseen nomakeju. Kana qaa kuma onjombonjen kitianon ejemba yonoo jenkootogia ii gisomaso ama melokanjinkeju.”’ Kaen meleema onono.

Eja uuta ii nomaen tilooja?

Maak 7.14-23

10 Jiisasnon ejemba tuun mombo onoono kagi kokaen injoro, “Ono mono qaa koi geja ama moma asariwu. 11 Ejanon iwoi nero uutanon kemeñkeji, iikanon mende tiloon munkejato, iyanjaa wombotanonga qaa kouma kamaankeji, iikanon mono tiloon munkeja.”

12 Kaen injoro gowokourutanon kan kokaen qisigi, “Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) yononon qaa ii mogi unuro uugianon boliji, ii mojan me qaago?” 13 Qisigi kokaen meleeno, “Niinon waro kuuya noo Siwe Mannanon mende komoroti, ii mono tiitawo qonjomanja. 14 *Kilen, ii mono onomesaowu. Yononon ‘Ejemba jaagoo unuambonja,’ jenkejuto, iyangiaa jaagianon mono gooja. Jaagoo mononon jaagoo alia mon borianon men wambaati een, iyoronon mono motoon rononon kemeñ uruwaa.”

15 Kaen meleeno Piitonon ijoro, “Sareqaa iikawaa kania mono jen asarina mobon.”

16 Kaen ijoro Jiisasnon jero, “Oo alauruna, on kaanagadeen toroqen momogia awaa mende kolooja me? 17 Ejanon iwoi kuuya nero uutanon kemeñkeji, ii korojonanon kemeñ seleenjen kamaankeja. Ii moma kotoju me qaago?”

* 15:14: Luuk 6.39

18 *[“]Ii kamaankejato, qaa uu kononjonnga kouma buutanonga kamaankeji, iikanonj mono tiloonj munkeja. ¹⁹ Ejemba uu konongianonga iwoi koi kaanja koloonj koumakeja: Qaa bologa romonjonj owenj jenanj menj ejemba unugi komuwutiwaajonj momakeju. Olonkalu ama serowilinj ambombaajonj momakeju. Iwoi yongoro mewombaajonj momakeju. Jenonkuukuu qaa qolonmolongoya jewombaajonj momakeju. Gemaqeqe qaa jenj Anutu mepaegowombaajonj momakeju. ²⁰ Iwoi kaananonj mono ejemba tiloonj onomakejato, borogia mende songbama nembanene nenkejuti, iikanonj eja monj mende tiloonkeja.” Kianj.

Keinan emba monjonj kaparanj koma qama kooliro.

Maak 7.24-30

²¹ Jiisasnonj Genesaret gomanj mesaonj siti qagara Taia ano Saidon yoroo distrik qata Fonisia iikawaa uutanonj keno. ²² Keno Keinan emba, balonj iikawaa toya monjonj kanj Jiisas welema kokaenj qama ijoro, “Ponj, Deiwidwaa gbili, mono kiankomunj nomba! Omenonj borana kokojinjinj ama muro siimbobolo somata momakeja.”

²³ Qama ijoroto, Jiisasnonj qaa monj mende meleeno. Kaenj kolooro gowokourutanonj kanj kokaenj kuunj munj ijogi, “Emba ii saama qama kananananonj kajiwaajonj mono ilaanj muna kema.” ²⁴ Kaenj ijogi meleeno, “Amananonj Israel kanagesowaa lama soosooya iikayadeenj hamo qenj onomambaajonj ama wasinj nonota

* **15:18:** Mat 12.34

kajen.” ²⁵ Kaen meleeno emba iikanon kosianon kan simin kuma mun ijoro, “Pon, mono ilaan nomba!”

²⁶ Kaen ijoroto, Jiisasnon kokaen meleema muro, “Qaago, merabora yonoo mirigianonga bered men kasu ononin mende sokombabo. Juuda nono wabaurunana onoo qagia kasu qamakejon. Niinon waladeen Juuda ejemba ilaan onombe kantri tosaanga ononon mono kasu kaanga mamboma laligowu.”

²⁷ Meleema muroto, embanon ijoro, “Pon, ii saanon mojento, kasu meria yononon mono kaangadeen togiaa nene dunnonga nene reemonga kamaaro nenkeju.” ²⁸ Kaen ijoro Jiisasnon kokaen ijoro, “Oo emba, goo momalaariga ii somata. Kawaajon welema nonjanjiaa honga mono koloowaa.” Kaen ijoro moma boratanon aua iikanondeen qeangoro. Kian.

Jiisasnon ji ejemba seiseiya mero qeangogi.

²⁹ Jiisasnon goman ii mesaon kan Galili apu angombaa goraayanon kouma baananon uma kamaan raro. ³⁰ Raro ejemba tuunlembeyanon iwaanon kan ejemba koi kaanga unuangi: Lokon ano ejemba jaagia googa, tosaanga kana borogia eraqeerangoya, tosaanga qaamuun ano tosaanga ji mamaga injiro laligogiti, ii unuama Jiisaswaa kana banon onoongi men qeangon onono.

³¹ Men qeangon onono qaamuun ejemba yononon qaa jegi kana borogia eraqeerangoya yononon qeangon dingogi lokon yononon kana riin kema kagi jaagia doongoya yononon jaa uun

iigi ejemba tuun yononon ii iima walingon Israel ananaa Anutunana mepeseegi. Kian.

Jiisasnon eja 4,000 nene unuagi.

Maak 8.1-10

³² Jiisasnon gowokouruta onono iwaanon kagi kokaen injoro, “Niinon ejemba tuunlelembesomata koi yonoonon wosona mojen. Yononon noonon kan ween karoon laligon waagi nenegia qaondabororo iijen. Kananon kema laligon batuyanon jaagia giliro tiwitiwilaa mokoloowubotiwaajon ii een wasin onomambaajon togojen. Kawaajon ii nene unuagimambaajon mojen.”

³³ Kaen injoro gowokourutanon meleema kokaen ijogi, “Balon qararanonkononon kokanon nononon mono daenkayaga nembanene mamaga mokolon ejemba tuunlelembes koi unuagiwonaga?” ³⁴ Ii moma Jiisasnon kokaen qisin onono, “Onoonon bered dawi raja?” Qisin onono “Bered 7 ano sora melaa tosaaja raja,” jen ijogi. ³⁵ Ijogi Jiisasnon ejemba tuunlelembes ii namonon kemen rabutiwaajon jen koton onono kemen ragi.

³⁶ Kemen ragi bered 7 ano sora ii men Anutu qama koolin dangisen jen moton gowokouruta onono yononon ii ejemba tuun so toto qen onongi.

³⁷ Toto qen onongi nen nen timbiringogi. Nen timbiringon nene kitia mesaogi kemeroti, ii konde 7 kanon men kululuugi saa qero. ³⁸ Eja nene negiti, yonoo jangogia ii 4,000. Emba merabora yonoo jangogia ii mende meg. ³⁹ Jiisasnon ejemba

tuunjeleembe onoono kenji iyanja wanjononj uma Magadan gomanonj keno. Kianj.

16

Boi tosonianj angoletu iibombaajonj kaparanj konji.

Maak 8.11-13; Luuk 12.54-56

¹ *Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) ano Sadiusii (Jigo gawombaa kaparanjonkonj) tosonianj Jiisaswaanonj kanj qaawaa timbinonj horowaatiwaajonj angobato menj munj kokaenj qisigi, “Mono jena Siwenonga angoletu monj asugiro iibonja.” ² Kaenj qisigi kokaenj meleeno, “Ono weenj kememambaajonj ano iikanonj kokaenj jenkeju, ‘Sombinonj ososaajiwaajonj woranj weenj awaa koloowaa.’”

³ “Kaanagadeenj umugawodeenj kokaenj jenkeju, ‘Sombinonj ososaaro koosunonj totowijiwaajonj mono konj musu giliwaa.’” Kaenj kaenj jenj sombimbaa tania iima konj weembaa kania saanonj gosinkejuto, kambanj laligojoni, iikawaa aiweseya gosiwombaajonj mende moju. Ii mende sokonja. ⁴ *Ejemba tuunj bologa namononj laligonj olonkalu amakejuti, iyonononj Anutuwaa aiweseya asugiwaatiwaajonj kaparanj komakejuto, Anutunonj gejatootoo eja Joonawaa aiweseya onondabororo aiwese tosia mende toroqenj qendeema onjombaa.” Kaenj meleema onjomesaonj mongenj keno. Kianj.

* **16:1:** Mat 12.38; Luuk 11.16 * **16:4:** Mat 12.39; Luuk 11.29

Farisii ano Sadusii yoŋonoŋ wosokondunŋ kaanŋa koloouju.

Maak 8.14-21

⁵ Jiisasnoŋ gowokouruta yoŋowo apu anŋon kotonŋ leegenŋ keuma samonŋ mewombaajon duduugiti, ii iigi. ⁶ *Ii iigi Jiisasnoŋ kokaen injiŋoro, “Onŋo Farisii ano Sadusii paati woi yoŋoo wosokondunŋia ano riki sombanŋia iikawaajon mono galeŋgia meŋ laligowu. Ii awaagadeen mende gosinŋ gema qegi yoŋonoŋ mono yiist kaanŋa somariinŋ meŋ bolinŋ onombuya.”

⁷ Injiŋoro qaa gemata ii mende moma asarinŋ batugianonŋ kokaenŋ aminŋ mogi, “Nono bered mende meŋ kajonŋ. Kawaajonŋ jeja me nomaenŋ?”

⁸ Ii aminŋ mogi gejianonŋ kemero kokaenŋ injiŋoro, “Oo onŋo momalaarigia melaada, naambaajonŋ ‘Bered mende mejonŋ,’ jenŋ onŋoanŋia aminŋ moju?”

⁹ *Noo kaniaana ii naambaajonŋ mende moma kotoju? Niinonŋ bered 5 ii 5,000 yoŋoojonŋ motowe iikawaa kitia meŋ kululuugi konde dawinonŋ kemenŋ saa qero? Ii duduuju me qaago?

¹⁰ *“Kaanagadeen bered 7 ii 4,000 yoŋoojonŋ motowe iikawaa kitia meŋ kululuugi konde dawinonŋ kemenŋ saa qero? Ii duduuju me qaago?”

¹¹ Nii beredwaaajonŋ qaa mende jejenŋ, ii nomaenŋ ama mende moma kotoju? Niinonŋ beredwaaajonŋ qaagoto, Farisii ano Sadusii paati yoŋoo wosokondunŋia ano riki sombanŋia gosinŋ gema qewutiwaaajonŋ jejenŋ.” ¹² Kaenŋ injiŋoro iikanondeenŋ qaayaa kania kokaenŋ moma asarigi, “Ahaa!

* **16:6:** Luuk 12.1 * **16:9:** Mat 14.17-21 * **16:10:** Mat 15.34-38

Flaua menj somasomarii yiistwaa galen menj aowombaajon mende jejato, Farisii paati ano Sadusii paati yonoonon qaa melokanjij gema qewombaajon jeja.” Kianj.

Piitonon Jiisaswaa kania jokolooro.

Maak 8.27-30; Luuk 9.18-21

¹³ Jiisasnon Sisaria Filipai taombaa kosianon kema kanonj gowokouruta kokaen qisinj onono, “Ejembanon Siwe gomambaa Eja hona noojon nomaen jenkeju? Nii moroga koloojen?” ¹⁴* Qisinj onono meleema kokaen ijogi, “Tosianon ‘Gii Jon Oomulu ejaga koloojan,’ jenkejuto, tosanon ‘Gii Elaija koloojan,’ jenkeju ano tosanon toroqen kokaen jenkeju, ‘Gii Jeremaia me gejatootoo eja walaga yonoononga monj koloojan.’”

¹⁵ Kaen ijogi kokaen qisinj onono, “Ano onjoangio noojon nomaen jenkeju? Nii moroga koloojen?” ¹⁶* Qisinj onono Saimon Piitonon meleema ijoro, “Gii Hamoqeqe Toya Kraist ano laaligo Toya Anutuwaa Meria koloojan.”

¹⁷ Kaen ijoro Jiisasnon meleema kokaen ijoro, “Oo Saimon Joonawaa meria, balonj eja sa busuyawo monjon qaagoto, noo Amana Siwe gomanon laligoji, iinon mono qaa ii gii gisaano. Kawaajon giinon mono simbawonawo koloojan. ¹⁸ Niinon kokaen gijowe moba: Gii Piito (ananaa qanonj karanjan) koloona niinon karanjan iikawaa qaganonj uumeleenj kanagesonaa tandoya ambe nanjonj onona uugia meagonj kotiinj nambu. Giinonj ii galenj koma onona koomu

* **16:14:** Mat 14.1-2; Maak 6.14-15; Luuk 9.7-8 * **16:16:** Jon 6.68-69

Toyanon̄ ii senjon̄ gomambaa kiropo naguyanon̄ horon̄ on̄omambaajon̄ amamaawaa. Omejiilan̄ tosaan̄a yon̄oo ku-usun̄gianon̄ kaan̄agadeen̄ ii kondeema haamo ama on̄ombombaajon̄ amamaawuya.

¹⁹ **“Niinon̄ Siwe bentoton̄aa kii meria woi goman̄a. Gii namonon̄ singison̄go somon̄gona iikanon̄ mono Siwe gomanon̄ kaan̄agadeen̄ soomon̄goya ewaa. Gii namonon̄ singison̄go mesaon̄ isana iikanon̄ mono Siwe gomanon̄ kaan̄agadeen̄ iisan̄a ewaa.”* ²⁰ Kaen̄ jen̄ Hamoqeqe Toya Kraist kolooroti, ii asuganon̄ jegi mon̄on̄ mobubotiwaajon̄ gowokouruta yon̄oojon̄ son̄go kotakota ama on̄ono. Kian̄.

Jiisanon̄ komumambaa qaaya jero.

Maak 8.31–9.1; Luuk 9.22-27

²¹ Kamban̄ kanon̄a Jiisanon̄ kanain̄ gowokouruta ii qaa kokaen̄ in̄isaama jero, *“Niinon̄ Jerusalem kema siimbobolo mamaga moman̄a. Kantriwaa jotamemeya, jigo gawon̄ galen̄ ano Kana qaawaa boi yon̄onon̄ nugi komuman̄a. Komuwe ween̄ karoon̄ kolooro koomunon̄ga waman̄a.”*

²² Jiisanon̄ kaen̄ jero Piitonon̄ horon̄ mun̄ goraayanon̄ kema kanain̄ qotogon̄ kokaen̄ jen̄ muro, *“Oo Pon̄, ii kamban̄ mon̄on̄ koloon̄ gombabotiwaajon̄ Anutunon̄ mono sopa somon̄gon̄ gomba.”* ²³ Qotogon̄ muro eleema Piito kokaen̄ jen̄ muro, *“Gii qaa romon̄gojan̄i, ii Anutuwaanon̄ qaaga qaagoto, balon̄ ejemba ano Satan siingiaa. Gii noo kana utumambaajon̄ mona uunanon̄*

* **16:19:** Mat 18.18; Jon 20.23

bolija. Kawaajon Satan, gii mono keteda koi noo jaasewananonga togowa!” Kian.

Kraist otaawombaa sewaja

²⁴ *Kamban kanon Jiisasnon gowokouruta qaa kokaen injoro, “Monon noo gemananon kamambaajon moji, iinon mono iyanaa uuselaa siin kombombaņa bologa gema qero ‘Buņa gbilia meņ kaja,’ jeņ sisia megi siimbobolo ii bosimakeba. Ii maripoonon komuwaatiwaa so mokosiņon nii notaan kawa. ²⁵ *Monon laaligoya iyanajon analin anon koma anaa jaajaa laligoji, iinon mono laaligoya hona somonoro soowaa. Soowaato, monon balombaa laaligoya nojon ama qeleema togon nombati, iinon mono laaligo honaa kania mokolon kotiin laligowaa.

²⁶ “Monon gomaņa gomaņa yonoo ilawoilaya kuuya koma hororo buņaya kendabororo uuta laaligoya meņ soon silemale laligon komuro Anutunon qaaya jeņ tegoro unayanon tiwilaaro mende sokombaa. Esuhinaya iikanon mono uukoisoro mende ama mubaa. Qaago toton! Kuuya anana mono wanana somonon aowombaajon amamaawonņa.

²⁷ *“Siwe gomambaa Eja honanon kanagen Siwe gajoba toroya yonowo koi kamaagi Maņa asamaranņa iima aaruwuya. Kamban iikanon motomoton ananaa nanamemenana gosin irona me tawaya iikawaa so nonombaa. ²⁸ Niinon

* **16:24:** Mat 10.38; Luuk 14.27 * **16:25:** Mat 10.39; Luuk 17.33; Jon 12.25 * **16:27:** Mat 25.31; Ond 62.12; Room 2.6

qaa honja monj kokaen injjowe mobu: Koi nanjuti, onjoo batugianonja tosiannonj Siwe gomambaa Eja honannonj kinj ponj koloonj asugiwaati, ii iima kotowuya. Jaawo laligonj koomuwaa siimboboloya mende mogi asugiro ii iibuya.” Kianj.

17

Jiisaswaa selianonj letono.

Maak 9.2-13; Luuk 9.28-36

¹*Weenj 6 tegoro Jiisasnonj Piito, Jeims ano Jeimswaa koga Jon unuama iyanjia siri baanja koriga monnonj uma gbamenanonj laligogi. ² Laligogi jaasewanjgianonj nano Jiisaswaa sele tansiononj letoma qaita monj kolooro. Jaasewanjononj weenj jaaya kaanja asariro malekuyanonj tualalakota koloonj asasagawo kolooro.

³ Kaenj kolooro iigi Mooses ano Elaija yorononj asuginj onjoma Jiisaswo qaa qaa amigi. ⁴ Amigi Piitononj kanainj qaa jenj Jiisas kokaen ijoro, “Ponj, nonononj kokanonj uukorisoro mojonj. Kawaajonj siinganonj mojanj eenj, niinonj saanonj kuunj karononj memanja. Goojonj monj, Mooseswaaajonj monj ano Elaijawaajonj monj.”

⁵ *Kaenj ijonj nano kokolo tualalakota asamararanawo monnonj kamaanj aonanonj esuunj onjono iikawaa uutanonjga qa aro monj kokaen kamaaro mogi, “Eja koi ii neenaa wombo meranaga. Noo uusiihna somatanonj mono iwaanonj eja. Mono iwaa qaaya moma laligowu.” ⁶ Gowoko yonjononj

* **17:1:** 2 Piito 1.17-18 * **17:5:** Jen 22.2; Dut 18.15; Ond 2.7; Ais 42.1; Mat 3.17; 12.18; Maak 1.11; Luuk 3.22

qaa ii moma jenenjia ororo usugonj namonon kamaanj keegia mamaga mogi.

⁷ Kaenj mogi Jiisasnonj yonoononj kanj selegia oosirinj kokaenj injjoro, “Mono waabu. Keegia mende mobu.” ⁸ Qaa ii moma uunj waama woi ii mende iriigito, Jiisasnondeenj nano iigi. Kianj.

Jon Oomulu eja ii Elaijawaa kitiaga kooloja.

⁹ Baananonga roganonj kamaanj Jiisasnonj kokaenj jenj kotonj onono, “Ono iwoi iijuti, iikawaa bujuya ii ejemba monj mende injjowu. Siwe gomambaa Eja honanonj koomunonga waaro iikawaa gematanonj ii saanonj jenj asarinj laligowu.”

¹⁰ *Kaenj jenj kotonj onono gowokouruta karoonj yonononj Jiisas kokaenj qisinj mugi, “Kana qaawaa boi yonononj qaa kokaenj ii naambaajonj jenkeju, ‘Eja Elaijanonj mono waladeen Siwenonga kamaaro Hamoqeqe Toyanonj iikawaa gematanonj asugiwaa?’”

¹¹ Qisinj mugi meleema kokaenj injjoro, “Elaijanonj waladeen kamaanj asuginj laaligo kuuya meagowaa. Qaa ii honagato, ¹² *niinonj kokaenj injjomana: Elaijanonj kamaanj asugiroto, ii iima kania mende moma kotogito, ejembanonj ii anjiaa siingia otaanj lanj ama mugi. Kaanjadeen Siwe gomambaa Eja hona kaanagadeen lanj ama mugi Juuda jotamemeya sisiwerowerogiawo yonoo borogianonj kemenj siimbobolo mobaa.”

¹³ Elaijawaajonj kaenj jenj hona Jon Oomulu

* **17:10:** Mal 4.5 * **17:12:** Mat 11.14

ejawaajon qaa injjoroti, gowoko yononon ii kaen moma asarigi. Kian.

Jiisasnon ome otaaro meranon qeangoro.

Maak 9.14-29; Luuk 9.37-43

¹⁴ Jiisas ano gowoko karonon yononon baanongan kamaan ejemba tuun yonononon kagi eja mononon Jiisaswaa kosianon kan simin kuma mun kokaen ijoro, ¹⁵ “Pon, giinon mono merana kiankomun muba. Ji kiro tama kamaan qero semben aon siimbobolo mamaga momakeja. Kamban mamaga tama gerenon me apunon kemenkeja. ¹⁶ Niinon ii wama gowokouruga yonononon kajento, yonononon ii men qeangon mubombaajon amamaajuya.”

¹⁷ Kaen ijoro meleema mun jero, “Yei! Balom-baa ejemba yangisen ano irinqiringiawo, mono kamban dawi onowo laligon qato unuwe Anutu mende moma laarigi siimbobolo momakema? Ii mono wama noonon koi kawu.” ¹⁸ Wama kagi Jiisasnon ome ii jen muro mesaon keno meranon kamban iikanondeen qeangoro.

¹⁹ Qeangoro gowokourutanon ii iima angiodeen Jiisaswaanon kan rama kokaen qisin mugi, “Nononon mono naambaajon ii nononanodeen otaawombaajon amamaajon?”

²⁰ *Qisin mugi kokaen injjoro, “Momalaarianon melaada koloojiwaajon ii otaawombaajon amamaaju. Niinon qaa hona mon kokaen injjowe mobu: Momalaarigiala hona ii nejon kotaa so enagati een, ononon saanon baan kokawaa Toy-aajon kokaen jen kotowuyaga, ‘Gii mono baan

* **17:20:** Mat 21.21; Maak 11.23; 1 Kor 13.2

ii metogon waama kema leegen endu amba.' Kaen jen moma laarigi iikawaa so kolooro endu kembaa. Anutu moma laarigi inaan onono iwoi mombaajon mende osiwuyaga." ²¹ (Ome tania kaanja ii mono qama koolinj nene singi laligon otaawonja. Iwoi morota mon aninj mende kouma kembaa. Kian.)

Jiisasnon koomuyaa Bunja jero indinj woi kolooro.

Maak 9.30-32; Luuk 9.43b-45

²² Jiisasnon gowokouruta yonowo motoon Galili prowins uutanon liligon kananon kenji Jiisasnon qaa kota kokaen injoro, "Anutunon Siwe gomambaa Eja honja ii balon ejemba yonoo borogianon ama muro kemebaa. ²³ Kero ii qegi komuwaa. Komuro ween karon kolooro mono koomunonga waabaa." Gowokourutanon ii moma uugianon bimooro wosobiri mogi. Kian.

Jiisasnon jiwowon jigowaa takisya ano.

²⁴ *Jiisasnon gowokouruta yonowo Kaperneam taanon kougi jiwowon jigowaa takis meme eja yononon Piitowaanon kan kokaen qisin mugi, "Onoo boigianon jiwowon jigowaa takisya ambaa me qaago?"

²⁵ Qisin mugi "Oon!" jero. Kawaa gematanon Piitonon miri uutanon uro Jiisasnon qaa mutuya kokaen qisin muro, "Saimon, gii nomaen romongojan? Daen yononon konkorowaa takis ano takis tosaanja (custom, revenue) ii balombaa

* **17:24:** Eks 30.13; 38.26

kin eja pon yonoojon amakeju? Kantri toya anana me wabaya yononon ii анги мен kululuunkeju?”

²⁶ Kaen qisin muro meleema “Wabaya yononon,” jero. Kaen jero Jiisasnon kokaen ijoro, “Kaen amakejutiwaajon kantri toya anana ii ambombaa so mende koloojon. ²⁷ Kaen koloojonto, takis mende anin eja iyonoo uugianon boliwabotiwaajon mono kema kasa uupanga apu angonon giliwa. Gilin sora mutuya horon mewaati, mono iikawaa qaa oota mesagon monej kota iikanon mokoloowaga. Monej kota ii eja woi anaraa takisnaraa so. Mono ii men onoma iikanon noojon ano geenaaajon takis amba.” Kian.

18

Gowoko batugianon moronon uuta kolooja?

Maak 9.33-37; Luuk 9.46-48

¹ *Kamban kanon gowoko yononon Jiisawaanon kan kokaen ijogi, “Siwewaa bentoton uutanon moronon uuta kolooja?” ² Kaen ijogi merabora melaa mon qaro karo batugianon ano nano. ³ *Nano kokaen jero, “Niinon qaa hona mon kokaen injowe mobu: Uugia mende meleema merabora kaana mende koloowuti een, onjo mono kamban monon Siwewaa bentotonon mende keubuya.

⁴ “Kawaajon monon iyan men kamaan aon merabora kakaan koloowaati, iinon mono Siwewaa bentoton uutanon uuta kolooja. ⁵ Monon

* **18:1:** Luuk 22.24 * **18:3:** Maak 10.15; Luuk 18.17

merabora koi kaanja monj noo qananonj koma horonj kalanj kombaaati, iinonj mononj nii koma horonj nombaa.” Kianj.

Singisongowaa kongoro mono qotogowu.

Maak 9.42-48; Luuk 17.1-2

⁶ Jiiasnonj toroqenj kokaenj jero, “Merabora koi kaanja moma laarinj nonjuti, monjonj iyonoononjga monj kongoro ama muro singisonggo ambaati, eja iikanonj mononj lombo uuta mokoloowaa. Anutunonj lombo iikawaa ironja nomaenj muro soyanonj koloonaga? Kemunj kowonjinj aroyanonj somonjonj kowe biiwianonj giligi kemenagati, iikanonj mononj afaanjkota koloonaga.

⁷ “Singisongowaa siipatitanonj mononj afaanagadeenj koloonkeja. Kawaajonj balonj ejemba onjoonj ‘Yei!’ wosobiri mojenj. Monjonj siipatiti anjonj komambaajonj amamaankejato, monj morononj tosaanja kongoro ama onono singisonggo ambuti, iwaajonj mononj ‘Yei!’ qama wanjinjinjonj saajenj. Siimbobolo uutanonj mononj iwaa qaganonj ubaa.

⁸ * “Boroganonj me kanaganonj singisonggo ambaatiwaa kongoro ama gombaati eenj, ii mononj kotonj giliwa. Kotonj gilingo borodomonj me kanadomonj laligonj laaligo kombombanja mokoloonj oompeleenj mokoloowagato, kana boroga woiwo laligona kanagenj gere sianonj giligi kemebabo. Sia gereya ii tetegoya qaa jewaa.

⁹ * “Kaanjadeenj jaaganonj singisonggo ambaatiwaa kongoro ama gombaati eenj, ii

* **18:8:** Mat 5.30 * **18:9:** Mat 5.29

mono qonjoma giliwa. Qonjoma gilingo jaakoga motoongowo laligon laaligo kombombananon keuma oompelelen mokoloowagato, jaaga woiwo laligona gere siawaa gerenon giligi kemebabo. Kiaᅇ.

Lamanon soorotiwaa sareqaa

Luuk 15.3-7

¹⁰ “Ejemba melaa koi yoᅇoononga monᅇ men kamaanᅇ mububotiwaajonᅇ mono galengia mewu. Niinonᅇ qaa kokaenᅇ injjowe mobu: Yoᅇoo koko-jiji gajobaurugianonᅇ Siwe gomanᅇ iikanonᅇ noo Siwe Amanaa kosianonᅇ laligonᅇ jaasewanaᅇ suulanᅇ iimakeju. Kawaaajonᅇ jejewili mono mende ama onᅇombu. ¹¹ (Siwe gomambaa Eja honᅇanonᅇ mono ejemba soogiti, ii menᅇ letoma onᅇono oyanᅇboyanᅇ koloowutiwaajonᅇ kamaaro.)

¹² “Onᅇ qaa koi kawaaajonᅇ nomaenᅇ romonᅇgoju? Eja mombaa lamauruta 100 laligogi yoᅇoononga monᅇnonᅇ soonᅇ jinᅇjaunᅇ keno toyanonᅇ nomaenᅇ ambaa? Iinonᅇ mono 99 ii baanᅇanonᅇ onᅇomesaonᅇ kema motoongᅇo jinᅇjaunᅇ kenoti, iikawaaajonᅇ monᅇngama kembaa. ¹³ Monᅇngama kema laligonᅇ mokoloowaati eenᅇ, niinonᅇ qaa honᅇa monᅇ kokaenᅇ injjowe mobu: Iinonᅇ 99 jinᅇjaunᅇ mende kenᅇgiti, iyoᅇoojonᅇa kambaᅇnᅇ iikanonᅇ mamaga mende aisoowaato, motoongᅇo iikawaaajonᅇ honombononᅇaga mende aisoonᅇ laligowaa. ¹⁴ Iikawaa so onᅇoo Mangia Siwe gomanonᅇ laligoji, iinonᅇ mono ejemba melaa koi yoᅇoononga monᅇnonᅇ soonᅇ gere sianonᅇ mende kemebaatiwaajonᅇ momakeja.” Kiaᅇ.

Alaganonᅇ sinᅇgisonᅇgo ama gono kokaenᅇ amba:

15 **“Umeleen alaganonj singisonjo ama gom-
baati eenj, gii mono iwaanonj kema jaasewanj qen
munj kana songiroti, ii qendeema muba. Kaen
ana qaaga moma baatanonj kembraati eenj, giinonj
mono alaga haamo ama muna mombo uumo-
toonjo ama laligowao. 16**Kaen ana qaaga moma
iikawaa baatanonj mende kembraati eenj, giinonj
mono toroqenj ala motoonjo me woi uruama
iwaanonj kembu. Buja Terewaa qaa kokawaa
so mono kaenj amba, ‘Qaa kuuya ii ejemba woi
karoononj nanjonj jegi kotiiwaa.’

17 *“Kaen anji qaagia moma iikawaa baatanonj
mende kembraati eenj, giinonj mono uumeleenj
kanagesowaa jotamemeya ii injiona iwo aminj
mobu. Aminj mobuto, iyonoo qaa baatanonj
kaanagadeenj mende kembraati eenj, ii mono asug-
anonj jegi jawo kolooro uumeleembaa gadokopa
kaanja ama munj laligowa. Takis tiliqiligiawo
megi sisigia menkejuti, iikawaa tani kaanja ii
mono mesaona seleenjenj laligowaa.*

Singisonjowaa soomonjgoya ano iisanja

18 **“Niinonj qaa honja toonj monj kokaen
inijowe mobu: Onononj singisonjo namononj
somonjgowuti, ii kuuya mono Siwe gomanonj
kaanagadeenj soomonjgoya ewaa ano singisonjo
balononj mesaonj isambuti, ii kuuya mono
Anutunonj mesaoro Siwe gomanonj kaanagadeenj
ewaa.*

* **18:15:** Luuk 17.3 * **18:16:** Dut 19.15 * **18:18:** Mat 16.19;
Jon 20.23

19 “Toroqen qaa kokaen injowe mobu: Namonoŋ oŋoonoŋga woiyanonŋ qaa ii me ii kawaa-
jonŋ uumotoonŋ ama qama kooliwaotiwaawaa qaa so-
monŋgowaoti, noo Maŋna Siwe gomanonŋ laligoji,
iinoŋ mono ii orono buŋa qen aowaota. ²⁰ Ii
kokaembaajonŋ: Ejemba woi me karononŋ noo
qananonŋ iikanonŋ me kanonŋ ajoroowuti, niinoŋ
mono iikanonŋ yoŋoo batugianonŋ laligomaŋa.”
Kiaŋ.

Welenqeqe kiankomuya qaa iwaa sareqaa

²¹ *Kamban kanonŋ Piitononŋ Jiisaswaanonŋ kanŋ
qaa kokaen ijoro, “Poŋ, alananonŋ singisonŋgo ama
nomakeji, niinoŋ ii indiŋ dawiwaa so mesaowe
sokombaa? Indiŋa 7 ii mamaga. Iikawaa so
mesaowe sokombaa me qaago?” ²² Jiisasnonŋ ii
moma kokaen meleema muro, “Indiŋa 7 qaagoto,
70 taims 7 ii* mesaona sokombaa. Niinoŋ kaen
gijojen. ²³ Iikawaa kania ii kokaen jenŋ asarimaŋa.
Siwewaa bentotoŋa ii kinŋ eja pombaa so ambe
kokaen kolooja: Kinŋonŋ welenqeqeuruta oŋoono
monenŋia galenŋ koŋgiti, iikawaa arenŋ papiaya
qendeenŋi mindiŋgowaatiwaajonŋ kaparanŋ kono.

²⁴ “Kaen kanaiŋ monenŋa iikawaa sunduya
gosinŋ mindiŋgogi kanonŋ eja monŋ wama kagi
iwaa jaanonŋ nano. Tosaya ii 10 milyon Kina
iwaanonŋ ero. ²⁵ Ii eroto, tosaya ii kumambaajonŋ
monenŋa mende sokono amamaarotiwaajonŋ ama
somatayanonŋ nama kokaen jenŋ kotoro, ‘Esuhi-
naya eji, ii kuuya mono sewanŋa mewutiwaajonŋ

* **18:21:** Luuk 17.3-4 * **18:22:** 70 taims 7 = 490. Kawaa so
alagaa singisonŋgoya ii mono suulanŋ mesaowa.

ambu. Ii ano embameraanja ii kaanagadeen mono sewangia mewutiwaajon анги monen karo iikanon tosaya ii kumbu.

²⁶ “Kaen jen koto ro welenqeqeyanon batanon kamaan simin kuma usugon kokaen welema muro, ‘Gii mono ugere mende ama mokosinjon mamboma nona goonon tosaga kuuya ii saanon kuma gomanja.’ ²⁷ Kaen welema muro somatayanon welenqeqeyaajon wosomomo ama tosaya ii koton mesaon isano kamaaro. ²⁸ Kamaaroto, seleenjen kema kanon welenqeqe alia mon mokolon iiro. Iwaa tosaya ii ween 100:waa tawaya (Kina 2,000) kawaa so iwaanon ero. Ii iima aroya kotakota men mosoma kokaen ijoro, ‘Noonon tosa goonon eji, ii mono kuma nombaga me?’

²⁹ “Kaen ijoro welenqeqe alianon batanon kamaan simin kuma usugon kokaen welema muro, ‘Gii mono ugere mende ama mokosinjon mamboma nona goonon tosaga ii saanon kuma gomanja.’

³⁰ “Kaen ijoroto, iinon ii togon kema jentego eja majistreit ijoro men somonjon kapuare mirinon ongi raro tosaya kundaborogi kamaawaa.

³¹ Iwoi ii kolooro welenqeqe alaurutanon tani ii iima uugia kobooro wosobiri moma kema iikawaa sunduya kuuya ii somatagia ijogi moro.

³² “Ii moma somatagianon welenqeqe mutuya ii qaro jaayanon karo kokaen ijoro, ‘Gii gawon meme eja bologa! Gii tosaga koton mesaomambaaajon qisin nona niinon ii kuuya mesaon gonjen. ³³ Niinon giima koboan

kiankomuŋ gombe giinoŋ kaanagadeeŋ iikawaa so welenqeŋe alaga kiankomuŋ muna sokonaga.’

³⁴ “Somatayanonŋ kaenŋ ijoro iriŋa soono welenqeŋe iikawaa qaaya jenŋ tegonŋ kasa miriwaa galenŋ yonoo borononŋ ama muro siimbobolo mamaga moma rabaa. Iikanonŋ rama tosaya kinŋ pombaanonŋ eroti, ii kuuya kundabororo kamaawaa. ³⁵ Sareqaa kokawaa hona ii kokaenŋ: Ono motomotoonŋ alagiaa singisonŋgoya uugianonŋ mende mesaowuti eenŋ, noo Siwe Manŋnanonŋ mono kaanagadeeŋ qaa iikawaa so ama onŋombaa.” Kianŋ.

19

Loemba mesaonŋ aowaa qaaya

Maak 10.1-12

¹ Jiisanonŋ qaa ii jedaboronŋo Galili prowins mesaonŋ Jordan apu kotonŋ leegenŋ kema metetereenŋ kamaanŋ mombo apu ii kotonŋ Judia prowinsnonŋ karo. ² Karo ejemba tuunlembenonŋ otaanŋ kagi iikanonŋ meŋ qeaŋonŋ onono.

³ Meŋ qeaŋonŋ onono Farisii (Kana qaawaa kaparaŋkonŋkonŋ) tosianonŋ iwaanonŋ kanŋ qaawaa timbinonŋ horowaatiwaa anŋobato meŋ muŋ kokaenŋ qisinŋ mugi, “Ejanonŋ kania ii me woiwajaanŋ embia mesaowaati, ii Kana qaa uuguwaa me qaago?”

⁴ *Qisinŋ mugi meleema kokaenŋ injijoro, “Mokomokoloo Toyanonŋ mono kanakanaiyanonŋa ii ‘Eja ano emba laligowutiwajaanŋ mokolonŋ onono.’ Buŋa qaa ii weenŋgogi me qaago? ⁵ *Mokolonŋ kokaenŋ

* **19:4:** Jen 1.27; 5.2 * **19:5:** Jen 2.24

jero, ‘Kawaajon ejanon mono nemunmanja oromesaon embiaanon kema qokotaaro yoronon sele motoonngo koloon laligowao.’ Qaa ii weengogi me qaago? ⁶ Kaen ama toroqen woi mende koloojaoto, sele motoonngo koloon laligowao. Anutunon eja ano emba mindirin oronoti, ejemba monjon mono ii mende mendeema oromba.”

⁷ *Kaen injjoro kokaen ijogi, “Ejanon mesaon aoao papia oon embia saanon mesaowaa. Moosesnon mono naambaajon qaa kaen jen koton nononota eja?” ⁸ Kaen ijogi kokaen jen onono, “Moosesnon mono uugia kotiga kolooroti-waajon ama embia mesaowaatiwaa qaa kaen jen kotoroto, kakanaiyanon kaen mende ero. ⁹ *Niinon kokaen injjowe mobu: Embianon olonkalu mende ano kilen otaan emba mon mewaati, iinon mono serowilin ambaa. Monjon emba mesamesaoya mewaati, iinon mono serowilin ambaa.”

¹⁰ Jiisasnon kaen injjoro gowoko yononon ijogi, “Loemba batugaranon mesaon aoaoawaa songo kaen eji een, mono loemba mende koloonin sokombaa.”

¹¹ Kaen jegito, Jiisasnon kokaen meleeno, “Iikawaa qaaya kuma ononjeni, ejemba kuyanon ii iyangiaajon angon koma iikawaa so saanon mende ambuto, Anutunon qaa ii ejemba tosaanja yonoojon ononoti, iyononondeen mono iikawaa so ambu. ¹² Kawaa kania ii kokaen: Tosianon nemun goron uutanon

* **19:7:** Dut 24.1-4; Mat 5.31 * **19:9:** Mat 5.32; 1 Kor 7.10-11

koloon iikanonja kanain loemba koloowombaa-
jon mende moju. Tosianon ejembanon selegia
koton* kondoon onongi loemba koloowombaa so
mende kolooju. Tosianon Siwe bentotonjaajon
ama loemba mende koloowombaa qaaya jen so-
mongon qaagia ii otaankeju. Monnon qaa ii me ii
moma angon koma otaamambaa so kolooji, iinon
mono iikawaa so amba.” Kian.

Jiisasnon merabora kotuegon onono.

Maak 10.13-16; Luuk 18.15-17

¹³ Kamban kanon tosanon merabora busub-
uusu unuama Jiisasnon boria wangianon ama
qama kooliwaatiwaaajon iwaanon kagito, gowoko
yononon ejemba ii jen qewagon onongi. ¹⁴ Kaen
anji Jiisasnon kokaen jero, “Merabora melaa
ii saanon onomesaogi noonon kawu. Siwe-
waa Toyanon ejemba kaanja ii bentotonja bunja
qen onombaa. Kawaaajon ii mende somongon
onombu.” ¹⁵ Kaen jen boria wangianon ama
onomesaon mongen keno. Kian.

*Jiisasnon eja qabunayawo mombaa
qambanmamban qaa jero.*

Maak 10.17-31; Luuk 18.18-30

¹⁶ Kamban monnon eja monnon Jiisaswaanon
kan kokaen qisin muro, “Boi, niinon nanamemen
awaa nomaen ama laaligo kombombanja bunja
qen aowenaga?” ¹⁷ Qisin muro kokaen ijoro,
“Nanamemen awaa nomaen, naambaajon iikaen
qisin nonjan? Motoongoyanon mono awaa

* **19:12:** Eja tunja konkombaaajon jeja.

kolooja. Laaligo kombombanjon keumambaa-
jon mobaati eenj, gii mono jojopanj qaa tenj koma
laligowa.”

¹⁸ *Kaen ijoro moma kokaen jero, “Naa jo-
jopanj qaawaajon jejan?” Jero Jiisasnon ii
moma ijoro, “Mono koi: ‘Monj mende qena ko-
muwa. Serowilinj mono mende amba. Iwoi
monj mono yongoro mende mewa. Jenonkuukuu
mono mende ama muba. ¹⁹ *Nemunmanga
mono goda qen oromakeba,’ ano ‘Geenga jopagon
aonkejanj, iikawaa so mono ejemba kuuya
jopagon onomakeba.’”

²⁰ Kaen ijoro eja gbaworononj kokaen jero, “Ii
kuuya mono tenj koma laligonj waabe. Naam-
baajon mombo amamaajen?” ²¹ Kaen jero Ji-
isasnon ijoro, “Gii akadamuwo laligomambaaajon
mobagati eenj, mono kema esuhinaga sewanja
mewutiwaajon ana monej karo ejemba wanaya
onomba. Kaen ana esuhinaga somata (maa suanj,
milyon Kina kaanja) ii Siwe gomanonj enj gombaa.
Kaen ama nii notaanj kawa.”

²² Kaen jeroto, gbaworononj qaa ii moma esuhi-
naya mamaga erotiwaajonj ama wosobiri moma
jaaya bosoleero eenj mesaonj keno. ²³ Mesaonj
keno Jiisasnonj gowokouruta kokaen injoro, “Ni-
inonj qaa honja monj kokaen injowe mobu: ‘Yei!’
Ejemba qabunagiawo yonononj mono Siwewaa
bentotononj keubombaaajonj bimoonj kupukapa
ambuya. ²⁴ Ii kokaen jenj asarimanja: oro somata
kamel ii sosoro ootanonj saanonj mende keubaa.

* **19:18:** Eks 20.13-16; Dut 5.17-20 * **19:19:** Eks 20.12; Dut
5.16; Lew 19.18

Iikawaa so ejemba qabunagiawo yononon Anu-tuwaa bentoton uutanon keubombaajon bimoon osiwuya.”

²⁵ Kaen injjoro gowoko yononon aarun tililingon kokaen jegi, “Oopopoon! Ejemba moronon mono Siwewaa buja koloona?”

²⁶ Kaen jegi Jiisasnon uun injiima kokaen jero, “Ejembanon ii angobato men amamaan osinkejuto, Anutunon mono iwoi kuuya saanon amakeja. Iinon iwoi mon ama memambaajon mende amamaan osinkeja.” Kian.

Jiisaswaa gawon memewaa tawaya

²⁷ Piitonon qaa ii moma meleema kokaen ijoro, “Moba, nononon mono iwoinana kuuya mesaon gii gotaan kanin. Iikawaa tawaya mono naa iwoiga mewonja?” ²⁸ *Kaen ijoro Jiisasnon kokaen injjoro, “Niinon qaa hona mon kokaen injjowe mobu: Iwoi kuuya gbilia kolooro Siwe gomambaa Eja honanon jinakaran dujanon raro asamararananon asariwaati, kamban qaita mon iikanon nii notaan kagiti, ononon mono kaanagadeen jinakaran dun 12 kanon rama Israel tuun 12 yonoo qaagia gosin jen tegowuya.

²⁹ “Mononon noo qanaajon ama iwoi mon mesaoroti, ii jigo miria, daremunja, naambeeta, nemunmanja, meraboraanja me gawon molalenja ii onomesaoro Anutunon mono iikawaa ironja uugun meleema muro seiwaa. Kaen seirola aligo kombombanja tetegoya qaa buja qen aowaa. ³⁰ *Kaen koloowaato, mutuya onoononga

* **19:28:** Mat 25.31; Luuk 22.30

* **19:30:** Mat 20.16; Luuk 13.30

mamaganon daaburuya koloogi daaburuya yonoonnga mamaganon mutuya koloowuya.” Kian.

20

Wain gawon meme ejemba yonoo sareqaa

¹ Jiisasnon jero, “Siwewaa bentotoja ii kokaen: Balon toya monnon umugawodeen waama seleengen kema eja tosaaja injiima wain gawonanon monen gawon mewutiwaajon qisin onono. ² Qisin onono ‘Saanon,’ jegi ween motoongowaa tawaya (Kina 20) onombaatiwaajon uumotoon анги wasin onono wain gawonanon kengi.

³ “Kengi 9 kilok kawaa so kolooro mombo toroqen kema eja tosaaja maaket sombenanon een nanji injiuro. ⁴ Injiima kokaen injiuro, ‘Ono mono kaanagadeen noo wain gawonanon kema gawon megi tawagia soyanondeen onomaja.’

⁵ “Kaen injiuro wain gawonon kengi. Kengi 12 kilok kolooro mombo keno ano mare 3 kilok kawaa so dunanon mombo seleengen kema kaanadeen ano. ⁶ Kaen koloon mare 5 kilok kawaa so seleengen keno eja tosaaja dunanon mombo een lan nanji injiuro. Injiima kokaen qisin onono, ‘Ono mono naambaajon ween koriga koi een laligoju?’”

⁷ “Kaen qisin onono kokaen meleengi, ‘Monnon monen gawon mewombaajon mende qisin nononja. Kawaaajon een koi nanjon.’ Meleengi kokaen injiuro, ‘Ono mono kaanagadeen noo

wain gawonanon kema gawon mewu.’ ⁸ *Gawon megi mare kolooro wain gawon toyanon gawon galeña horon kokaen ijoro, ‘Gii mono gawon meme eja onooma tawagia onomba. Tetegoya mare kolooro kajuyati, iyonoononga kanain tawagia onoma kena gomaambadeen kajuyati, iyonoonon tegowa.’

⁹ “Kaen injoro mare 5 kilok gawonon kagiti, iyononon kougi ween motoongowaa tawaya (Kina 20) ii motomotoon onono. ¹⁰ Wala gawonon kagiti, iyononon kouma tawagia uugun mewutiwaajon romongogito, ii motomotoon kaanagadeen ween motoongowaa tawaya onono. ¹¹ Tawa motoongo iikayadeen men kanain balon toy-aajon uugianon njindin-njunduru jen jen mun kokaen jegi, ¹² ‘Nono ween geriawonon nogo arin gawombaa lombota bosinjonato, eja ii dologo kan gawon mewutiwaajon qisin ononjana. Yononon aua motoongowaa so gawon mejuyato, giinon kilen yonoojon moma onona nonowo ororon koloaju. Ii mende sokonja.’

¹³ “Kaen jegito, yonoononga mombaajon kokaen meleema jero, ‘Alana, nii giwo qaa jen ween motoongowaa tawa (Kina 20) gomambaajon uumotoon anjota. Kawaa so tawa iikayadeen gombe sokonja. Mono ii romongowa. ¹⁴ Uuga iikawaajon boliwaati een, mono geengaa tawaga men kamba. Eja dologo gawon mewutiwaajon qisin ononjeni, iyonoojon kaanagadeen tawa gonjeni, mono iikayadeen onomambaajon mojen.

* **20:8:** Lew 19.13; Dut 24.15

15 ‘Neenaa moneŋnoŋ neenaa aiŋnaa so ambe sokonja me qaago? Niinoŋ loloogendeen oŋonjenjwaajon uuganon baagon jaaga bosoleeja me?’¹⁶ *Jiisasnoŋ qaa ii jedaboron kokaen jero, “Ikawaa so konoga yoŋonoŋ mutuya koloogi mutuya yoŋonoŋ konoga koloowuya.” Kiaŋ.

Jiisasnoŋ koomuyaa qaaya jero indij karoon kolooro.

Maak 10.32-34; Luuk 18.31-34

17 Jiisasnoŋ Jerusalem sitinoŋ ubombaajon balon kana keŋgi gowokouruta 12 ii horon oŋoma goraayanon kema kokaen injjoro,¹⁸ “Mobu, anana Jerusalem uboŋa. Iikanon moŋnoŋ Siwe gomambaa Eja hoŋa memelolo meŋ muro jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yoŋoo borogianon kembaa. Yoŋonoŋ komuwaatiwaa qaaya jedaboron¹⁹ waba gawman yoŋoo borogianon ama mubuya. Ama mugi mepaegon ooli waayawonon qetaalin talungowuya. Qetaalin talungon maripoonon qegi komuwaa. Komuŋ ween karoon kolooro koomunonŋa waabaa.” Kiaŋ.

Jeims Jon yoroo nemunŋaranon iwoiwaajon weleno.

Maak 10.35-45

20 Kambaŋ kanon Zebediwaa merawoita yoroo nemunŋaranon merawoita yorowo Jiisaswaanon kan simin kuma muŋ iwoi qaita mombaa welemambaajon jero.²¹ Kaen jero qisin muro, “Gii naa iwoiwaajonŋa mojan?” Qisin muro kokaen ijoro, “Giinoŋ saanon jen kotona noo merawoina koi yoronon mono goo bentotonon eu uma

* **20:16:** Mat 19.30; Maak 10.31; Luuk 13.30

monjon boro dindinganon ano monjon boro qaniganon rama iwoi kuuya galej kombuyaga.”

²² Kaen ijoroto, Jiisasnon meleema kokaen jero, “Ono iikawaa kania mende moma yagon welenju. Niinon qambi aasonawo nemanati, oro ii saanon nen siimbobolo mobaota me qaago?” Kaen jero moma “Saanon newota,” ijori. ²³ Ijori kokaen irijoro, “Ii onanon! Niinon qambi aasonawo nemanati, oro ii kaanjadeen newaoto, noo boro dindinanon me qaninanon moronon rabaati, niinon qaa ii jen kotomanatiwaa so qaago. Noo Manjanon dun woi ii daen yoroojon mozozongoroti, ii mono yoroojon orono niwo rama iwoi kuuya galej komakebona.” Kian.

Galej honanon mono welenqeqeya koloaja.

²⁴ Daremun woi yoronon kaen welema muri alaurugara 10 yononon ii moma uugia boliro. ²⁵ *Kaen boliroto, Jiisasnon onoono kagi kokaen injoro, “Namowaa kantria kantria yonoo jawinurugianon mono eja pon kaana ama onomakeju. Yonoo somatagianon mono qaa jen koton ejemba mindinon onoma kusungia qendeemakeju. Ono yonoo kaniagia ii saanon moju. ²⁶ *Onoo batugianon sili iikaana ewaboto, monjon onoo batugianon somatagia koloomambaajon moji, iinon mono welen qen onoma laligowa.

²⁷ “Kaanagadeen monjon onoo batugianon jetamemeya mutuya laligomambaajon moji, iinon mono onoo newo baagianon laligon

* **20:25:** Luuk 22.25-26 * **20:26:** Mat 23.11; Maak 9.35; Luuk 22.26

welenqeqegia omaya koloowa. ²⁸ Siwe gomambaa Eja honanon mono kaanagadeen sili kaana qendeema iyana welen qen mubutiwaajon ama mende karoto, mono welen qen onoma ejemba kuuya onoo dowegia memambaaajon ama kamaan laaligoya qeleema mesaowaa.” Kianj.

Jiisasnon eja jaagoo woi jaagara metooro.

Maak 10.46-52; Luuk 18.35-43

²⁹ Jiisasnon gowokouruta yonowo Jeriko siti mesaowombaaajon anji ejemba tuunlembenon onotaan gemagianon kagi. ³⁰ Kaen kagi eja jaagoo woi kana goraayanon rari. Rari “Jiisasnon uruugumambaaajon anja,” jegi moma kokaen qari, “Pon Deiwidwaa gbili, mono kiankomun noromba!”

³¹ Kaen qari ejemba tuun somata yononon bo rabaotiwaajon qotogon orongito, iyoronon mono kaparan koma kokaen qari, “Pon Deiwidwaa gbili, mono kiankomun noromba!” ³² Kaen qari Jiisasnon doron ama iwaanon kawaotiwaajon qaro kari kokaen qisin orono, “Alawoina, niinon naa iwoi ama oromambaaajon mojado?”

³³ Kaen qisin orono kokaen ijori, “Pon, noro jaanara mombo uwobaajon mojo.” ³⁴ Kaen ijori Jiisasnon yoroojon wosoya moma jaagara oosiroo iikanondeen tooro uun Jiisas otaan gematanon keni. Kianj.

21

Jiisaswaajon mare kongi Jerusalem uro.

Maak 11.1-11; Luuk 19.28-40; Jon 12.12-19

¹ Jiisasnoŋ gowokouruta yoŋowo Jerusalem siti dodowiŋ Oil gere baananoŋ Betfage gomanonoŋ kagi. Kaŋ gowokowoita woi wasiŋ oromambaa-joŋ ama ² kokaen irijoro, “Gomaŋ jaasewansewan raji, mono iikanonoŋ kembao. Kema iikanonoŋ keuma dongi embia kasanonoŋ somoŋgogi nanji ano dongi melaa ii iikanondeen mokoloŋ orombaota. Ii mono isama oroma meŋ noononoŋ kawao.

³ “Aisni moŋnoŋ qaa moŋ jero kokaen ijowao, ‘Poŋnaranonoŋ mono iikawaajoŋ amamaaja.’ Kaen ijori dongi ii uulaŋawo orono koi kawao.”

⁴ Anutononoŋ qaa moŋ gejatootoo eja mombaa uutanonoŋ anota jeroti, iikanonoŋ hoŋawo koloowaati-waajoŋ kaen kolooro. Qaa ii kokaen,

⁵ * “Oo Jerusalem ejemba Zaion baanŋa liligoŋ laligojuti, iyoŋoojoŋ mono kokaen injjogi mobu,

‘Mobu, oŋoo kiŋ poŋgianoŋ mono oŋoonoŋ asugiwaa.

Iinoŋ gumbonjonjoŋ ama dongi qaganonoŋ rama kawaa.

Dongi lombo bosimakejiwaa meriaa qaganonoŋ rama kawaa.” ’

⁶ Jiisasnoŋ gowokowoita wasiŋ orono kema qaa irijorotiwaa so ani. ⁷ Yorononoŋ dongi nemuŋmera uruama kari. Kari malekugia qetegoŋ dongi qagaranonoŋ aŋgi Jiisasnoŋ meriaa qaganonoŋ uma raro.

⁸ Kaen rama keno ejemba tuuŋlelebenonoŋ goda qeŋ malekugia qetegoŋ kana somatanonoŋ tambonŋi toŋianoŋ gere uutanonoŋ kema boria memburatiŋ kana somatanonoŋ tambonŋi. ⁹ * Tambonŋi

* 21:5: Zek 9.9 * 21:9: Ond 118.25, 26

ejemba tuunlelembé somata wala koma horon kenigiti ano gematanon otaan kagiti, iyononon kokaen jen qagi,

“Hoosana! Anutu mepeseejon.

Deiuidwaa gbili oowe oowe! Pombaa qatanon kawaati, Anutunon mono ii kotuegowa.

Hoosana! Qabunaga mepeseenin eukanon uja! Oowe oowe!”

¹⁰ Kaen qagi Jerusalem sitinon uma sitiwaa ejemba kuuyanon aarun gujumaju ama kokaen qisigi, “Eja koi mono moroga?”

¹¹ Qisigi ejemba tuunlelembé yononon kokaen meleengi, “Iinon mono gejatotoo eja Jiisas, Galili prowinswaa gomanja Nazaretga.” Kian.

Jiisasnon jiwowon jigo jen kobooro.

Maak 11.15-19; Luuk 19.45-48; Jon 2.13-22

¹² Jiisasnon jiwowon jigowaa toton uutanon keno. Iikanon ejemba injiira hina sewanja mewutiwaajon angi sewanja megiti, iinon ii kuuya konjoma onono kamaagi. Monen utekute ejemba yonoo jakegia metaama meleeno kenji. Kaanagadeen kewo sewanjia mewutiwaajon angiti, iyonoo dun raragia ii kaanjadeen riitano kenji. ¹³ *Kaen ama kokaen injiira, “Aisiaanon qaa mon kokaen oorota eja, ‘Noo jigonanon mono qamakooli miri koloowaatiwaajon qabu.’ Qaa ii ejato, onoo ii utegogi kikekakililin yonoo kobaa kaanja kolooja.”

¹⁴ Kaen kolooro jaagoo ama lokon ejemba ii jiwowon jigonan iwaanon kagi men qeangon

* **21:13:** Ais 56.7; Jer 7.11

onono. ¹⁵ Kaen kolooroto, jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon angoletto meroti, ii iigi ano merabora jiwowon jigonon qama “Hoosana! Deiwidwaa gbili oowe oowe!” jegiti, ii injiima uubologa mogi.

¹⁶ *Uu bologa moma kokaen jen mugi, “Merabora qaa qajuti, ii mojan me qaago?” Jen mugi kokaen meleema onono, “Saanon mojen. Ono kambañ mongen Buna qaa koi weengogi me qaago,

‘Giinon mono merabora ano mera sayawo aju nenkejuti, ii kuma onona geenga tororo mepeseen gomakeju.’

¹⁷ Kaen meleema onoma onomesaon mare kolooro siti mesaon Betani kema ero. Kian.

Jiisasnon fig gere mon qasuaaro gororongoro.

Maak 11.12-14, 20-24

¹⁸ En umugawodeen waama mombo sitinon kema nenewaajon komuro. ¹⁹ Nembanenewaa komon kana goraayanon fig gere* mon iima kawaa kanianon keno. Kenoto, hona mende mokolooroto, qasenagadeen iiro. Kaen iima gere ii kokaen jen muro, “Giinon mono kambañ monon hona mombo mende ewa.” Kaen jen tegon muro fig gere iikanon mono iikanondeen gororongoro.

²⁰ Gororongoro gowokourutanon ii iima aarun kokaen jegi, “Fig gerenon mono nomaen ama

* **21:16:** Ond 8.2 * **21:19:** Fig ii sambu gerewaa alia mon. Ii gawonjianon komogi hona naanawoga kolooro mamaga nenkeju.

alanzaŋ pilitiknonŋ gororongoja?” ²¹ *Jegi Ji-
 isasnonŋ kokaenŋ meleeno, “Niinonŋ qaa hona
 monŋ kokaenŋ injiowe mobu: Momalaari pon-
 danŋ menŋ uuwoi mende ambuyati eenŋ, fig gere-
 waanonŋ iwoi kolooji, onononŋ iikayadeenŋ mende
 ambuyato, koi mono kaanagadeenŋ saanonŋ am-
 buyaga: Baana kokawaa toyaaŋonŋ kokaenŋ jenŋ
 kotowuyaga, ‘Mono baana koi qetegonŋ wama
 waama kema kowenonŋ amba.’ Kaenŋ jenŋ kotonŋ
 Anutu moma laariro mono iikawaa so koloowaa.
²² Naa iwoiwaajonŋ qisinŋ qama kooliwuti, ii ku-
 uya buŋa qeŋ aowombaajonŋ moma laarigi mono
 buŋagia koloowaa.” Kianŋ.

*Jotamemeya yoŋononŋ Jiisaswaa ku-usuŋaajonŋ
 qisigi.*

Maak 11.27-33; Luuk 20.1-8

²³ Jiisasnonŋ jiwowonŋ jigowaa totonŋ uutanonŋ
 kema ejemba kuma onono jigo gawonŋ galenŋ
 ano kantriwaa jotamemeya tosaana yoŋononŋ
 iwaanonŋ kougi. Kouma kokaenŋ qisinŋ mugi, “Gii
 kokanonŋ iwoi anjani, ii mono morononŋ jenŋ kotonŋ
 gono amakejanŋ? Iikawaa ku-usuŋa ii mono mo-
 rononŋ gono?”

²⁴ Qisinŋ mugi kokaenŋ meleema onono, “Ni-
 inonŋ kaanagadeenŋ qaa monŋ qisinŋ onomaŋa. Ii
 meleema nombuti eenŋ, niinonŋ kaanagadeenŋ mo-
 rononŋ ku-usuŋ nono iwoi koi amakejenŋ, ii
 injiomaŋa. ²⁵ Jononŋ ejemba oomulu menŋ onoma
 laligoroti, iinonŋ iikawaa ku-usuŋa ii daenŋkaya
 mero? Siwe Toyanonŋ muro me balonŋ toyanonŋ
 mugi?” Kaenŋ meleema onono batugianonŋ aminŋ

* **21:21:** Mat 17.20; 1 Kor 13.2

moma kokaen jegi, “‘Ku-usunanon Siwenonga asugiro,’ kaen jewonati eenj, iinonj mono kokaen jewaa, ‘Ono mono naambaajon Jon mende moma laarinj mug?’ Ii mende sokonja.

²⁶ Me ‘Balonj ejembanonga asugiro,’ jewonati eenj, nonononj mono ejemba tuunj yonoojonj toroko moma amamaawonja. Kanageso kuuya yonononj Jombaajonj ‘Gejatootoo ejaga kolooja,’ jenj laligoju.” ²⁷ Qaa kaen gosinj Jiisaswaajonj kokaenj meleengi, “Ii mende mojonj.” Kaenj meleengi Jiisasnonj kokaenj injjoro, “Kaenj kolooro niinonj kaanagadeenj iwoi koi amakejeniwaa ku-usunja morononj nonoti, ii mende injjomana.” Kianj.

Mombaa merawoita yoroo sareqaa

²⁸ Jiisasnonj sareqaa monj kokaenj jero, “Ono qaa koi kawaaajonj nomaenj romonjoju? Eja monj merawoita woi laligogi. Kambanj monjonj manjaranonj meria mombaanonj kema kokaenj ijoro, ‘Merana, gii saanonj kete noo wain kasa gawononj kema gawonj mewa.’

²⁹ Kaenj ijoro kokaenj meleeno, ‘Nii togojenj.’ Kaenj ijoroto, kanagenj qaaya iikawaajonj moma bolinj eleema kema gawonj mero. ³⁰ Kawaa gematanonj manjaranonj meria mombaanonj kema mutu meriaajonj ijoroti, qaa iikayadeenj ijoro. Ii ijoro qaa kokaenj meleema jero, ‘Somatana, saanonj kemaana.’ Kaenj jeroto, kilenj mende keno.”

³¹ Jiisasnonj kaenj jenj qisinj onono, “Woi yoroononga morononj manjarana jeta tenj kono?” Kaenj qisinj onono kokaenj meleengi, “Meria

mutuya iinon.” Kaen meleengi kokaen injjoro, “Niinon qaa hona toon mon kokaen injjowe mobu: Takis meme ejemba tiliqiligiawo ano kana somata emba yononon mono onjo unjuugun wala Anutuwaa bentoton uutanon ubuya.

³² *“Qaa iikawaa kania ii kokaen: Jon Oomulu ejanon onoonon kan Anutuwaa jaanon solananiwonatiwaa kania qendeeno onjo iwaa qaaya ii mende moma laarigito, takis meme ejemba tiliqiligiawo ano kana somata emba yononon mono ii moma laarin mugi. Yononon ii moma laarin mugiti, onjo ii iima kilen kanagen kaanagadeen onoangia mende moma bolin aon eleema ii mende moma laarin mugi.” Kian.

*Wain kasa gawon galej bologa yonoo sareqaa
Maak 12.1-12; Luuk 20.9-19*

³³ *Jiisanon jero, “Sareqaa mon ii kokaen mobu: Balon toya mononon wain kasa gawon mon koma komoro. Koma komoma sopaya men liligoro. Men liligon wain juu somata jamonon mero. Iikanon waimbaa hona ama kanaanon rijijaagi apuyanon lalanon kemero. Wain juu somata ii jamonon men wain yongoro mewubotiwajaan galej meme jake koriga kowiawo mero. Iwoi kuuya medaboron wain gawon galej tosaana mokolon onoma kokaen injjoro, ‘Mono gawon men honaa bakaya onoangia men bakaya toya nii nambu.’ Kaen jen gawon ii borogianon ama onomesaon kantri mononon kema laligoro.

* **21:32:** Luuk 3.12; 7.29-30 * **21:33:** Ais 5.1-2

34 “Laligon laligoro hona momogorotiwaa kambana gbani 5 toriro kanon welenqequeuruta tosia wasin onono galeŋ yonoonon kema wain gawon honaa bakaya mubutiwaajon jero. 35 Jeroto, galeŋ yononon ii unuama somonon tosia koobinon sagorogoro unun tosia unugi komugi tosia jamonon gilin unugi komugi. 36 Kawaa gematanon welen eja tosaana toroqen wasin onono mamaga kologito, ii kaaniadeen horon ureen men onongi.

37 “Kaen angi wain gawon toyanon qaa mongama jero, ‘Neenaa merana mono godaqen mubuya me nomaen?’ Kaen jen konoga ii anaa meria wasiro yonoonon keno. 38 Kenoto, wain gawon galeŋ yononon meria iima batugianon kokaen amin moma jegi, ‘Inon mono borosamoyaa toya kolooja. Ayo, mono men qenin komuro wain kasa gawonanon mono ananaa bunaga koloowaa.’

39 “Kaen jen qelanjin men somonon giligi gawon seleengen kemero qegi komuro. 40 Wain gawon toyanon ii moma kan gawon galeŋ ii mono nomaen ama onombaa?”

41 Jiisanon kaen qisin onono kokaen ijogi, “Galeŋ bologa ii mono kondeema japalelen men onombaa ano gawon galeŋ dologa mokolon onoma wain kasa gawona yonoo boronon ambaa. Yononon hona momogowaatiwaa kambananon bakaya tororo munkebuya.” 42 *Jiisanon ii moma kokaen injoro, “Buna Terewaa qaa koi kamban mongen weengogi me qaago,

* 21:42: Ond 118.22-23

‘Miri meme yoŋonoŋ jamo tando moŋ gema qeŋ eeŋ mesaogi raroti, iikanonŋ mono tando kombombaŋa kolooro mokoloogi.

Iikanonŋ riiro mirinonŋ mono gororonŋonŋ kamaanŋ kombaa.

Ponŋonŋ tando ii kuuro jaanananonŋ iinin qabuŋayawo kolooro walinŋonŋkejonŋ?’

⁴³ “Kawaajonŋ kokaenŋ injiowe mobu, Anutunonŋ mono bentotoŋa ii unuama ejemba tuuŋ moŋ onŋono yoŋonoŋ iikawaa gawonŋa megi honŋa saanonŋ koloonŋkebaa. ⁴⁴ Moŋnonŋ tando waŋa iikanonŋ ritatanŋonŋ kamaanŋ qewaati, ii mono selia kotomotowaato, aeŋ tando iikanonŋ joloma tama mombaa qaganonŋ kamaanŋ kombaati, ii mono kuuya qenjanmenjanŋgowaa.”

⁴⁵ Jiisasnonŋ kaenŋ jero moma jigo gawonŋ galenŋ ano Farisii (Kana qaawaa kaparanŋkonŋonŋ) yoŋonoŋ sareqaaya ii moma kania moma asariŋ kokaenŋ jegi, “Ii mono nonoojonŋa jeja.”

⁴⁶ Kawaajonŋ ii meŋ somonŋgowombaajonŋ mogito, ejemba tuuŋ somata yoŋoojonŋ toroko moma amamaagi. Ejemba tuuŋ somata yoŋonoŋ Jiisaswaaajonŋ mogi gejatootoo ejaga kolooro. Kianŋ.

22

Maranŋ lombambaa sareqaa

Luuk 14.15-24

¹ Jiisasnonŋ mombo kanainŋ sareqaanonŋ qaa kokaenŋ jero, ² “Siwewaa bentotoŋa ii kokawaa so kolooja: Kiŋ eja Ponŋonŋ meriaajonŋ maranŋ (agominŋ aoao) lombanŋ arenŋonŋ mozonŋgoro.

³ Mozozonjon welenqequeuruta wasin onoma kokaen jero, 'Niinon ejemba tosaanja maran lombanon kawutiwaajon mojen. Ono mono yonoonon gele kema kawutiwaajon injowu.' Kaen jero kema injogito, ejemba yononon ii moma kawombaajon togon silemale anji.

⁴ "Kawaa gematanon welenqequeuruta tosaanja mombo wasin onoma kokaen jero, 'Ejemba kawutiwaajon jeweti, mono iyonoonon kema kokaen injowu: Mobu, niinon lombambaa nenena mozozongodaborojenja raja. Noo bulmakao ejia ano bulmakao tosaanja unuaginin kelegiawo koloogiti, ii unun on qeragonin iwoi kuuya mono jojorin eja. Ono mono maran lombanon kawu.'

⁵ "Kaen jero kenji ejemba yononon qaa iikawaa geja mende anjito, lolomonin tondu kenji. Tosianon nene gawongianon kenji tosiannon konkororo gawongianon kenji. ⁶ Tosianon kin pombaa welenqequeuruta qelanjin unuama horon ureen onoma unugi komugi. ⁷ Komugi kin pombaa irinja soono manjaqege tuunja wasin onono kema nama borosa meme eja ii kondeema onoma taon mirigia ii kuugi jero.

⁸ "Kawaa gematanon kinjon welenqequeuruta ii kokaen injoro, 'Maran lomban mozozonjonin jojorin rajato, ejemba kawutiwaajon jeweti, iyononon mono kisoronon kakawaa so mende kolooju. ⁹ Kawaaajon ono mono kana aogaranon ano miri sombenja sombenja kanon kema ejemba ii me ii mokolon onombuti, ii mono maran lombanon kawutiwaajon jen kaparan koma kuun onombu.'

¹⁰ “Kaen injjoro welenqequeurutanon mesaon kana en kenngiti, iikanon kema ejemba ii me ii mokolon onongiti, ii korebore horon kululuun onoma kagi. Mende gosin onongi ejemba awaa ano bologa kaanadeen kan maran lomban miri gojoma nene dun liligon ragi. ¹¹ Nene dun liligon ragito, kinon ii injiimambaaon kan iikanon eja mon maran lombambaa maleku taana mende mouroti, ii iiro. ¹² Eja ii iima kokaen ijoro, ‘Alana, gii maran lombambaa malekuya mende mouma kilen nomaembaaon miri koi kawaa uutanon kaja?’ Kaen ijoro eja iikanon qaaya bogoro olon raro.

¹³ *¹³ “Kaen raro kin ponon welenqequeuruta kokaen jen koton onono, ‘Mono eja ii men kana boria somonon seelenge giligi pangamanon kemeba.’ Iikanon laligowuti, iyononon mono saama gigilaan gobugia kigi qaro laligowuya. ¹⁴ Qaa iikawaa so Anutunon ejemba seiseiyanon kawutiwaajon jeroto, afaangoya yononon qaa ii analin moma angon koma kan Anutunon tuun somata meweengon ononoti, mono iyonoo batugianon koubuya.” Kian.

Takis aambaa Jiisas angobato men mug.

Maak 12.13-17; Luuk 20.20-26

¹⁵ Kawaa gematanon Farisii (Kana qaawaa kaparanonkon) yononon kema amin moma Jiisas qisin qaawaa timbinon hororo gbadoon mubombaaon arena angi. ¹⁶ Aren kaen ama gowokouruta ano gawana Herodwaa paati alauruta tosaana wasin onongi Jiisaswaanon

* **22:13:** Mat 8.12; 25.30; Luuk 13.28

kaŋ kokaen qisiŋ jegi, “Boi, giinon eja hona koloojaŋi, nono ii mojon. Giinon ejemba tosaana mende inisosoron tosaana mende sureen onomakejanto, so motoongonon gosin nonomakejan. Kawaajon kuun gongi mende dogon somata mende esuun onomakejanto, Anutuwaanon kana ii qaa honaa so kuma nonomakejan. Giinon Anutuwaanon qaa dindiŋa iikanon uuta ano kamaanqeqeta motoondeen kuuya jeŋ qindiin ama nonomakejan.
¹⁷ Kawaajon qaa koi kawaajon nomaen romongojaŋi, ii jena mobon. Nono Siisa-kimbaajon takis ama iikanon Mooseswaa Kana qaa songiwona me qaago?”

¹⁸ Kaen qisigi arengia qolonmolongoya moma koton kokaen injiŋoro, “Oo uumeleembaa eja leseleya, onjo mono naambaajon qaawaa timbinon ama nombombaajon angobato men nonju?
¹⁹ Saanon takis aambaa moneŋa mon qendeema nongi iimaŋa.” Kaen injiŋoro silwa moneŋ mon men kagi.

²⁰ Kagi kokaen qisiŋ onono, “Morowaa unayaga ano qataga ii koi oogita eja?” ²¹ “Oo ii Siisa-kimbaanona,” kaen meleema jegi. Jegi kokaen injiŋoro, “Kaen kolooro iwoi Siisa-kimbaa unayawo ii mono iwaa buŋa munkebu. Iwoi Anutuwaa unayawo eji, ii mono Anutuwaa buŋa qewu.” ²² Kaen injiŋoro iwaajon mamaga waliŋon mesaon seleenŋen kenŋi. Kian.

Koomunonga waawaataa Jiisas angobato men mug.

Maak 12.18-27; Luuk 20.27-40

23 *Sadusii (Jigo gawombaa kaparaŋkonkon) yoŋonoŋ ‘Komugiti, iyoŋonoŋ mende waabuya,’ jeŋ laligogi. Kambaŋ kanaŋ yoŋonoŋga tosiaŋoŋ Jiisaswaanon kaŋ kokaen qisiŋ muŋ jegi, 24 *‘Boi, Mooseson kokaen jeŋ koton nononota eja, ‘Eja moŋ emba mero merabora mende koloogi komuro kogaŋoŋ saanon maloya meŋ laligon gbili mekoloon muro dataa qa meŋ laligowaa.’ 25 Moba, kambaŋ moŋnoŋ daremuŋ 7 laligogi. Daga mutuyanon emba meŋ laligon gbilia qaa een laligon komuro. Komuro kogaŋoŋ maloya ii mero.

26 “Meŋ laligon komuro koga moŋnoŋ maloya ii mero. Mero kawaa gematanon koga moŋnoŋ emba iikayadeen mero. Kaanondeen kaŋ daremuŋ 7 kuuya yoŋonoŋ emba motoonŋo iikayadeen meŋ gbilia qaa laligon komudaborogi. 27 Komudaborogi konoga malogia ii kaŋagadeen komuro. 28 Giinon ‘Komugiti, iyoŋonoŋ gbilin waabuya,’ jeŋanto, nono ii mende moma laarijon. Moba, eja 7 kuuya ii ororon waabuyagati een, emba motoonŋo ii embagiaga megi laligorotiwaajon ama mono morowaa embiaga koloonaga?”

29 Kaen qisigi Jiisason meleema kokaen injoro, “Ono qaa jeŋ sooju. Uumeleembaa Buŋa Tereya ano Anutuwaa ku-usuŋa mende moma kotojutiwaajon mono jinjaun amakeju. 30 Onanon, koomunonŋa waama kambaŋ iikanon loemba mende koloowuyato, gajoba yoŋonoŋ Siwe gomanon laligojuti kaŋa koloon laligowuya.

* 22:23: Apo 23.8 * 22:24: Dut 25.5

³¹ “Mobu! Komugiti, iyononon gbilin waabuti-waa qaaya Anutunon onjoonon jeroti, onjo ii mono weengogi me qaago? Qaa ii kokaen, ³² *‘Niinon Anutu Aabahambaa Pon, Aisakwaa Pon ano Jeikobwaa Ponga laligon waama laligojen.’ Anutunon koomuya yonoo Pongia qaagoto, laaligo kombomana laligojuti, mono iyonoo Pongiaga laligoja.” ³³ Jiisasnon ejemba tuun somata kaen kuma onono moma walingogi. Kianj.

Jojoban qaa wana woi ii nomaen?

Maak 12.28-34; Luuk 10.25-28

³⁴ Sadusii (Jigo gawombaa kaparankonkon) yononon Jiisas qisin mugi meleema jen sororogoro qaagia bogoroti, ii Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) yononon moma kan ajoroogi. ³⁵ *Yonoononga boi mon Kana qaa tororo moma kotoroti, iinon kan Jiisas timbi ama kokaen qisin muro, ³⁶ “Boi, Mooseswaa Kana qaa utanon naa jojoban qaa ii wana somata kolooja?”

³⁷ *Qisin muro meleeno, “Wana somata ii kokaen, ‘Gii uuga, unaga ano roromongoga jumuna iikanon mono Pon Anutuga jopagon laligowa.’ ³⁸ Iikanon mono jojoban qaa wana ano uuta kolooja. ³⁹ *Jojoban qaa iikawaa alia ii kokaen, ‘Geenga jopagon aonkejani, iikaaniadeen mono ejemba kuuya jopagon onoma laligowa.’ ⁴⁰ Jojoban qaa woi ii mono Mooseswaa Kana qaa ano gejatootoo ejemba yonoonon Buju Tere kuuya iikawaa wanaga kolooja.” Kianj.

* **22:32:** Eks 3.6 * **22:35:** Luuk 10.25-28 * **22:37:** Dut 6.5

* **22:39:** Lew 19.18

Kraist ii kinj Deiwidwaa Poŋa ano gbiliga.

Maak 12.35-37; Luuk 20.41-44

⁴¹ Farisii (Kana qaawaa kaparaŋkonkon) yoŋonoŋ kan ajoroogi Jiisasnoŋ kokaen qisin oŋono, ⁴² “Oŋo Kraistwaajon nomaen moju? Iinoŋ mono morowaa meriaga kolooja?” Kaen qisin oŋono meleema ijogi, “Mono kinj Deiwidwaa gbiliaga kolooja.”

⁴³ Ijogi moma injoro, “Kaen koloojato, nomaen ama Uŋa Toroyanoŋ Deiwid sololooŋ muro iwaa-joŋ ‘Neenaa Poŋna,’ qama kokaen jero,

⁴⁴ *‘Anutunoŋ nama noo Poŋna kokaen ijoro, Giinoŋ mono kan noo boro dindinanon rana niinoŋ kambaŋ biiwianoŋ kereuruga riin riitama haamo ama oŋoma goo kana baaganon oŋoomaŋa.

Kambaŋ ii kan kuuwaatiwaa so mono asamaranoŋ koi raba.’

⁴⁵ Deiwidnoŋ aŋo kaen jen qata ‘Noo Poŋna’ jeja. Poŋna jen mono nomaen ama iwaa gbilia kaanŋadeen koloonaga?”

⁴⁶ Kaen injoro iikawaa kitia moŋnoŋ moŋ meleemambaajon amamaan qaagia bogoro nanŋi. Somaŋa iikanondeen kuuya yoŋonoŋ Jiisas mombo qaa mombaa qisin mubombaajon kokodundun ama mesaogi. Kiaŋ.

23

Uumelembaa selesele laaligowaa galeŋ meme qaa

Maak 12.38-39; Luuk 11.43, 46; 20.45-46

* **22:44:** Ond 110.1

¹ Kamban kanon Jisasnon ejemba tuunleembe ano gowokouruta ii kokaen injjoro, ² “Kana qaawaa boi ano Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) yononon Mooseswaa jinkaron dun raranon rama Kana qaawaa kania ku-usun qaganon kuma onomakeju. ³ Kawaajon qaa kuuya jen koton onomakejuti, ii mono ten kombuto, nanamemengia ii mono mende otaawu. Yononon qaa jegianon jen asarinkejuto, iyangio ii mende otaankeju. Kawaajon mono ii kaanja mende amakebu.

⁴ “Yononon qaaya qaaya jen koton iikawaa qaqaq binawo ii ejemba sawingianon amago angii ii angowombaajon bimooro jarambaran amakejuto, iyangio ii boro susugia melaa monjon ilaan onombombaaajon wosomomia mon mende enkeja.

⁵* “Yononon nanamemengia kuuya ejembanon injiibutiwaajon ama menkeju. Baibel qaa kota (memori jawo) irimun kasa bokisia men somariin asuganon qendeema Bunja momogiaajon awelegon aonkeju. Malekugiaa susuyanon akadamuwaa goubire somasomata men mondonkeju.* ⁶ Yononon jejelombanon dun rara mutuyanon jegenjegen rabombaaajon momakeju ano qamakooli mirinon jaageqeyanon eu rabombaaajon siina momakeju. ⁷ Maaketnon me kananon

* **23:5:** Mat 6.1; Jan 15.38; Dut 6.8 * **23:5:** Baibel memori jawo irimun kasia ii Duteronomi 6.8 qaa iikawaa so oro selianon men palapanjianon me qoi kaanja borogianon somonjon laligogi. Malekugiaa susuyanon akadamuwaa goubire bewesonon men mondon laligogiti, ii Anutuwaaja ejemba hona toon koloogitiwaa aiweseya kolooro.

ejemba injiigi jolongia jewutiwaajon moma ‘Oo somatanana,’ qagia kaan qabutiwaa siija mo-makeju.

⁸ “Yononon kaen amakejuto, motoonggo iinon onoo Boigia kolooro onoo kuuyanon iwaa uumeleen alauruta koloosu. Kawaajon onoo qagia boinana qabutiwaajon mende mobu. ⁹ Motoonggo iinon Mangia koloosa. Iinon Siwe gomanon laligojiwaajon balon eja mombaajon nonoo Manana qa kaen mende qabu. ¹⁰ Kraist motoonggo niinon onoo somatagia koloosen. Kawaajon onoo qagia ‘Somatanana,’ qabutiwaajon mende mobu.

¹¹ * “Kaen qaagoto, onoo batugianon monnon wana koloosi, iinon mono welen qen onoma laligowa. ¹² *Kaen laligowaato, monnon iyanaa uuta men ubaati, Anutunon mono ii men kamaan mubaa. Monnon iyanaa uuta men kamaawaati, Anutunon mono ii men uma mubaa.

Jiisanon Farisii yonoojon qama wanjinjigon ‘Yei!’ jero.

Maak 12.40; Luuk 11.39-42, 44, 52; 20.47

¹³ “Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparanjonkon ejemba! Ono uumeleembaa ejemba seleseleya koloogi lombo qagianon ubaatiwaajon mono qama wanjinjigon ‘Yei!’ jejen. Ejemba Siwewaa bentoton uutanon keububotiwaa naguya koma somongonkeju. Onoangio iikawaa uutanon mende keuju ano tosianon iikawaa uutanon keubombaajon anjuti, ono ii somongon angon

* **23:11:** Mat 20.26-27; Maak 9.35; 10.43-44; Luuk 22.26

* **23:12:** Luuk 14.11; 18.14

koma onomakeju. ¹⁴ Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparanjonkonj ejemba! Ono uumeleembaa ejemba seleseleya koloogi lombo qagianon ubaatiwaajon mono qama wanjinjingon 'Yei!' jejen. Ono malo yonoonon miri iwoi bidaan baagon analin onomakeju ano qabunagia koloowaatiwaajon ama qamakooli koriga koriga qama koolin totogianon qenkeju. Kawaajon Anutunon qaagia jen tegon irona uuta meleeno onoo qagianon ubaa.

¹⁵ "Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparanjonkonj ejemba! Ono uumeleembaa ejemba seleseleya koloogi lombo qagianon ubaatiwaajon mono qama wanjinjingon 'Yei!' jejen. Ono monon Juuda ejemba mon koloowaatiwaajon kaparan koma koweya koweya koton balona balona liligonkeju. Kaen angi monon Juuda ananaa nanamemenon qokotaawaati, ii mono kuma soon mugi gere siawaa bunja koloowaa. Onoangia kaanja qaagoto, indina woi onoangia unuugun kileqileewaa.

¹⁶ "Jaagianon gooro ejemba borogianon men unuamakejuti, lombo onoo qagianon ubaatiwaajon mono qama wanjinjingon 'Yei!' jejen. Ono qaa kokaen jenkeju, 'Monon jiwowon jigowaa qatanon qaaya jojopan qaanon jen kotiiwaati een, iikanon mende kotiiwaato, monon jiwowon jigowaa iwoi goulon memeta iikawaa qatanon jojopan qaaya jewaati een, jojopan qaa iikanon mono somonjon mubaa.'

¹⁷ "Oo jaagoo ejemba nekonja! Iwoi goulon memeta ano jiwowon jigo woi yoroononga naa iwoinon uuta kolooja? Goul yanjo kowoga mende

koloojato, jiwowon jigonon анги iikanon mono ii menj kobooya.

18 “Qaa monj kokaen jenkeju, ‘Monjon alatawaa qata qama qaaya jojopan qanon jen kotiiwaati een, iikanon mende kotiiwaato, monjon nandun mamatewoo alatanon eji, iikawaa qata qama jojopan qaaya jewaati een, jojopan qaa iikanon mono somonjon mubaa.’

19 “Oo jaagoo ejemba! Nandun mamatewoo ano alata yoroononga naa iwoinon uuta kolooya? Nandun yanjo kamaanqeqeta koloojato, alatanon анги iikanon mono nandun menj kobooya. 20 Kawaajon monjon alatawaa qanon qaaya jojopan qanon jen kotiiwaati, iinon alata ano iwoi kuuya alatanon eji, mono iikawaa qanon qaaya jen kotiiwaa.

21 “Monjon jiwowon jigowaa qanon qaaya jojopan qanon jen kotiiwaati, iinon mono jigo iikawaa ano iikanon kotiin laligoji, iwaa qanon qaaya jen kotiiwaa. 22 *Kaanadeen monjon Siwe-waa qanon qaaya jojopan qanon jen kotiiwaati, iinon Anutuwaa jinjon dun ano iikanon raji, iwaa qanon qaaya jen kotiiwaa.

23 * “Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparanjonjon ejemba! Onjo uumeleemba ejemba seleseleya koloogi lombo qagianon ubaatiwajon mono qama wanjinjon ‘Yei!’ jejen. Onjo nembanene kuuya mendeema bakaya 10 iikanon motoonjo Anutuwaa bunja qenkeju. Dane, raki ano kiesopa ii kaanadeen mendeema tenonga motoonjo ii Anutuwaa bunja qenkeju.

* 23:22: Ais 66.1; Mat 5.34 * 23:23: Lew 27.30

Nandun̄ ii tororo amakejuto, Kana qaawaa kota waŋa koi mono ugun̄ mesaon̄keju: Gii ejemba batugianon̄ nanamemen̄ dindinā otaan̄ kian̄komun̄ aon̄ qaa pondan̄ otaan̄ laligowa. Qaa waŋa ii mono kaparan̄ koma otaan̄ laligowu ano qaa melamelaa ii kaan̄agadeen̄ mende ugun̄ mesaowu. ²⁴ Jaagia gooro ejemba borogianon̄ men̄ unuamakejuti, on̄o jengeran̄ apuwo newubotiwaajon̄ apugia saiyanon̄ gosin̄kejuto, oro somata kamel ii tondu gogon̄keju. ²⁵ Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparan̄kon̄kon̄ ejemba! On̄o uumeleembaa ejemba seleseleya koloogi lombo qagianon̄ ubaatiwaajon̄ mono qama wanjin̄jigon̄ ‘Yei!’ jejen̄. On̄o hamo qen̄ aowombaajon̄ qambi ano amanenewaa selia songbama yagon̄kejuto, on̄oan̄giaa dogo otokogia mende galen̄ koma iwoi tondu goron̄gon̄ nepaqepalo an̄gi iikanon̄ uugia saa qero laligoju.

²⁶ “Oo jaagoo eja Kana qaawaajon̄ kaparan̄ komakejan̄i, gii mono wala qambiwaa uuta songbana selianon̄ kaan̄agadeen̄ tataan̄kota koloowaa. ²⁷ *Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparan̄kon̄kon̄ ejemba! On̄o uumeleembaa ejemba seleseleya koloogi lombo qagianon̄ ubaatiwaajon̄ mono qama wanjin̄jigon̄ ‘Yei!’ jejen̄. On̄o qasiriwaa maripoon̄a songbangi taan̄a koloojuti, mono iikawaa so kolooju. Selegianon̄ iimasiin̄siingiawo kaan̄a koloojuto, qasiriwaa uutanon̄ qamo sii ano iwoi arokuukuuyawo eji, iikaan̄an̄on̄ mono on̄oo uugia saa qen̄ eja.

²⁸ “Iikawaa so on̄o kaan̄agadeen̄ ejemba

* **23:27:** Apo 23.3

jaagianon onanon dindiņa tani koloonkejuto, uumeleembaa selesele tani ano qewolonon mono uugia saa qero laligoju.

Bologa memewaa irona

Luuk 11.47-51

²⁹ “Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparanjonkon ejemba! Ono uumeleembaa ejemba seleseleya koloogi lombo qagianon ubaatiwaajon mono qama wanjinjingon ‘Yei!’ jejen. Ono gejatootoo ejemba yonoo qasirinon simen kuun menkeju ano ejemba solanja yonoo jamo kobaa-gia menjerenjonkeju. ³⁰ Kaen ama kokaen jenkeju, ‘Nononon ambosakonana yonoo kambanon laligowonagati een, mono yonowo mende toroqenin gejatootoo ejemba yonoo sagianon mono nonoo qanananon mende unaga.’

³¹ “Kaen jen iikanon ononangio gejatootoo ejemba unugiti, iyonoo esaurugia koloojuti, mono qaa ii nanjon jen dangunu kaanja nanju. ³² Kawaajon ambosakongianon singisonngo kanain angiti, iikawaa so ono mono toroqen kuuya andaborowu.

³³ * “Oo Farisii, ono mono qato melaa kaanja kolooju. Anutunon qaagia jen tegoro gere sianon kemebubotiwajon mono nomaen umburatin kembuyaga? Ii mono amamaawuya. ³⁴ Kawaajon mono mobu, niinon gejatootoo ano momakooto ejemba ano Kana qaawaa boi wasin onombe onoonon kawuya. Kagi yonoononga tosaanja ii unugi komuwuya ano tosaanja maripoonon

* **23:33:** Mat 3.7; 12.34; Luuk 3.7

unuwuya. Tosaana qamakooli mirigianon oro-raan onoma qaagia jen tegon oolinon onootin konjoma onongi taona taona kanon kemakebuya.

³⁵ **“Eja solana Aabelwaa sayanon kamaaro iikanona kanain unun kouma laligon Zekaraia jiwowon jigo kowoga ano siimolon alata yoroo batugaranon qegi saya kamaaro iikanon tegoro. Ejemba solana yonoo sagia balonon molaan laligogiti, sa kuuya iikawaa irona mono onoo qagianon ubaa. ³⁶ Niinon qaa hona mon kokaen injiowe mobu: Sagiaa irona kuuya ii mono ejemba kete laligojuti, mono onoo qagianon uro Anutunon irona meleema onono mobuya.”*

Jiisanon Jerusalem kanageso jopagon onono.

Luuk 13.34-35

³⁷ Jiisanon jero, “Oo Jerusalem Jerusalem, ono gejatootoo ejemba unugi komugi Anutunon ejemba wasin onono onoonon kankejuti, ii jamonon unugi komunkeju. Kuru nemunanon meraboraana engana baatanon ama kojojon onomakeji, niinon mono iikawaa so kambaana kambaana goo kanagesouruga kotama kololon onomambajaan moma laligoweto, ono ii togon laligon kougi. ³⁸ *Mobu, Anutunon mono jigo mirigia gema qero saoyagadeen ewaa.

³⁹ **“Kaen ewaato, niinon kokaen injiowe mobu, Ono nii mombo mende niibuya. Kanagen kambaan mon kan kuuro iikanon niima kokaen jewuya, ‘Pombaa qatanon kan nononji, Anutunon mono ii kotuegon muba.’ Kian.”*

* 23:35: Jen 4.8; 2 Hist 24.20-21

* 23:38: Jer 22.5

* 23:39:

24

Jiwowon jigonon kondemondeen koloowaa.

Maak 13.1-2; Luuk 21.5-6

¹ Jiisasnon jiwowon jigo mesaon kamaaro gowokourutanon iwaanon kan jiwowon jigowaa toton uutanon miri ragiti, ii Jiisas qendeema mugi. ² Qendeema mugi meleema kokaen injjoro, “Miri kuuya ii saanon injijuto, niinon qaa hona mon kokaen injjowe mobu: Ii mono kondeengi miriwaa jamo mon ii jamo mombaa qaganon mende ewaato, qeqelala saoyagadeen ewaa.” Kian.

Kakasilili ano sisiwerowero koloowaa.

Maak 13.3-13; Luuk 21.7-19

³ Jiisasnon Oil gere baananon kema raro gowokourutanon iyangia siri iwaanon kan kokaen qisin mugi, “Boi, qaa jejanji, iikawaa hona mono naa kambanon asugiwaa ano giinon kana balombaa kambana tegomambaajon ambaati, iikawaa aiweseyanon mono nomaen asugiwaa? Ii saanon ninijowa.”

⁴ Kaen qisin mugi meleema kokaen jero: “Monon anjomokolon ano jinjaun kembubotiwaaajon mono galengia men laligowu. ⁵ Ejemba mamaganon asugin noo qananon kokaen jewuya, ‘Niinon Hamoqeqe Toya Kraist koloojen.’ Kaen jen ejemba mamaga tiligon onombuya. ⁶ Ono manjawaa bujuya ano otona koloon kema karo momakebuya. Ii moma jenengia orowobotiwaaajon mono galengia mewu. Iwoi kaanja ii waladeen

koloowaatiwaa jejetaga. Ii koloowaato, balombaa kambaŋaŋonŋo mono iikanondeeŋ uulaŋawo mende tegowaa.

⁷ “Kantri moŋŋonŋo kantri moŋ unjuwombaajon waabuya. Ejemba tuuŋ moŋŋonŋo tuuŋ moŋ yoŋowo aronŋ qeŋ aowombaajon waabuya. Gomaŋa gomaŋa kanonŋ bodia bodia koloowaa ano naŋ somasomata ii qonjoma meŋ namo meleeno kemenkebaa. ⁸ Iwoi kuuya ii emba korowononŋ masu kanaiŋ unjuŋkejiwaa so. Balombaa kambaŋaŋonŋo mono iikawaa so kanaiŋ tegomambaajon ambaa.

⁹ *⁹“Kaenŋ ambaato, kambaŋ kanonŋ tosiaŋonŋ onŋo uugia meleengitiwaaajon ama gawman yoŋoo borononŋ onŋoonŋi siimbobolo ama onŋoma unjuŋi komuwuya. Kantri kuuya yoŋononŋ noojoŋa ama kazi ama onŋomakebu. ¹⁰ Kambaŋ kanonŋ mamaganonŋ momalaarigia mesaonŋ anŋononŋ meŋ kazi ama aowuya. ¹¹ Gejatootoo ejemba takapolakaya mamaganonŋ asuginŋ ejemba mamaga kilikalu meŋ onŋonŋi jinjaunŋ qeŋ kemakebuya.

¹² “Jeulalanŋ Toyanonŋ seiŋ ejemba galenŋ koma onŋombaatiwaaajon ama uumeleenŋ ejemba seiseiya yoŋoo uugianonŋ olomooro uujopagianonŋ looriŋ zololonŋowaa. ¹³ *¹³ Moŋŋonŋ kaparaŋ koma kotiinŋ bonŋ qeŋ nama laligoro balombaa kambaŋaŋonŋ tegowaati, iinonŋ mono oyaŋboyaŋ buŋa qeŋ aowaa. ¹⁴ Anutuwaa bentotoŋaa Oligaa Buŋa koi mono waladeenŋ namowaa kantria kantria kuuya kanonŋ jeŋ seiŋi kanageso so naŋgonanŋo

* ^{24:9:} Mat 10.22 * ^{24:13:} Mat 10.22

qaaya mogigo balombaa kambaŋanonŋ iikawaa gematanonŋ tegowaa. Kianŋ.

Jerusalem sitiwaa kondemondeen uuduudu-uyawo

Maak 13.14-23; Luuk 21.20-24

¹⁵ **“Gejatootoo eja Danielnonŋ kondemondeen uuduuduyawo kawaa qaaya jerota eja. Qaa iikawaa so toŋianonŋ kaŋ kondemondeen ano iwoi anŋonjorayawo ii jiwowonŋ jigo toroyanonŋ anŋi nano iibuti, qaa koi weŋgowagati, iinonŋ mono saanonŋ geja ama moma kotowa. ¹⁶ Kambaŋ iikanonŋ Judia prowinsnonŋ laligowuti, onononŋ mono misinŋonŋ horonŋ baanŋanonŋ kembu. ¹⁷ *Miri kosianonŋ sombenonŋ laligowaati, iinonŋ mono kamaanŋ geso iwoiya memambaajonŋ miri uutanonŋ mende uba. ¹⁸ Gawononŋ kema laligowaati, iinonŋ mono kaanagadeenŋ malekuya memambaajonŋ eleema mirinonŋ mende kamba.*

¹⁹ *“Yei! Emba korowo ano merabora ajunonŋ yonononŋ kambaŋ iikanonŋ nomaenŋ uulaŋawo kembuya? ²⁰ Kawaaajonŋ iwoi ii koŋuru me Sabat kendombaa kambaŋanonŋ mende koloowaatiwaa-
jonŋ mono qama koolinŋkebu.*

²¹ **“Ii kokaembaajonŋ: Kambaŋ iikanonŋ kakasililinŋ jekania booronŋgoya koloowaa. Kakasililinŋ soya kaanŋa ii wala eenanonŋ kambaŋ monŋenŋ mende koloonŋ ero. Anutanonŋ iwoi kuuya mokoloroti, kambaŋ iikanondeenŋ kanainŋ kambaŋ kokanonŋ laligonŋ kouma kambaŋ biiwianonŋ monŋ mende kolooro. Wala eenanonŋ*

* **24:15:** Dan 9.27; 11.31; 12.11 * **24:17:** Luuk 17.31 * **24:21:** Dan 12.1; Ais 7.14

mende kolooro ano kanagen kambaŋ moŋŋon mombo mende koloowaa. Kawaajon mono qama koolin laligowu. ²² Poŋŋon kokojinjin kambaŋ ii mende meŋ torinagati een, ejemba kuuyanon mono tiwilaadaborowuyagato, ejemba iyaŋaajon meweŋgon ononoti, iyoŋoojon ama ween iikawaa jaŋgoya ii meŋ toriwaa.

²³ “Kambaŋ iikanon kokaen jewuya, ‘Mobu! Kraistnon koi laligoja,’ me ‘Iibu! Hamoqeqe Toyanon endu nanja.’ Moŋŋon kaen jewaati een, ii mono mende moma laariwu. ²⁴ Ii kokaembaajon: Hamoqeqe toya qolonmolongoya ano gejatootoo ejemba takapolakaya asugin angoletto ano aiwese somasomata megi letombuya. Kaen letongi Anutunon ejemba iyaŋaajon meweŋgon ononoti, ii kaanagadeen enkalolon meŋ onombutiwaajon anjobato meŋ kaparan kongi jinjaun qewubo. Ono galengia awaagadeen meŋ aon laligogi ii amamaawuya. ²⁵ Mobu! Niinon iwoi kuuya ii mende kolooro waladeen injowe modaboroju.

Siwe gomambaa Eja honanon asugiwaa.

Maak 13.24-27; Luuk 21.25-28

²⁶ *“Kawaajon ‘Hamoqeqe Toyanon balon qararanonkononon laligoja,’ kaen jegi mobuti een, iikanon mono mende kembu. Me ‘Mobu! Kraistnon miri kawaa utanon asugin raja,’ kaen injijogi ii mende moma laariwu. ²⁷ Ii kokaembaajon: Siwe gomambaa Eja honanon mombo kawaati, kambaŋ ii mono oobiliwaa so kokaen koloowaa: Ii ween koukoutanonga pilitik bilisik ama leegen ween kemekemetanon

* **24:26:** Luuk 17.23-24

sokoma asarin keno iijonji, iinonj mono iikawaa so asugiwaa.

28 **“Oro gisaganonj mongenj ewaati, mambonkarara yonononj iikanonj horonj ajoroonkejuti, mono iikawaa so koloowaa.”* Kian

Siwe gomambaa Eja honanonj asugiwaa.

Maak 13.24-27; Luuk 21.25-28

29 **“Konajilinj kamban iikanonj tegoro iikanondeen*

weenj jaayanonj injan kono koinonj umun kombaa.

Senjelao yonononj sombinonga tegonj kamaawuya ano

sombinonj utugoro iikawaa ilawoilaya ii rargia mesaonj enkalolonj anji soowaa.

30 **Kamban iikanonj Siwe gomambaa Eja honaa aiweseyanonj sombinonj asugiro iibuya. Kamban iikanonj namowaa kanageso kuuya yonononj jinjenj qama saabuya. Saama Siwe gomambaa Eja hona iinonj sombimbaa koosu qaganonj karo iibuya. Ku-usunja somatanonj sakondindinawo asuganonj asugiro asamararanga iibuya.* 31 *Karo iigi romonj qaita monj uugi otonja kotakota mogi Siwe gajobauruta wasin onono yonononj ejemba Anutunonj iyanajonj meweengonj ononoti, ii balonj goraaya teete eugenj emugenj iikanonja kopepereen onoma unuambuya. Kian*

Noronj gerewaa sareqaa

Maak 13.28-31; Luuk 21.29-33

* **24:28:** Luuk 17.37 * **24:29:** Ais 13.10; 34.4; Eze 32.7; Joel 2.10, 31; 3.15; Ais 6.12-13 * **24:30:** Dan 7.13; Zek 12.10-14; Ais 1.7

³² “Ono noron gere iima tania romonon sare-qaa koi mobu. Borianon apuyawo kolooro sengia longogi ii iima moma kokaen jenkeju, ‘Ween kambaṅa mono dodowija.’ ³³ Ononon kaanjadeen aiwese iikawaa so asugiro iima moma asarin kania kokaen jewu, ‘Jiisanon mono nagonon dodowija.’

³⁴ “Niinon qaa honṅa mon kokaen injiowe mobu: Ejemba koi kete namonon laligojuti, iyononon mende komugi iwoi kuuya jejenṅi, ii mono iyonoo laaligo kambanṅanon koloowaa. ³⁵ Sombin namonon goron qewaoto, noo Buṅa qaananon mono kamban monon mende aliwaa. Kianṅ.

Jiisas kawaatiwaa kambaṅa ii monon mende moja.

Maak 13.32-37; Luuk 17.26-30, 34-36

³⁶ “Siwe gomambaa Eja honṅanon kawaato, naa kambanon kan kuuwaati, iikawaa weenṅa me aua kambaṅa ii monon mon mende moja. Siwe gajobanon ii mende moju. Anutuwaa Merianon kaanagadeen ii mende moja. Amanon anodeen ii moja. ³⁷ *Wala eenanon Noowaa kambanṅanon ejembanon laaligogia qemasolgen qaganon laligon men kileegiti, iikawaa so mono Siwe gomambaa Eja honṅanon mombo kawaatiwaa kambanṅanon koloowaa.

³⁸ “Apu gboulu somatanon mende karo waladeen iikanon ejemba nene lomban ama apu kotiga nen embaqemba sewanṅaṅon anṅi kema karo agiminon aon laligogi. Nanamemen kaen ama men qemasolgen laligogi Noonanon wanṅo

* **24:37:** Jen 6.5-8

uutanonj uroti, weenj iikanonj tegoro. ³⁹ *Tegoro naa iwoi koloowaati, ii mende mogi apu gboulu somatanonj kanj jinonja qaa tiwilaanj onono. Kanagenj Siwe gomambaa Eja honanonj mombo kawaati, kambanj iikanonj ejembanonj kaanjiadeen qemasologenj ama laligonj tiwilaawuya.

⁴⁰ “Kambanj iikanonj eja woi gawononj laligori yoroononja monj menj monj mesaowuya.

⁴¹ Kaanjiadeen emba woi tawenj orasinj rabaoti, iyoroononja monj menj monj mesaowuya.

⁴² “Ponnonj kawaatiwaa kambanja me auaya mende mojutiwaajonj mono ugbiligbili laligowu.

⁴³ *Gbili laligowombaa qaa koi mono moma kotowu: Gomantiinanonj kikekakasililinj ejanonj naa kambanonj me auanonj kawaati, miri toyanonj ii monagati eenj, iinonj mono gbili rama miria awaagadeenj galej mero qosoma umambaaajonj amamaawaa. ⁴⁴ Onjo ‘Siwe gomambaa Eja honanonj kambanj kokanonj mende koubaa,’ jen romonngogi iinonj mono kambanj iikanondeenj koubaa. Kianj.

Gawonj ejanonj silemale laligonj tiwilaaro.

Luuk 12.41-48

⁴⁵ “Kaenj kolooro gawonj meme ejemba batugianonj morononj tirinj kotonj tosaanja unjuuguja? Tosianonj zololonjonj gawonj mesaogi monjonj momakooto awaawaa qaganonj kaparanj koma pondanj menkeji, iinonj mono simbawonjowo kolooja. Miri toyanonj nanamemenja gosinj iima mongenj kema miriaa ilawoilaya ii borianonj ano galenja koloojaa. Galenja koloonj welenjeqeuruta ijorotiwaa so kalanj koma kambanj dindinanonj

* **24:39:** Jen 7.6-24 * **24:43:** Luuk 12.39-40

unaguinjkebaa. ⁴⁶ Kaen kalan koma onoma laligoro toyanon eleema kan iikaan iima ‘Mono simbawonawo koloojan!’ jewaa.

⁴⁷ “Niinon qaa hona mon kokaen injjowe mobu: Toyanon ‘Mono simbawonawo koloojan!’ jen esuhinaya kuuyaa galenja kuun mubaa. ⁴⁸ Kuun mubaato, gawon meme bibilokoya iinon uutanon romonjon kokaen jewaati een, ‘Ponaa kaka kabananon mono koriga eja.’ ⁴⁹ Kaen jen kanain gawon meme ejembauruta unun ureen aon jejelomban ama aison apu kotiga nen uuta sooro enkalolon silemale koloon laligowaa.

⁵⁰ “Kaen laligon kaban monon ponja koubaatiwaajon mende mambombaati, mono iikanondeen koubaa. Kambambaajon imowamo ulumbulun laligoro mono aua iikanondeen kouma ⁵¹ qen japalelen men mun jen kotooro uumelembaa ejemba seleseleya kaanja gere sianon kemen siimbobolo mobaa. Kaen moma saama gigilaan gobugia kigi qaro laligowuya.” Kian.

25

Emba saran 10 yonoo sareqaa

¹ *Jiisasnon jero, “Mombo kamanati, kaban iikanon Siwewaa bentotonja ii kokaen koloowaa: Maran lomban kabananon emba saran jumuna ten yononon ‘Eja bunawo aitongowonja,’ jen kiwagia men kananon kengi. ² Yonoononja 5 ii momakootogiawo koloogito, tosaanja 5 ii nekonja. ³ Nekonja yononon kiwagia megito,

* 25:1: Luuk 12.35

gere (koinsare) kelega* mende menj kenji.

⁴ Momakootogiawo yononon kiwagia ano koinsare kele kaarogia kaanagadeen menj kenji.

⁵ Kenji eja bujanon uulanawo mende karo mambonji kamban korirotiwaajon kuuya yonoo jaalologia bombon mero usugon gaon egi.

⁶ “Gaon egito, gomantiina biiwianon monon romun qero qa kokaen mogi, ‘Mobu, eja bujanon mono kaja-oo! Mono iwaanon kema aitongowu.’

⁷ Qa ii moma emba saran ten ii kuuyanon waama kiwagia menj meagon ootirigi. ⁸ Ootirigi nekonja yononon emba momakootogiawo yononon kan kokaen jegi, ‘Nonoonon kiwa bogojiwaajon ononon mono koinsare kelega tosia nonombu.’

⁹ “Kaen jegi momakootogiawo yononon meleema kokaen jegi, ‘Qaago! Ii onjo ano nono mende sokoma nonombaa. Kawaajon mono sii mirinon kema onoangiaa koinsare kelegia sewanja mewu.’

¹⁰ “Kaen jegito, yononon koinsare kelega sewanja mewombaajon kema kananon laligogi eja bujanon mono iikanondeen kouro. Emba saran jojorin nangiti, iyononon kema iwo aitongon maran lomban miri uutanon ugi nagu konji. ¹¹ *Emba saran stuanon kengiti, iyononon kaanagadeen kanagen kouma nagu qen kokaen qagi, ‘Pon Pon, mono nagu metaama nonomba!’

* **25:3:** Gere (koinsare) kelega ii oil gerewaa kota mujugogi kelega ii kolooro. Goman tiiro gere susuyanon opo kokosiin kele iikanon qendugon kiwa ootirin kananon kenji 15 minitwaa so jero. Kawaa gematanon gere ii een bubu giliwubotiwaajon ii mombo oil gere kelenon qendugogi. * **25:11:** Luuk 13.25

¹² “Kaen qagito, kokaen meleema jero, ‘Qaago! Nii onjo mende moma onjonjen. Qaa ii honjaga injijojen.’ ¹³ Jiisasnon sareqaa kaen jen gowokouruta ii qaa kokaen injjoro, “Onjo nii kamambaa kambaŋa me auaya mende mojutiiwaajon mono uugbiligbili laligowu.” Kian.

Monen esu galen konjitiwaa sareqaa.

Luuk 19.11-27

¹⁴ * “Mono sareqaa kokawaa so koloowaa: Eja monj gomaŋa mesaon koriganon kantri monjen kemambaajon moma welenqeuruta onjono kagi monen esuhinaya galen koma onjombutiwaajon jen koton onjoma borogianon ano. ¹⁵ Gawon memegia gosin honj dawi koloowaatiwaa so moma gawon meme eja mombaajon monen esu 5 (Kina 20,000) mun mon monen esu woi (Kina 8,000) mun mon motoonjo (Kina 4,000) muro. Kaen galen kombutiwaajon mendeema onjoma onjomesaon keno.

¹⁶ “Eja esu 5 (Kina 20,000) meroti, iinon iikanondeen kema konkororo gawon mero monen seirosu esu 5 mombo mero. ¹⁷ Kaanjadeen esu woi (Kina 8,000) meroti, iinon kema konkororo gawon mero monen seirosu esu woi mombo mero.

¹⁸ “Kaen merito, eja monen esu motoonjo (Kina 4,000) meroti, iinon mono mesaon kema balon oson eja ponjaa monenja ron koma mesangoro. ¹⁹ Kambaŋ koriga tegoro welenqeqe yonoo eja

* **25:14:** Luuk 19.11-27

pongianonj eleema kanj ‘Gawonj megitiwaa sundugia moma gosimana,’ jenj koma horonj onono kagi.

²⁰ “Kaenj kagi eja esu 5 (Kina 20,000) meroti, iinonj jaayanonj kouma esu 5 mombo toroqenj menj kanj kokaenj ijoro, ‘Somatana moba, giinonj monenj esu 5 nonati, niinonj iikawaa konkororoya mewe seiro esu 5 mombo kolooro menj kajenj.’

²¹ “Kaenj ijoro eja ponjanonj kokaenj meleema muro, ‘Ii awaa. Gii gawonj meme eja awaga membiri-qembiriga qaa. Gii iwoi afaanja menj ii kaparanj koma galenj koma laligona seiro. Kawaa-jonj niinonj iwoi mamaga goo boroganonj ambe iikawaa galenaga laligowa. Saanonj kanj eja ponja noo miri utanonj kouma motoonj korisoro ama laligowonja.’ ²² Eja Kina esu woi (Kina 8,000) meroti, iinonj kaanjadeenj kouma kokaenj ijoro, ‘Somatana moba, giinonj monenj esu woi nonati, niinonj iikawaa konkororoya mewe seiro esu woi mombo kolooro menj kajenj.’

²³ “Kaenj ijoro eja ponjanonj kokaenj meleema muro, ‘Ii awaa. Gii gawonj meme eja awaga membiri-qembiriga qaa. Gii iwoi afaanja menj ii kaparanj koma galenj koma laligona seiro. Kawaa-jonj niinonj iwoi mamaga goo boroganonj ambe iikawaa galenaga laligowa. Saanonj kanj eja ponja noo miri utanonj kouma motoonj korisoro ama laligowonja.’

²⁴ “Kawaa gematanonj eja monenj esu motoonjgo (Kina 4,000) meroti, iinonj kouma kokaenj ijoro, ‘Somatana moba, niinonj kaniaga kokaenj moma

yagowe: Eja Poŋnanonj mono eja kotakota geri-awo kolooja. Geenjo nene kota mende qosoma kororoona iikanonj mono kilenj hoŋa soononj kotonj memambaajonj momakejanj. Dumunj kota mende osona kemero iikanonj mono kilenj hoŋa menj kululumambaajonj momakejanj.

²⁵ “Kaenj moma yagonj keena moma kema goo monenj esuga ii namononj mesanjoowe ero. Iiba, monenj esu nonati, iikayadeenj mono tororo koi.’

²⁶ Kaenj ijonj ii muroto, eja poŋnanonj meleema kokaenj jenj muro, ‘Gii injarere koloonj welenjeqe bologa koloojanj! Gii kania na moma yagona: Neeno nene kota mende qosoma kororoowe iikanonj mono kilenj hoŋa soononj kotonj memambaajonj momakejenj. Neeno dumunj kota mende osowe kemero iikanonj kilenj hoŋa menj kululumambaajonj momakejenj. Noo tanina kaanja moma yagonjo mono naambaajonj ama soonj laligona?’

²⁷ “Gii noononj monenj ii benknonj ana sokonaga. Benknonj ana somariiro eleema kaweti, kambanjanj kokanonj ii saanonj susuyawo mewenaga.’

²⁸ Toroŋenj tosaanja ii injjoro, ‘Onjo mono qezenj injarere eja kokawaa monenj esuya ii wama monj esu 10 mokoloroti, mono ii mubu.’

²⁹ *“Sareqaa kokawaa kania ii kokaenj: Daenjo yonoononj iwoi eji, kuuya iyonoojonj mono toroŋenjo onjoŋgi seiro kelemalelenj enj onjombaa. Kaenjo seiwaato, mombaanonj iwoi monj mende eji, iwaanonj iwoi ii mono kaanagadeenjo wanjo eenj

* **25:29:** Mat 13.12; Maak 4.25; Luuk 8.18

toontoon laligowaa. ³⁰ *Ayo, welenqege eja omaya gawonaa hona qaa ii mono seleenjen hagogi pangamanon kemeba. Iikanon kemen saama gigilaan gubugia kigi qaro laligowuya.” Kian.

Jenteegowaa kambaŋ somatanon kokaen koloowaa:

³¹ *“Siwe gomambaa Eja honanon nama Siwe gajoba kuuya unuama motoon kawuti, kambaŋ iikanon Siwewaa asamararanon asugiro iinon Kin Pombaa jinƙaron duŋon rabaa. ³² Rama jero namowaa ejemba tuuŋ kuuya men kululuuŋ ononŋi iwaa jaanon asugiwuya. Asugigi lama galejanon lamauruta meme (nonin) yonoononŋa gosin mendeema ononji, iikawaa so ii mendenqendeen ama onombaa. ³³ Ii ama onoma jero lama ii boro dindinanon ano meme (nonin) ii qanianon ama onombuya.

³⁴ “Kaen ama ononŋi Kin Poŋnon boro dindinanon nambuti, ii kokaen injowaa, ‘Noo Amananon kotuegon onono laligogiti, ono mono kawu. Ama Anutunananon goman kuuya mokolon ononoti, kambaŋ iikanondeen mono bentoton onooŋon mozozonŋon merota jojorin en kouji, ono mono kan ii buŋa qen aon laligowu.

³⁵ “Ii kokaembaaŋon jejen: Niinon nembanene-naa komuŋ laligowe ono neneya noma laligogi. Niinon apuwaajon qenjen qen laligowe ono apu noma laligogi. Niinon waba kolon laligowe ono koma horon nonŋi mirigianon uma laligowe.

* **25:30:** Mat 8.12; 22.13; Luuk 13.28 * **25:31:** Mat 16.27; 19.28

³⁶ Niinonj sele esunaajonj amamaanj laligowe onjo opo kerenj noma laligogi. Niinonj ji niro laligowe onjo galenj koma noma laligogi. Niinonj kapuare mirinonj laligowe onjo nii niibombaajonj iikanonj kanj laligogi.’

³⁷ “Kaenjinjoro ejemba solanjanj yonononj kokaen meleema munj jewuya, ‘Ponj, gii mono naa kambanonj nembanenegaajonj komuna giima guagin laligoninj? Mono naa kambanonj apuwaajonj qenjenj qen laligona giima apu goma laligoninj?’

³⁸ Mono naa kambanonj wabaga laligona giima koma horonj goninj mirinananonj una laligoninj? Mono naa kambanonj sele esugaajonj amamaan laligona giima opo kerenj goma laligoninj?

³⁹ “Mono naa kambanonj ji giro ena giima me kapuare mirinonj laligona moma gii giibombaajonj goononj kanj laligoninj?’ ⁴⁰ Kaenj jegi Kinj Ponjonj meleema kokaenjinjowaa, ‘Niinonj qaa honjanj monj kokaenjinjowe mobu: Onjo neenaa uumeleenj alauruna kamaanjeqeta koi yonoononjanj mombaajonj iwoi monj anjiti, ii kuya mono nii ama noma laligogi.’

⁴¹ “Kaenjenj kawaa gematanonj boro qanianonj nambuti, iyonoononj meleema kokaenjinjowaa, ‘Manjanonj qasuaanjanj onono laligogiti, onjo mono nomesaonjanj togowu. Gere sia tetegoya qaa jen ubaati, mono iikanonj kema kemebu. Anutunonjanj ii Kilenjaa Toya ano iwaa gajobauruta yonoojonjanj mozozonjonjanj merota jojorinjanj enj kouja. ⁴² Ii kokaembambaajonjanjinjojen: Niinonjanj nembanenenaana komunjanj laligowe onjo neneyanjanj mende noma laligogi. Niinonjanj apuwaajonjanj qenjenjanj qen laligowe onjo apu mende noma laligogi.’

43 “Niinonj waba koloonj laligowe onjo mende koma horonj nonji mirigianonj mende uma laligowe. Niinonj sele esunaajonj amamaanj laligowe onjo opo kerej mende noma laligogi. Niinonj ji niro ewe ano kapuare mirinonj laligoweto, onjo nii niibombaajonj iikanonj mende kanj laligogi.’

44 “Kaenj injjoro yonjononj kaanagadeenj meleema munj kokaenj jewuya, ‘Ponj, gii mono naa kambanonj nembanenegaajonj komuna me apuwaajonj qenjenj qenj laligona me wabaga laligona me sele esugaajonj amamaanj laligona me ji giro ena me kapuare mirinonj laligona nono gii mende welenj qenj goma laligoninj?’

45 “Kaenj jegi meleema kokaenj injjowaa, ‘Niinonj qaa honja kokaenj injjowe mobu: Onjo uumeleenj alauruna kamaanqeqeta koi yonoononga mombaajonj iwoi monj mende anjiti, ii kuuya mono nii mende ama noma laligogi kolooja.’

46 * “Kaenj injjoro ironja meleema onono qagianonj uro hagonj onono kemenj siimbobolo kambanjan tetegoya qaa moma laligonj ubuya. Kaenj laligonj ubuyato, solanja yonjononj oyanboyanjan laaligo ii kambanjan tetegoya qaa laligonj uma laligowuya.” Kianj.

26

Jiisas qeninj komuwaatiwaa anjonanjan anji.

Maak 14.1-2; Luuk 22.1-2; Jon 11.45-53

¹ Jiisasnonj qaa kuuya ii jedaboronj gowokouruta kokaenj injjoro, ² * “Weenj woi tegorogo pa-

* 25:46: Dan 12.2 * 26:2: Eks 12.1-27

sowa kendorŋa kaŋ kuuwaa.* Oŋo ii saanonŋ moju. Kaŋ kuuro Siwe gomambaa Eja honŋa ii waba gawman yonŋoo borogianonŋ anŋi maripoononŋ qegi komuwaa.”

³ Kambanŋ kanonŋ jigo gawonŋ galeŋ ano kantriwaa jotamemeya yonŋononŋ ajoroonŋ jigo gawonŋ galeŋ waŋa qata Kaiafas iwaa jinŋkaronŋ mirianonŋ ragi. ⁴ Kanonŋ rama nomaenŋ mondoninŋ Jiisas olonŋ meŋ qegi komunagati, iikawaa kania monŋgama gosigi. ⁵ Monŋgama gosinŋ kokaenŋ jegi, “Ejemba irinŋgia soono kareŋa kareŋa aowubotiwaajonŋ ii korisoro kendorŋ kambanŋanonŋ ambombaajonŋ amamaawonŋa.” Kianŋ.

Emba monŋonŋ Jiisas apu unŋkoowagawononŋ moriro.

Maak 14.3-9; Jon 12.1-8

⁶ Jiisasonŋ Betani gomanonŋ laligonŋ Saimon monŋ manimbaya meŋ solanŋaniroti, iwaa mirinonŋ uma raro. ⁷ *Iikanonŋ nene neŋ raro emba monŋonŋ jamo kaaro monŋ meŋ iwaanonŋ karo. Kaaro ii lalu lanŋonŋawo qata alabasta iikanonŋ memetaga. Ii apu unŋkoowagawo iikanonŋ saa qegetaga. Iinonŋ ii sewanŋa somatanonŋ meŋ kaŋ apuya Jiisaswaa wanŋanonŋ qibibirinŋ moriro.

⁸ Moriro gowokourutanonŋ ii iima uugia boliro kokaenŋ jegi, “Ii mono naambaajonŋ kaenŋ tiwilaaja? ⁹ Apu kelegawo ii sewanŋa mewutiwaajonŋ ano moneŋ uuta kolooro ii ejemba wanaya onŋono sokonaga.”

* **26:2:** Pasowa ii Kianŋkomu kendorŋ. Qaa iikawaa kania ii Niniima koboonŋ nunuuguro. Eksodus 12.15 * **26:7:** Luuk 7.37-38

¹⁰ Jiisasnoŋ uumomogia ii iima kotoŋ kokaen injjoro, “Emba kokawaa uuta ii mono naambaajon meŋ boliju? Iinoŋ sili awaa ama sororogon nono sokonja. ¹¹ *Ejemba wanaya ii kambaŋa kambaŋa batugianon laligowuto, niinoŋ oŋoo batugianon kambaŋ so mende laligomaŋa.

¹² Niinoŋ komuwe roŋ koma nombutiwaajon ama kelenon selena nomorija. ¹³ Niinoŋ qaa hoŋa moŋ kokaen injjowe mobu: Oligaa Buŋa koi kantri kanon me kanon jeŋ seigi kemaati, iikanon emba koi kanon iwoi ama nonji, iikawaa bujuya kaangadeen jegi seiro iwaajon romonŋon laligowuya.” Kiaŋ.

Juudasnoŋ Jiisas memelolo meŋ mumambaajon uumotooŋgo ano.

Maak 14.10-11; Luuk 22.3-6

¹⁴ Kambaŋ kanon gowokouruta ¹² yoŋoonoŋga moŋ qata Juudas Iskariot iinoŋ jigo gawon galen yoŋoonon kema ¹⁵ *kokaen qisin oŋono, “Niinoŋ Jiisas memelolo meŋ muŋ borogianon ambe oŋonon naa tawaga nombuya?” Qisin oŋono silwa moneŋ kota 30 weeŋon borianon aŋgi. ¹⁶ Aua iikanondeen kanaiŋ Jiisas kambaŋ moŋgen memelolo meŋ mumambaa kana moma moŋgama kokobimbiŋ koma laligoro. Kiaŋ.

Jiisasnoŋ gowoko yoŋowo Pasowa lama negi.

Maak 14.12-21; Luuk 22.7-13, 21-23; Jon 13.21-

30

¹⁷ Bered yiiŋstya qaa iikawaa kendoŋ weeŋ mutuyanon (Sikunenenon) gowoko woi yoronon

* **26:11:** Dut 15.11 * **26:15:** Zek 11.12

Jiisaswaanon kan kokaen qisin muri, “Boi, nono miri dakanon kema pasowa lama mozononon goni newaga? Ainga nomaen eja?”

¹⁸ Qisin muri kokaen meleeno, “Oro Jerusalem sitinon uma eja mon mojeni, ii mokolon kokaen ijowao, ‘Boinon jeja: Noo kambananon mono[†] dodowija. Niinon goo mirinon kan gowokouruna yonowo Pasowa lama newona.” ¹⁹ Gowoko yoronon Jiisasnon jen koton oronoti, iikawaa so otaan Pasowa lama mozononori.

²⁰ Mare kolooro goman tiiro Jiisasnon gowokouruta 12 yonowo miri iikanon kouma uma dun kosianon rama nene mendeema negi. ²¹ Nene nen nen rama Jiisasnon kokaen injoro, “Niinon qaa hona mon kokaen injowe mobu: Onoononga mononon mono memelolo men nombaa.” ²² Kaen injoro moma iikanondeen uugianon wosobiri somata kolooro kanain ana ana qisin mun ijogi, “Pon, mono noonona jewabo?”

²³ *Qisin mugi kokaen meleeno, “Niwo bered qaanon qendungoji, mono iinon. ²⁴ Siwe go-mambaa Eja honanon mono iwaajon qaa oogita ejiwaa so onanon namo mesaon kambaato, mononon ii memelolo men mubaati, iwaajon mono ‘Yei!’ jen qama wanjinjinjojen. Iikawaa irona kanjanawonon mono iwaa qaganon ubaa. Eja ii nemun koro uutanonga mende asuginagati, iikanon mono afaanon munaga.” Kian.

²⁵ Kaen meleeno Juudas memelolo men mubaati, iinon kokaen meleema ijoro, “Boi, ii

[†] **26:18:** Anutunon Jiisas komuwaatiwaa kambana anoti, iikawaajon jeja. * **26:23:** Ond 41.9

mono noojona jewabo?” Jiisasnon kokaen ijoro, “Jejani, mono kian!” Kian.

Pombo samon konoga negi.

Maak 14.22-26; Luuk 22.14-20; 1 Kor 11.23-25

²⁶ Nene neñ rama Jiisasnon bered meñ kotuegon moton onoma kokaen injjoro, “Koi neenaa busuna. Ii mono meñ newu.”

²⁷ Kaen injjon wain qambi meñ qama koolin dangisen jeñ onoma kokaen injjoro, “Ono kuuya mono qambi kokanona newu. ²⁸ *Koi neenaa sana. Ii Anutunon ejemba yonowo soomonogo areñ ano kotiiwaatiwaajon sana molaagi kemero ejemba mamaga yonoo singisonogogia mesaowaa. ²⁹ Niinon qaa mon kokaen injjowe mobu: Niinon wain kasawaa hona koi mombo toroqen mende nemanja. Kanagen Manjaa bentoton uutanon eu ranin jejelomban ambaati, ween iikanon mono wain apu qaita mon ii onowo nemanja.”

³⁰ Kaen injjon korisoro rii qama mesaon kema Oil gere baananon ugi.

Piitonon Jiisas qakoombaatiwaajon ijoro.

Maak 14.27-31; Luuk 22.31-34; Jon 13.36-38

³¹ *Uma Jiisasnon kokaen injjoro, “Gejatootoo eja monon qaa mon kokaen oorota eja,

‘Niinon galengia qewe
lana tuunanon deembuya.’

Iikawaa so ononon kuuya kete gomantiinanon uugia noojon ama boliro nomesaon boratiwuya.

* **26:28:** Eks 24.8; Jer 31.31-34 * **26:31:** Zek 13.7

32* Boratigi nuwuyato, niinonj mono koomunonja waama waladeen Galili prowinsnonj kema iikanonj asuginj onomanja

33 Kaen injjoro Piitononj meleema kokaen jero, “Yonononj kuuya uugia goojonj ama boliro gomesaonj boratiwuti eenj, niinonj mono kilenj kamban monjonj mende gomesaomanja.” 34 Jero Jiisasnonj ijoro, “Niinonj qaa honja monj kokaen gjjomanja: Kurunonj mende qaro giinonj kete gomantiinanonj qakooma nona indinj karoonj koloowaa.”

35 Kaen jeroto, Piitononj kokaen ijoro, “Boi, kaen qaagoto, nii nugi giwo motoonj komuworagati, ii kilenj niinonj gjj mende qakooma gomanja.” Gowoko tosaanja kuuya kaanagadeen qaa iikayadeen jegi. Kianj.

Jiisasnonj Gezemane urukisinonj qama kooliro.

Maak 14.32-42; Luuk 22.39-46

36 Kaen aminj moma kema yonowo urukisi monj qata Gezemane iikanonj keugi. Keuma Jiisasnonj gowokouruta kokaen injjoro, “Niinonj endu kema qama kooliwe onj mono kamban biiwianonj koi rabu.” 37 Kaen injjonj Piito ano Zebediwaa merawoita woi uruama kenji Jiisasnonj kanainj wosobiri moma konjilinj kolooro kana boria qetegoro. 38 Kamban kanonj kokaen injjoro, “Noo uunanonj mono kondunjkondunj koma koujiwaaajonj ama wosobiri mobe koomuya ama nonja. Onj mono kokanonj rama niwo gbili laligowonja.”

39 Kaen injjonj yanodeen boronja monj toroqen kema siminj kuma usugonj kokaen qama koolinj jero, “Amana, gjj iwoi monj mende mololombijan.

* 26:32: Mat 28.16

Kawaajon siinga eji een, siimbobolowaa qambia koi kanon mono noo qananon ubabotiwaajon nuamba. Nuambaa me qaagoti, ii mono geengaa uusiingaa so koloowa. Ii noo siimbaa so qaago!”

⁴⁰ Kaen jen eleeno gowokouruta karoon yononon gaon egi injiima Piito kokaen ijoro, “Ono aua motoongoda niwo gbili laligowombaajon mende kotiiju me? ⁴¹ Uunananon gbili laligowombaa siinga momakejonto, selenananon looloria koloaja. Kawaajon angobatonon kamaan unuwabotiwaajon mono qama koolin gbiligbili laligowu.”

⁴² Kaen ijoro mombo onomesaon kema indin woi kolooro kokaen qama koolin jero, “Amana, siimbobolowaa qambi koi kanon mende nuuguwaati een, ii saanon nemanato, ii mono geengaa uusiingaa so koloowa.”

⁴³ Qama koolin eleeno jaa logia bombon merotiwaajon mombo gaongadeen egi injiuro. ⁴⁴ Mombo onomesaon leegen kema qaa iikayadeen mombo jen qama kooliro indin karoon kolooro. ⁴⁵ Gowoko yonoonon eleema kan kokaen injiuro, “Ono toroqen haamo men gaongadeen ewombaajon moju me? Mobu! Monnon Siwe gomambaa Eja hona memelolo men muro gawman eja sisiwerowerogiawo yonoo borogianon ubaa. Iikawaa aua kambaanon mono kan kuuja. ⁴⁶ Mono waagi kembona! Memelolo men nombaati, iinon mono kosere koi kaja.” Kian.

Jiisas qelanjin men somongogi.

Maak 14.43-50; Luuk 22.47-53; Jon 18.3-12

⁴⁷ Jiisasnoŋ kaeŋ jeŋ nano iikanonŋ gowokou-ruta 12 yoŋoonoŋga moŋ qata Juudas iinoŋ tuuŋ somata moŋ jeta meŋ oŋono kougi. Jigo gawoŋ galeŋ ano kantriwaa jotamemeya yoŋonoŋ ii wasiŋ oŋoŋgi manjawaa soo somata ano wasagia meŋ kagi. ⁴⁸ Memelolo memambaajoŋ anoti, iinoŋ waladeeŋ yoŋowo aiwese qaa kokaeŋ somoŋgoŋ injoro, “Niinoŋ eja buuta kitoŋ nemaŋati, iinoŋ mono ii kolooja. Mono ii meŋ somoŋgowu.”

⁴⁹ Kaeŋ injoŋ kaŋ iikanondeeŋ Jiisaswaanonŋ keuma “Kokona (Boi), uubonjoŋ!” jeŋ buuta kitoŋ nero. ⁵⁰ Kitoŋ nero Jiisasnoŋ kokaeŋ ijoro, “Alana, gii naambaajoŋ kajaŋi, ii mono uulaŋawo amba.” Kaeŋ ijoro eja tuuŋ yoŋonoŋ Jiisaswaanonŋ kouma qelanjiŋ meŋ somoŋgogi. ⁵¹ Somoŋgogi Jiisaswo laligogiti, iyoŋoonoŋga moŋnoŋ borianoŋ manjawaa soo somata horoŋ jigo gawoŋ galeŋ waŋaa welenqeqeya qeŋ gejia kotogoro kamaaro.

⁵² Jiisasnoŋ ii iima kokaeŋ ijoro, “Mono mesaowa! Manjawaa soo somata taanŋeŋ mewuti, ii mono kuuya manjawaa soo somatanonŋ uŋuro komuwuya. Kawaajoŋ mono sooga kopinaŋonŋ qena kemeba! ⁵³ Niinoŋ Amana qama kooliwe saanonŋ ilaaŋ nombaati, ii mojaŋ me qaago? Qama kooliŋ mubenagati, iinoŋ mono iikanondeeŋ gajoba manjaqeqe tuuŋ‡ 12 uugunŋ wasiŋ oŋono kaŋ ilaaŋ nombuyaga. ⁵⁴ Ilaaŋ

‡ **26:53:** Room yoŋoonoŋ liiŋon me manjaqeqe tuuŋ moŋ ii manjaqeqe eja 6,000 kawaa so kolooŋ laligogi. Kawaajoŋ manjaqeqe tuuŋ 12 yoŋoo jaŋgogia ii Siwe gajoba 72,000 kawaa so.

nombuyagati eenj, Buŋa Terewaa qaayanonj mono nomaenj honjawo koloona? Buŋa Tere qaawaa so iwoi koi kanonj mono asugiwaa jejetaga kolooja.”

⁵⁵ *Kamban iikanondeen Jiisasnonj manjaqeqe tuunj ii kokaen injoro, “Nii kikekakililin ejaga qaagoto, kilenj noojonj kaenj moma manjawaa soo somata ano wasa menj noma somonjgowombaajonj kouju. Niinonj weenj so jiwowonj jigononj onjowa rama nama Buŋa qaa kuma onjoma laligowe mende nonji. ⁵⁶ Kaento, iwoi kuuya koi mono gejatooto ejembanonj qaa oogiti, iikanonj honjawo koloowaatiwaaajonj asugija.”

Jiisas somonjgogi gowoko yonononj kuuya Jiisas mesaonj boratinj umburatinj kenji. Kianj.

Jigowaa jotamemeya yonononj Jiisaswaa qaa gawonj megi.

Maak 14.53-65; Luuk 22.54-55, 63-71; Jon 18.13-14, 19-24

⁵⁷ Manjaqeqe eja Jiisas menj somonjgogiti, iyonononj ii wama jigo gawonj galenj wanja qata Kafiafas iwaa mirinonj kenji. Kenji Kana qaawaa boi ano kanriwaa jotamemeya yonononj iikanonj kan ajoroogi. ⁵⁸ Kenji Piitononj sigensigenj onjotaan iikanonj keuma jinjkaronj miriwaa kiropo uutanonj uro. Uma tetegoyanonj nomaenj koloowaati, ii iimambaajonj welenqeqe eja yonoo batugianonj raro.

⁵⁹ Kaenj raroto, jigo gawonj galenj ano jigo kaunsol tuunj yonononj Jiisaswaa selenonj kuukuu qaa

* **26:55:** Luuk 19.47; 21.37

nomaen mondon nanjon jenin qegi komuwaati-waajon monganji. ⁶⁰ Mongama nama mamaganon waama nama qaa qolonmolongoya Jiisas-waa selianon kuun nanjon jegito, kilen kania mon mende mokoloogi. Mende mokoloogito, tetegoyanon eja woi kouma ⁶¹ *kokaen jeri, “Eja koi kanon mono kokaen jero mori, ‘Nii saanon Anutuwaa jiwowon jigoya kondeembe namonon kamaaro ween karoombaa uutanon ii mombo metaama kumaŋa.” ’

⁶² Kaen jeri jigo gawon galen wananon waama Jiisas qisin mun kokaen ijoro, “Yononon goo seleganon qaa kuun nanjojuti, iikawaa kitia mon jewaga me qaago?” ⁶³ Qisin muro Jiisasnon iwoi bologa mon mende anoto, kilen qaaya bogoro nano. Qaaya bogoro nano jigo gawon galen wanon iinon kokaen ijoro, “Niinon Anutu laaligo Toyaa qatanon kokaen qisin kuun gonjen: Gii Anutuwaa Meria Kraist kolojan me qaago, ii tororo jen jojopan qaanon jen kotiina mobonŋa.”

⁶⁴ *Kaen ijoro kokaen jero, “Jejani, mono ii. Iito, niinon kuuya onŋo kokaen injiowe mobu: Kamban kokaambadeen kanain Siwe gomambaa Eja honanon mono ku-usun Toyaa boro dindinanon rama kanagen sombimbaa koosu qaganon kamaaro iibuya.”

⁶⁵ *Qaa ii jero jigo gawon galen wanon iinon malekuya menjurama kokaen jero, “Yei, mangaa siita! Mono Anutu mepaegoja. Tosianon qaaya nangowutiwaajon mombo mende qisin

* **26:61:** Jon 2.19 * **26:64:** Dan 7.13 * **26:65:** Lew 24.16

onjombonja. Anutu mepaegoji, ii keteda koi onjoangio modaboroju. ⁶⁶ Kawaajon onjo mono nomaen romonjoju?” Kaen qisin onono kokaen jen tegogi, “Iinon mono koomuwaa bunja koloowa.”

⁶⁷ *Kaen jen tegon jaayanon sulaapan qen morin borogia kuma palapananon qegi. Tosianon urunanon qetaalin ⁶⁸ kokaen ijogi, “Gii gejatootoo eja Kraist koloojanjwaajon moronon guji, mono iwaa qata qana mobonja.” Kian.

Piitonon Jiisas qakoono.

Maak 14.66-72; Luuk 22.56-62; Jon 18.15-18, 25-27

⁶⁹ Kaen kolooro Piitonon seleengen kiropo uutanon sombenon raro. Raro welenqege emba monjon iwaanon kan kokaen jero, “Gii kaanagadeen Galili eja Jiisaswo motoon laligona.” ⁷⁰ Kaen jeroto, kuuya yonoo jaagianon qakooma kokaen jero, “Qaa jejani, ii mono kondanjen.” ⁷¹ Kaen jen kiropo naguyanon kemero welenqege emba monjon ii iima eja kosianon nangiti, ii kokaen injjoro, “Eja koi kanon mono kaanagadeen Nazaret eja Jiisaswo laligoro.”

⁷² Kaen injjoro mombo qakooma jojopan qaanon jen kotiinj kokaen jero, “Niinon eja ii mende moma mujen.” ⁷³ Kamban boronja mon tegoro eja kosianon nangiti, iyononon Piitowaanon kouma kokaen ijogi, “Onanon! Giinon kaanagadeen yonoononga mon koloojan! Galili qaa aro jejani, iikanon mono kaanagadeen ii qendeen mojon.” ⁷⁴ Ii moma kanain ana

* **26:67:** Ais 50.6

qasuaan aon jojopan qaanon jen kotiin jero, “Nii eja ii mende moma mujen! Qaa qolonmolongoya jewenagati een, Anutunon mono irona meleema nomba.” Kaen jero iikanondeen kuru qaro.

⁷⁵ Kurunon qaro moma Jiisasnon qaa kokaen ijoroti, ii romongoro, “Giinon wala indin karonon qakooma nona kurunon qabaa.” Qaa ii romongon wosoya jumambaajon ano seleenjen kemen meduqedu men saaro. Kian.

27

Jiisas wama Pailotwaa boronon angi.

Maak 15.1; Luuk 23.1-2; Jon 18.28-32

¹ Goman ano amandiinon jigo gawon galen kuuya ano kantriwaa jota meme (70) yononon ajoroon Jiisas qegi komuwaatiwaa qaaya amin mogi. ² Amin mogi tegoro Jiisas somongon wama Room gawana Pailotwaa boronon angi. Kian.

Juudasnon aroya mosono.

Apo 1.18-19

³ *Jiisas qegi komuwaatiwaa qaaya jen tegogi Juudas memelolo muroti, iinon ii moma moma bolin aon silwa monej kota 30 mugiti, ii men jigo gawon galen ano kantriwaa jotamemeya yononon kema meleema onoma kokaen injoro, ⁴ “Niinon singisongo ama eja koposoya qaa ii memelolo men mube qegi komuwaa.” Kaen injoroto, yononon kokaen ijogi, “Ii nononon iwoiga qaago! Ii mono geengaa majakakaga!” ⁵ Kaen ijogi moma silwa monej kota ii men giliro

* 27:3: Apo 1.18-19

jiwowoŋ jigo uutanonŋ keno. Keno aŋa mesaonŋ kema kasanonŋ jegelaanŋ aroya mosono.

⁶ Jigo gawonŋ galenŋ waŋa yoŋononŋ monenŋ kota ii menŋ kokaenŋ jegi, “Monenŋ koi mono eja sayaa sewanaga. Kawaajonŋ ii jiwowoŋ jigowaa monenŋ kowinonŋ ambombaa soya qaago. Kaenŋ ama Mooseswaa Kana qaa uuguwombo.”

⁷ Kaenŋ jenŋ aminŋ moma monenŋ iikanonŋ gbakononŋ monjonŋ meme eja mombaanonŋ balonŋ koria monŋ sewana megi waba ejemba yoŋoo qasirigiaga kolooro. ⁸ Kawaajonŋ ama balonŋ koria iikawaa qata ii kambaŋ kokaamba kaanagadeenŋ toroŋenŋ ‘Balonŋ koria sayawo,’ qamakeju.

⁹ *Gejatootoo eja Jeremaianonŋ qaa waladeenŋ jeroti, iikanonŋ mono honawo kolooro. Qaa ii kokaenŋ,

“Yoŋononŋ Israel kanagesowaa jotamemegia koloonŋ eja ii sewana mewutiwaajonŋ gosinŋ anŋi silwa monenŋ 30 kolooroti, ii megi. Ii ejawaa sewanaga.

¹⁰ Yoŋononŋ ii menŋ iikanonŋ gbakononŋ monjonŋ meme eja mombaanonŋ balonŋ koria monŋ sewana megi. Ii mono Poŋnonŋ jenŋ kotonŋ nonotiwaa so iikaanŋ megi.” Kianŋ.

Pailotnonŋ Jiisas qisinŋ muro.

Maak 15.2-5; Luuk 23.3-5; Jon 18.33-38

¹¹ Kambaŋ kanonŋ Jiisasnonŋ Pailotwaa jaanonŋ nano kokaenŋ qisinŋ muro, “Onanonŋ, gii Juuda yoŋoo kinŋ poŋgia koloojanŋ me qaago?” Qisinŋ muro Jiisasnonŋ meleema ijoro, “Mono geŋgo jejanŋ, iikaanŋ.” ¹² Jigo gawonŋ galenŋ ano kantriwaa

* 27:9: Zek 11.12-13

jotamemeya (70) yononon qaa mamaga Jiisaswaa selianon kuun jegito, kilen qaa kitia mon mende meleeno.

¹³ Qaaya bogoro nano Pailotnon Jiisas mombo qisin mun ijoro, “Moba! Yononon qaa mamaga goo seleganon kuun nanjon jejuti, ii mojan me qaago?” ¹⁴ Kaen ijoroto, Jiisasnon bologa mon mende anoto, kilen qaa iikawaa kitia mon mende meleeno. Qaaya bogoro nano gawananon mamaga walingoro. Kian.

*Pailotnon Jiisas komuwaatiwaajon jen tegoro.
Maak 15.6-15; Luuk 23.13-25; Jon 18.39-19.16*

¹⁵ Room gawananon gbani so Pasowa korisoro kambananon kapuare mirinonga eja motoongo siingiaa so qata qama qisigiti, ii isama onomakero. ¹⁶ Kamban iikanon eja mon qata Barabas qagiti, iinon kapuare mirinon raro. Ii kilenaaajon men biwiigi laligoro.

¹⁷ Kaen ano ajoroogi kokaen qisin onono, “Barabas me Jiisas, qata Kraist qamakejuti, iy-oroononga moroga isama onombe kamaawaatiwaajon moju?” ¹⁸ Galen yononon Jiisaswaaajon goronkiki mogitiwaajon ama ii gawanawaa boronon angi. Ii moma siingiaajon kaen qisin onono.

¹⁹ Ii moroto, jenteegowaa jinakaran dun rarayanon raro embianon buju qaa mon kokaen ano karo, “Nii kete gomantiinanon gaon mon iima iikanon eja iikawaajon ama siimbobolo mamaga mojen. Kawaajon eja solanja ii mono lombo mende muba.”

²⁰ Qaa kaen karoto, jigo gawon galen ano kantriwaa jotamemeya yononon ejemba tuun uukuukuu men onoma kokaen injijogi, “Mono Barabas isama Jiisas maripoonon qewutiwaajon jewa. Kaen qisin mubu.”

²¹ Kaen jegi gawananon meleema qisin onono, “Eja woi yoroononga mono moroga isama mube onoonon kamaawaatiwaajon moju?” Kaen qisin onono “Barabas!” jegi. ²² Kaen jegi Pailotnon kokaen qisin onono, “Kaen jejutiwaajon Jiisas, qata Kraist qamakejuti, niinon ii mono nomaen ama mubenaga?” Kaen qisin onono yononon kuuya qagi, “Mono maripoonon qewu jewa!”

²³ Kaen qagi gawananon jero, “Ii naambaa-jon? Iinon mono naa bologa ano?” Kaen jeroto, yononon ii moma kaparan koma toroqen qa gigilaan kokaen qagi, “Mono maripoonon qewu jewa!” ²⁴ *Kaen qagi gejajojon qegi gujubajunon mombo somariiro Pailotnon ii iima moma manja karen koloowabotiwaajon apu men boria ejemba tuun jaagianon songbama kokaen injijoro, “Eja kokawaa saya molaagi kemebaati, iikanon mono noo qananon qaagoto, mono onjoangiaa qagianon ubaa.”

²⁵ Kaen jero ejemba tuun korebore yononon kokaen meleengi, “Sayaa irona mono nono ano meraboraurunana nonoo qanananon ubaa!”

²⁶ Kaen meleengi Pailotnon Barabas isama muro yonoonon kamaaroto, Jiisasga jero ooli waaya-wonon qeyayagon qegi. Kaen qegi maripoonon

* **27:24:** Dut 21.6-9

qewutiwaajon Room manjaqeqe eja yonoo borogianon ano. Kian.

Jiisas kungulolopo ama mug.

Maak 15.16-20; Jon 19.2-3

²⁷ Borogianon ano Room gawanawaa manjaqeqe eja yononon Jiisas wama gawanawaa jinakaran miriwaa kiropo uutanon keugi. Keuma manjaqeqe tuun kuuya horon onongi kan ajoroon Jiisas liligon mug. ²⁸ Liligon mun iyanaa sele esuya kotogon maleku osoga nezongbala mon mouma mug. ²⁹ Mouma mun soman kasa lipima ila kaanjan wananon kongi kemero. Kemero bowo mon boro dindinanon ama simin kuma mun gongeegee ama mun kokaen ijogi, "Oowe oowe! Juuda yonoo kin pongia, oowe!"

³⁰ Qaqatete kaanjan ama sulaapan qen morin bowoya tagon iikanon wananon qegi.

³¹ Mepaqepae kaanjan ama mudaboron maleku osoga nezongbala ii qetegon iyanaa sele esu mombo mouma mun maripoonon qewombaajon wama kenji. Kian.

Jiisas maripoonon qegi.

Maak 15.21-32; Luuk 23.26-43; Jon 19.17-27

³² Kema kana somatanon eja mon qata Saimon mokoloogi. Inon Afrika siti qata Sairini iikawaa ejiaga. Mokoloon kuun mug Jiisawaanon maripoonon men angoro. ³³ Jiisas kaen wama balon mon qata Golgota ii ananaa qaanon Wansii, iikanon kema keugi. ³⁴ *Keuma wain apu ano marasin qata mor ii mindirin melokanjin

* **27:34:** Ond 69.21

menj newaatiwaajon mugito, Jiisasnon ii batogon nenj moma togoro.

³⁵ *Togoro nama maripoonon qegi. Qegi nano Jiisaswaa sele esuyaa kiawen megj jangoya kolooro iikawaa so batugianon mendeema megj. ³⁶ Ii menj rama Jiisas jaagalen menj mugi. ³⁷ Wananon eu qegitiwaa kania ii kokaen onj qegi nano, 'Juuda yonoo kin pongiaga koi.' ³⁸ Kikekakasilinj eja woi ii iwo maripoonon urugi. Monj boro dindinanon, monj qanianon leelee kaan urugi.

³⁹ *Ejemba ugunj kema kanj kungulolopo ama lukukuunj munj wambelaan kokaen jegi, ⁴⁰ *"Yei! Gii mono jiwowonj jigo saanonj kondeena balonon kamaaro weenj karoombaa uutanonj mombo metaama kuumambaajonj jena. Oo, gii eja qabo! Gii Anutuwaa Meriaga koloojanj eenj, mono saanonj geenja ilaanj aonj maripoononja kamaawa."

⁴¹ Jigo gawonj galen, Kana qaawaa boi ano kantriwaa jotamemeya yonononj kaanagadeenj mepaqepae menj munj kokaen jegi, ⁴² "Tosiaga ilaanj onoma laligoroto, iyanja ilaanj aomambaajonj amamaaja. Iinonj Israelwaa kinj ponj kolooji eenj, mono keteda koi maripoononja kamaaro iima ii moma laariwonaga. ⁴³ *Iinonj Anutu moma laarinj munj qaqabunabunayawo laligonj anaaajonj 'Anutuwaa meria koloojen,' jero moninj. Ayo, Anutunonj ii kambanj kokaamba metogonj mumambaajonj moja me qaagoti, ii saanonj iibonja."

* **27:35:** Ond 22.18 * **27:39:** Ond 22.7; 109.25 * **27:40:** Mat 26.61; Jon 2.19 * **27:43:** Ond 22.8

Kaen jegi. ⁴⁴ Kikekakasililin eja iwo maripoonon urugiti, iyoronon kaanjadeen uuqeqe qaa tokoronkota jen muri. Kianj.

Jiisasnon komuro.

Maak 15.33-41; Luuk 23.44-49; Jon 19.28-30

⁴⁵ Weenj biiwia 12 kilok kolooro iikanondeen pangamanon kamaan balon kuuya sokoma ero kema aua karoombaa so ano. ⁴⁶ *Jiisasnon 3 kilok iikanon anaa qanon kokaen qa somata qaro, “Eeli, eeli, lama sabaktani?” Ii ananaa qanon: Anutuna, Anutuna, mono naambaajon gema nujan?

⁴⁷ Kaen qaro eja kosianon nangiti, iyonoononga tosianon ii moma jegi, “Mono Elaijawaajon qaja.”

⁴⁸ *Iikanondeen yonoononga monon bobogarin kema momondo mon suun kaana ii men wain apu aasonawonon qendunon gere goron kitanon somonon sulun Jiisaswaa buu susuyanon eu ano nero. ⁴⁹ Neroto, tosianon jegi, “Mono mesaogi anodeen namba. Elaijanon kan metogoro kamaawaa me qaagoti, mono ii iibona.”

⁵⁰ Kaen anji Jiisasnon mombo qa somata qama sewan aason konoga horon komuro. ⁵¹ *Komuro iikanondeen jiwowon jigowaa uutanon opo* nanoti, iikanon eukaya biiwianon jurama kamaan woi kolooro. Kaen kamaaro nan somata mero jamo somasomata mesuno. ⁵² Qasiriwaa jamo kobaawaa qaa oota angiodeen aantangi

* **27:46:** Ond 22.1 * **27:48:** Ond 69.21 * **27:51:** Eks 26.31-33

* **27:51:** Opo ii jiwowon jigowaa uuta toroya ano uuta kowoga totonj iikawaa batugaranon nano.

ejembaya soraaya komugiti, iyonoononga mamaganon gbilin waagi. ⁵³ Waama qasiriwaa jamo kobaagia mesaon Jiisasnon koomunonga waaroti, iikawaa gematanon Jerusalem siti toroya iikanon kan ejemba mamaga asugin onongi injiigi.

⁵⁴ Kawali galeñ ano manjaqeqe eja iwo Jiisaswaa jaagaleñ meñ laligogiti, iyononon nan mero iwoi tosia kuuya kolooroti, ii iima aarun jenengia mamaga ororo toroko ama kokaen jegi, “Iinon mono onanon Anutuwaa meriaga kolooja.”

⁵⁵ *Emba mamaganon sigensigen nama iwoi ii kaanagadeen iigi. Yononon Jiisas otaan Galiliga kan welen qeñ muñ laligogi. ⁵⁶ Yonoo batugianon Maria Magdalaga ano Maria Jeims ano Jooses yoroo nemungara ano Zebediwaa mera-woita yoroo nemungara. Kian.

Jiisaswaa qamoya ron kongi.

Maak 15.42-47; Luuk 23.50-56; Jon 19.38-42

⁵⁷ Mare kolooro Arimatia eja qabunayawo mon qata Joosef karo. Iinon kaanagadeen Jiisaswaa gowokoya mon kolooro. ⁵⁸ Iinon Pailotwaanon kema Jiisaswaa qamoya memambaajon qisiro. Qisiro kawali ejanon ii Joosef mubutiwaajon jen koton onono.

⁵⁹ Jen koton onono Joosefnon kema Jiisaswaa qamoya meñ kamaan opo taanonon esuuro. ⁶⁰ Esuun meñ qasirinon kema anaa kobaa dologa jamonon uroroogi nanoti, qamoya ii iikanon ano. Kaen ama jamo somata mon metano jamo kobaawaa qaa oota kojangiro mesaon keno.

* 27:55: Luuk 8.2-3

⁶¹ Maria Magdalaga ano Maria alia mon yoronon iikanon jamo kobaa jaasewan qen rari.

Manjaqeqe eja qasiri galen meg.

⁶² Sabat kendon rarawaajon iwoi mozozongon en waama iikanon jigo gawon galen ano Farisii (Kana qaawaa kaparanonkon) yononon Pailotwaanon kema ajoron kokaen jegi, ⁶³ **“Somatanana, enkalolombaa uukuukuu eja iikanon jaawo laligoroti, kaban iikanon kokaen jero monin, ‘Niinon ween karon tegoro mombo gbilin waamana.’ Nononon qaa ii romongojon.*

⁶⁴ Kawaajon giinon saanon manjaqeqe ejauruga injiona qasirion kema ii tororo jaagalen men laligogi ween karon tegoro mesaowu. Kaen mende galen mewuyati een, gowokourutanon mono kema qamoya olon men mesangon ejemba kokaen injowuya, ‘Jiisasnon mono koomunonga waaro.’ Kaen jegi tiliqili enkalolon qaa konoga iikanon mono enkalolon qaa mutuya uuguro kileqileewabo.” ⁶⁵ Kaen jegi kokaen injoro, “Manjaqeqe eja koi mono saanon unuama kema kuun onongi qasiri jamo kobaawaa qaa oota ii tororo galen koma sororogowu.”

⁶⁶ Kaen injoro qasirion kema jamo kobaawaa qaa ootanon jamo somata angi kojanjin nanoti, ii aasoya ama manjaqeqe eja kuun onongi jaagalen kotakota meg.

* **27:63:** Mat 16.21; 17.23; 20.19; Maak 8.31; 9.31; 10.33-34; Luuk 9.22; 18.31-33

28

Jiisasnoŋ koomunonŋa waaro.

Maak 16.1-10; Luuk 24.1-12; Jon 20.1-10

¹ Sabat kendoŋ ragi tegoro Sonda umuga-wodeeŋ waama gomaŋ ano Maria Magdalaga ano alia Maria moŋ yorononŋ qasiriwaa jamo kobaa iibotiwaajoŋ keni. ² Keni iikanondeeŋ naŋ somata kokaembaajoŋa mero: Pombaa gajoba moŋnoŋ Siwenonŋa kamaanŋ qasirinonŋ kaŋ qaa ootanonŋ jamo somata qetano keno qaganonŋ raro. ³ Gajobawaa kaitania ii pilisik kaanŋa kolooro malekuya ii koosu kaanŋa tualalakota kolooro.

⁴ Kaen asugiro manjaqeqe eja qasiri galenŋ megiti, iyonononŋ iwaajoŋ awawalinŋ jenengia ororo komuŋ torigi. ⁵ Kaen anŋi gajobanoŋ emba woi ii qaa kokaen irijoro, “Jiisas maripoononŋ qegiti, oro iwaajoŋ moŋganjaoti, ii mojeŋ. Kawaajoŋ mono toroko mende mobao. ⁶ Anŋo jerotiwaa so mono koomunonŋa waaja. Kawaajoŋ koi mende eja. Mono kaŋ duŋ eroti, ii iibao.

⁷ Ii iima uulaŋawo gowokouruta yoŋoononŋ kema buju qaa koi injowao, Jiisasnoŋ koomunonŋa waaja. Mobu, iinonŋ mono waladeeŋ Galili prowinsnoŋ kembaa. Onŋ saanonŋ iikanonŋ kema ii iibu. Mobu, niinonŋ ii mono injiowe mogi.”

⁸ Kaen irijoro uulaŋawodeeŋ qasiri mesaonŋ toroko moma kileŋ honombononŋa mende aisoonŋ buju ii meŋ gowokouruta injiowaotiwaajoŋ uulaŋawo keni. ⁹ Uulaŋawo keni Jiisasnoŋ ii

kananon asugin oroma “Gomaambagara!” irijoro. Kaen irijoro kosianon kema usugon kanaanon meragon waeya men mepeseen muri. ¹⁰ Mepeseen muri kokaen irijoro, “Toroko mende mobao. Mono kema kourunanon Galili kembutiwaa qaa injjori iikanon kema nii niibuya.” Kian.

Qasiri galeŋ meme yoŋonon sundugia jegi.

¹¹ Embawoi yoronon kana keni qasiriwaa jamo kobaawaa galeŋ meme manjaqeŋe eja tosianon sitinon kaŋ jigo gawon galeŋ injiima iwoi kuuya kolooroti, iikawaa sunduya injjogi.

¹² Yoŋonon ii moma Juuda yoŋoo jotamemeurugia horon ononŋi motoon ajoajoroo ama Jisas waawaataa qaa mesangowonatiwaa qaa areŋ mokoloon monen somata totoon ii manjaqeŋe eja ononŋi.

¹³ Ii onoma kokaen jen koton ononŋi, “Ono mono qaa kokaen jewu: Nono gomantiinanon gaon eniŋ gowokourutanon olon kaŋ qamoya yoŋgoro men kenŋi. ¹⁴ Qaa kaen jegi qaa iikanon gawanawaa gejianon kemero mobaati een, lombo onoo qagianon ubabotiwaaajon nononon mono uuta men looriŋ men kamaan aniŋ majakakaya qaa laligowu.”

¹⁵ Kaen jen koton ononŋi iikawaa so otaan monen men kema gawon qaagia otaagi. Kaen anŋi Juuda yoŋonon qaa ii batugianon jen seigi moma laligogi kema kambaŋ kokaamba kaanagadeen ii toroŋen jegi momakejon. Kian.

Misin gawon mewonatiwaa jen kootoya

Maak 16.14-18; Luuk 24.36-49; Jon 20.19-23; Apo 1.6-8

16 *Gowokouruta 11 yononon Jerusalem mesaon Galili prowinsnon kema Jiisasnon baananon kawutiwaajon injjoroti, iikanon ugi. 17 Iikanon uma Jiisas iima waeya men mepeseen mugito, tosonian iwaajon uuwoi mogi. 18 Mepeseen mugi yonoonon kan kokaen injjoro, “Siwewaa ano namowaa ku-usun kuuya ii Anutunon nonota noonon eja.

19 *Kawaajon onjo mono goman so kema ejemba tuun kuuya kokaen injjon onjongi noo gowokouruna koloowu: Ii mono Man, Mera ano Unja Toroya nonoo qanon oomulu men onjombu 20 ano niinon qaa otaawutiwaajon jen koton onjombeti, ii kuuya ten kombutiwaajon mono kuma onoma laligowu. Mobu, niinon mono kambanja kambanja onjowo laligon kema laligowe namowaa kambananon tegowaa.” Kian.

* 28:16: Mat 26.32; Maak 14.28 * 28:19: Apo 1.8

**Uumeleembaa Buŋa Tere Soomongo Gbilial
The New Testament and portions of the Old
Testament in the Borong Language of Papua New
Guinea
Sampela hap Buk Baibel long tokples Borong long
Niugini**

Copyright © 2002, 2011 The Bible Society of Papua New Guinea

Language: Borong

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2015-01-26

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 31 Aug 2023

63589f8b-9426-5ce2-9520-ca0cf2b65c47